

13. Ulpianus libro 13. ad Edictum.
Pomponius ait, & si alteri acceptio lata sit...

Idem Pomponius scribit: Si de meis solis contro-
uersis sit compromissum, & de te pena a sim si-
pularis, videndum ne non sit compromissum...

14. Pomponius libro 11. ad Quin-
tum Mucium.

Si si compromissum sine die confectum est, necesse
est arbitro omnimodo dies statuere...

15. Ulpianus libro 6. ad Edictum.

Item autem prator destridit edicat, sententiam se
arbitri dicere coarturum: attamen interdum rati-
onem eius habere debet...

16. Paulus libro 13. ad Edictum.

Et si qua alia incommoditas ei post arbitrium
susceptum incidat. Sed in causa valetudinis, simi-
libusve, causa cognita diserte cogitur...

17. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

Item si vnus ex litigatoribus bonis suis cedat: Tu-
lianus libro quarto Digestorum scribit non esse
cogendum arbitrium sententiam dicere...

scipitori placet, id scius pronuntiet: qui sit cogend-
us. Et puto, tale arbitrium non valere, in quo libe-
ra facultas arbitri sententiam non est futura.

4. Sed si ita sit compromissum, arbitratu
Titij aut Sejii fieri: Pomponius scribit, & nos puta-
mus, compromissum valere: sed is erit cogendus...

5. Si in duos fuerit sic compromissum, ut,
si dissentient, tertium adsumant: puto tale compro-
missum non valere: nam in adsumendo possunt dis-
sentire, sed si ita sit, ut eis tertium adsumeretur...

6. Principaliter tamen queramus, si in
duos arbitros sit compromissum: an cogere eos
prator debeat sententiam dicere, quia res feret sine
eorum futura est propter naturalem hominum ad-

7. Celsus libro secundo Digestorum scri-
bit, si in tres fuerit compromissum, sufficere quidem
duorum consensum, si praesens fuerit & tertius ab-
sente eo, licet duo consentiant, arbitrium non
valere: quia in plures fuit compromissum, & potius
praesentia eius trahere eos in eius sententiam.

18. Pomponius libro 17. Epistularum
(& variarum lectionum.)

Scuti tribus iudicibus datis, quod duo ex consen-
su absente tertio, iudicauerunt, nihil valet: quia
id demum, quod maior pars omnium iudicauit, ra-
tum est, cum & omnes iudicasse palam est.

19. Paulus libro 13. ad Edictum.

Valere autem sententiam dicat arbiter, ad prae-
torem non pertinere. Libro autem undecimo di-
cat, quod ipsi videtur. Et ideo sic fuit in arbitrium
compromissum, ut certam sententiam dicat: nullum
esse arbitrium, nec cogendum sententiam dicere...

8. Dicere autem sententiam existimamus
eum, qui ea mente quid pronuntiat, ut secundum id
discedere eos a tota controversia velit. Sed si de plu-
ribus rebus sit arbitrium, nec punit nisi omnes con-
trouersias finierit, non videtur dicta sententia: sed ad-
huc erit ad praetorem cogendus.

9. Vnde videndum erit, an mutare senten-
tiam possit. & alius quidem est agitur, si arbiter
iussit dari: mox venit, vtrum eo, quod iussit, an eo,
quod vult, stari debeat. Et Sabinus quidem putat
posse. Celsus sententiam in gestis sui bene exco-
gitat, & ait, Sabinum non de ea sensisse sententiam, quae ar-
bitrium finiat, sed de preparatione causae: vixit si
iussit litigatores calendis adesse, mox idibus iubet:
nam mutare eum diem posse. Ceterum si condem-
nauit, vel absoluit, dum arbiter esse desierit, mutare
sententiam non posse.

20. Gaius libro 5. ad Edictum
Provinciale.

Via arbiter, & si errauerit in sententia dicenda,
corrige eam non potest.

21. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

Vid tamen si de pluribus controuersis sum-
ptus est nihil sibi communibus: & de vna sen-
tentia dixit, de aliis nondum: nunquid desit esse ar-
biter: videamus igitur, an in prima controuersia pos-
sit mutare sententiam, de qua iam dixerat. Et multum in-
terest: de omnibus simul ut dicat sententiam, compro-
missum est, an non. nam si de omnibus, poterit mutare...

nondum enim dixit sententiam. quod si & separa-
tim: quasi plura sunt compromissa: & ideo, quantum
ad illam controuersiam pertinet, arbiter esse desie-
rit.

1. Si arbiter ita pronuntiauerit, nihil videri
Titium debere Seio: tamen si Seium non uenisset
petere, tamen, si quid petisset, videri contra senten-
tiam arbitri fecisse. & id Oblivius, & Trebatius respon-
derunt. 2. Solutioni diem posse arbitrum statu-
ere puto. & ita Trebatius v. detur sentire.

3. Pomponius ait, inuititer arbitrum in-
certa sententiam dicere: vixit quodam ei debet,
v. de. Dis. 1. 2. est: & si placet, pro ea parte, quam
credidit, ut tui sibi, accipit.

4. Item arbiter penam ex compromisso
peti uenerit, in lit. trigentesimo tertio, ad Pom-
ponium scriptum habeo, non valere. & habet ratio-
nem, quia non de pena compromissum est.

5. Papinianus libro tertio quaestionum ait:
Si, cum dies compromissi finiretur, proloquo die lit-
igatores deo in eum compromissent, nec secundi
compromissi arbitrium receperit: non esse cogend-
um recipere, si ipse in mora non sit, quo minus
partibus suis, fuerit: ut: quod si per eum factum
est: quousque esse, cogi eum a pratore sequens
recipere. Quae quae, si in procedit, si nihil in priore
compromisso de die proferendo calcatur: ceterum
si calcatur, & ipse protulit, mansit arbiter.

6. Plenum compromissum appellatur,
quod de rebus controuersis, & oppositum est: nam
ad omnes controuersias pertinet. Sed si forte de vna
re sit disputatum, licet plene compromissum actum sit,
tamen ex ceteris causis actiones superesse. id enim
venit in compromissum, de quo actum est, ut veni-
ret. Sed est tutus, si quis de certa re compromissum
facturus sit, & ea sola exprimit re in compromisso.

7. Non debeat autem obtemperare litiga-
tores, si arbiter aliquid non honeste iusserit.

8. Si intra diem compromissi aditus arbi-
ter, post diem compromissi adesse iusserit, poena non
committitur.

9. Si quis ex litigatoribus ideo non adue-
rit, quod valetudine vel reipublice causa absentia
impeditur sit, aut magistratus, aut alia iusta de causa
penam committi Proculus, & Attilianus aiunt: sed,
si paratus sit in eundem compromittere, actionem
denegari, aut exceptione tutum fore. Sed hoc ita
dicitur: verum etiam si arbiter recipere ite de arbite-
rium fuerit paratus. nam inuitum non esse cogend-
um, Iulianus libro quarto Digestorum recte scribit.
ipse autem nihil minus poena absoluitur.

10. Si arbiter iussit (puta) in provincia a-
desse litigatores, cum Romae esset in eum compro-
missum: an ei impune non pareatur, queritur. Est &
verius, quod Iulianus ait libro quarto, eum locum
compromisso inesse, de quo actum sit, ut promitte-
retur. Impune igitur ei non parebitur, si alio loco a-
desse iusserit. Quod ergo, si non appareat, de quo loco
actum sit: huius dicitur, eum locum contineri, vbi
compromissum est. Quod tamen, si in eo loco, qui sit
eius a vrbem adesse iusserit: Pegasus admittit, valere
iussum, quod puto ita verum esse, si & eius sit auto-
ritatis arbiter, ut in secessibus soleat agere, & litiga-
tores, facile eo loci venire possint.

11. Sed si in aliquem locum inhonestum
adesse iusserit, puta in popina, vel in lupanarium, ut
Vianus ait, sine dubio impune ei non parebitur.
quam sententiam & Celsus libro secundo Digesto-
rum probat. Vnde eleganter tractatus is sit locus, in
quem alter ex litigatoribus honeste venire non pos-
sit: aliter posita: is non venerit, qui sine sua surpi-
tudine eo venire possit: tunc erit, qui inhoneste ve-
nerat: non committitur poena compromissi, an quos
prator non probat, & recte putat, non committi: ab-
honestum eum esse iussum in alterius persona ratum
esse, in alterius non.

12. Intra quantum autem temporis ass-
detur, quod arbiter iusserit, committitur stipulatio,
v. de. Dis. 1. 2. In quibusdam locis ad hoc non sit:

Celsus scribit libro secundo Digestorum, inesse
quoddam modicum tempus: quod vbi praeterierit,
poena statim peti potest, & tamen (inquit) & si dederit
ante acceptum iudicium, agi et stipulatum non po-
terit.

22. Paulus libro 13. ad Edictum.

Vtique nisi eius interfuerit, tunc solui.

23. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

Celsus ait: si arbiter inter Kalendas Septembres
dari iusserit, nec datum erit: licet postea offeratur,
attamen semel commissam poenam compromis-
si non euanesceat: quoniam semper verum est, intra
Kalendas datum non esse. Sin autem oblatum acce-
pit: poenam petere non potest, doli exceptione remo-
uendo. Contrarybi dumtaxat dare iussu est.

1. Idem ait: si iusserit me tibi dare: & vale-
tudine sis impeditus, quo minus accipias, aut alia ius-
ta ex causa: Proculum existimare, poenam non com-
mitti, nec si post Kalendas, te parato accipere, non
demi. sed ipse recte putat duo esse arbitri praecipit
vnum, per vnam partem aliquid, intra Kalendas dari. Li-
cet igitur in poenam non committas, quod intra Ka-
lendas non dederis, quoniam per te non stetit: tamen
committis in eam partem, quod non das.

2. Idem ait, nihil aliud esse sententiae stare
posse, quam id agere, quantum in ipso sit, ut arbitri
pareatur sententia. 3. Idem Celsus ait: si arbiter
me tibi certa die pecuniam dare iusserit, tu accipere
noluisti: posse defendi, ipso iure poenam non committi.

24. Paulus libro 13. ad Edictum.

Si postea ille paratus sit accipere, non impund-
s me non daturum: non enim ante feceram.

25. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

Ab eo autem arbiter, cum in compromisso cautum
esset, ut eadem die de omnibus sententiam dice-
ret, & ut postea diem proferre: de quibusdam rebus
dicta sententia, de quibusdam sententia, que eius posse
impune non pareri, & Pomponius probat. Labo-
nis sententiam, quod & mihi videtur, quia officio in
sententia functus non est, & hae autem clausula,
diem compromissi proferre, nullam aliam dat arbitro
facultatem, quam diem prorogandi, & ideo con-
dicio, non primi compromissi neque minuire, neque
immutare potest, & ideo cetera quoque discedere, &
pro omnibus vnam sententiam ferre debet.

2. Si per fideiussorem fuerit cautum in pri-
mo compromisso, & sequens similiter proferendum
Labo dicit. sed Pomponius dubitat, vtrum isdem,
an & alius tam idoneus, quid enim inquit, si idem fi-
deiusbere noluert: sed puto si noluerit fideiusbere,
tunc alio: non ab similes adhibendus.

26. Paulus libro 13. ad Edictum.

Ne in potestate sit fideiussorum postea se non ob-
bligantium, ut poena committatur. Idem, & si
decesserint.

27. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

Item proferre vel praesens, vel per nuntium, vel
per epistolam potest. 1. Si heredis mentio,
vel ceterorum facta in compromisso non fuerit:
morte soluitur compromissum: nec videtur Labo-
nis sententia, qui existimauit, si arbiter aliquem pe-
cuniam dare iusserit, & is decesserit, ante quam daret,
poenam committi, licet heres eius paratus sit offer-
re. 2. Stari autem debet sententia arbitri,
quam de re dixerit: sine aqua, sine iniqua sit, & sibi
imponeat, qui compromissum. Nam & Dni Pij refero-
pito adhibetur, vel vnus probabilem sententiam. 270

animus ferre debet. Si plures arbitri fuerint, & dixerint sententias dixerint, licet sententia eorum non fiat...

Si quis litigatorum defuerit: quia per eum factum est, quo minus arbitretur, poena committitur.

Coram autem dicere sententiam videtur, qui sapientibus dicit. ceterum coram furioso, vel demente non videtur dici.

Sed si poena non fuisset adiecta compromisso, sed simpliciter sententia fieri quis promiserit, incerti aduersus eum foret actio.

27. Paulus libro 13. ad Edictum.

Non autem interest, extra, an incerta summa compromissa sit: ut puta quanti ea res erit.

29. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

Aduersus sententiam arbitri sit, si petatur ab eo, quo arbitri peti uentur. Quid ergo, si a fideiussore eius petatur, an poena committatur?

30. Paulus libro 13. ad Edictum.

Si quis rem, de qua compromissum sit, in iudicium deducat: quidam dicunt, praetorem non interuenire ad cogendum arbitrum sententiam dicere: quia iam poena non potest esse, atque si solutum est compromissum.

31. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

Ita demum autem committitur stipulatio, cum aduersus eam quid sit, si sine dolo malo stipulantis factum est. sub hac enim condicione committitur stipulatio, ne quis doli sui praemium ferat.

32. Paulus libro 13. ad Edictum.

Non distinguemus in compromissis, minor, an maior sit poena, quam res de qua agitur.

Non cogetur arbitri sententiam dicere, si poena commissa sit. Si mulier alieno nomine compromittat, non erit poena compromissa propter intercessionem.

Sacerdotio obueniente, uidebimus, a cogatur arbitri sententiam dicere. id enim non tantum honori personarum, sed & maiestati Rei indulgetur, cuius sacris vacare sacerdotes oportet.

Item non est cogendus, si de negotio transactum est, vel homo mortuus est, de quo erat compromissum, nisi si posteriore casu aliquid litigantium interfit.

Ulpianus indistincte scribit: Si per errorem de famoso delicto ad arbitrum: tum est: vel de ea (re), de qua publicum iudicium sit constitutum, veluti de adulteriis, sicariis, & similibus: utare debet praetor sententiam dicere, nec dare dicitur executionem.

Si seruus compromiserit: non cogendus dicere sententiam arbitrum, nec, si dixerit, poena executionem dandam de peculio, putat Q. Auenus. Sed an, si liber cum eo compromiserit, xicutio aduersus liberum detur, uideamus.

Item si qui Romae compromiserit, in legationem uenit, non est cogendus arbitri sententiam dicere, non magis, quam cogetur, si licet ante contestatus esset, nunc eam exercere, nec interest, tunc quoque in legatione fuerit, an non, sed si nunc in legatione compromittat, puro cogendum arbitrum sententiam dicere: quia, si iudicium sponte accepisset, cogetur peragere.

Si si faciat controuersiam hereditaria, qui cum defuncto compromiserat: futurum est praedictum hereditaria, si arbitri sententiam dicat, ergo interea inhihendus est arbitri.

Cum in plures compromissum est, ea condicione, ut quilibet vel unus dixerit sententiam, coheretur: absentibus ceteris, nihilominus qui praesens est, cogetur, ut si ea condicione, ut omnes dicant, vel quod de maioris partis sententia plauerit: non debet singulos separatiim cogere: quia singulorum sententia ad poenam non facit.

Cum quidam arbitri ex aliis causis inimicis manifeste apparuerint, nihilominus nullo cogere dicere per se ueritas libello cuiusdam id querentis Imperator Antoninus subseriuit, post eum vii doli mali exceptione, & idcirco, ad iudicem, consuleretur, apud quem poena petebatur.

re scripsit, etiam si appellari non potest, doli mali exceptionem in poena petitione obtaturam. Per hanc ergo exceptionem quaedam appellandi species est, cum liceat retractare de sententia arbitri.

De officio arbitri tractantibus sciendum est, omnem rem, etiam ex ipso compromisso sumendam, nec enim aliud illi licebit, quam quod tibi, ut efficeret possit, casum est. non ergo quodlibet statuere arbitri poterit, nec in qua re libertatis de qua re compromissum est, & quatenus compromissum est.

Quaestio est de sententia dicenda. & dicitur, non quamlibet licet de quibusdam variatum sit, & puro uere non committi, si dicat ad iudicem de hoc eundem vel se, vel alium: (in) se, vel in alium compromittendum. Nam & Iulianus impune non petenti iubeat ad alium arbitrum ire, ne finis non frangatur, si hoc modo dixerit, ut arbitri Publij M. iudicium habeat, aut satisfactorio de iuriparensum est: sententia, idem Pedius probat: ne propagentur arbitria, aut in alios interitum inimicis agentium transferantur, sua sententia siam controuersiam imponere oportet: non autem finiri controuersiam, cum aut dicitur arbitrium, aut in alium transferatur, autem que sententia esse, quemadmodum facti dicitur, quibus fiduciaribus: Idque delegari non potest, nisi ad hoc compromissum sit, ut arbitri statuere, cuius arbitratu iudicaretur.

Item si iubeat sibi alium coniungi, cum id in compromisso non sit, non dicit sententiam, nam sententia esse debet de re compromissa: de hoc autem compromissum non est. Si dominus, qui in iudicem stipulatus sit, reuocatores suos agere apud arbitrum uelint, potest iudicare, ipso etiam adesse.

Si ad heredes in compromissis mentio sit: potest iudicare, etiam heredes eorum adesse. Arbitri officio conuincitur, & quemadmodum dicitur uacua possessio. An & Cuius rationem habuerim? Sextus Pedius putat, quod nullam rationem habet, nam, si ratum non habeat dominus, committitur stipulatio.

Arbitri nihil extra compromissum facere potest, & ideo necessarium est adici de die compromissi profertenda. ceterum impune iudicent non parebitur.

Papinianus libro primo Quaestionum. Arbitri ita sumptus ex compromisso, ut & diem proficere possit: hoc quidem facere potest, referre autem, contradicentibus litigatoribus, non potest.

Paulus libro tertio decimo ad Edictum.

Duo rei sunt aut credendi, aut debendi: & unus compromiserit: sique ueritas sit petere, aut ne ab eo petatur: uidentem est, an, si alius petat, uel ab alio petatur, per se committitur. idem in duobus argentariis quorum omnia simul sunt, & fortasse poterit in se iudicari, si socij sunt, alias non est petitur, nec ego peto, nec uero non uine peti dicitur a te petatur.

Gaius libro quinto ad Edictum Praeiuiciali.

Pupillus sine tutoris auctoritate compromissum est: arbitri cogendus pronuntiare: quia, si contra eum pronuntietur, poena non tenet, praetor in si aduersorem dederit, a quo poena peti potest, & Iulianus fecit.

Ulpianus libro septuagesimo septimo ad Edictum.

Si sententia dicitur, cogente praetore, arbitri dicat sententiam: & petatur ex compromisso poena: exceptio non habet, non habere constat: nisi alia lege eadem deserviat, in qua sententia dicitur, ad exceptio.

Yamuis arbitri alterum ab altero petere uentur: si tamen heres petat, poenam committit, non enim differendarum litium causa, sed tollendarum ad arbitros iur.

Modestianus libro sexto Regularum. Poena ex compromisso petitur, qui commisit, dammandus est. nec interest, an aduersarij eius interfuit, arbitri sententia fieri, necne.

Ianolenus libro undecimo ex Cassio.

Non ex omni causa, ex quibus arbitri partium sententia non est, poena ex compromisso committitur: sed ex his dimittatur, quae ad solutionem pecuniae, aut operam praebendam pertinent. Idem contumaciam litigatoris arbitri punire poterit, pecuniam eum aduersario dari iubendo: quo in numero haberi non oportet, si restium nomina ex sententia arbitri exhibitum non sunt.

Pomponius libro 11. ex variis lectionibus.

Arbitri calendis Ianuarij adesse iussit, & ante eum diem decessit, alter ex litigatoribus non adfuit, procul dubio poena minime commissa est. Nam & Cassium audisse se dicentem Aristo ait, in eo arbitro, qui ipse non uenisset, non esse commissam, quemadmodum Seruius ait, si per stipulatorem sit, quo minus accipiat, non committi poenam.

Callistratus libro primo Edicti monitorij.

Cum lege Julia tantum sit, ne minor viginti annis iudicare cogatur: nemini licere minore viginti annis compromissarum iudicem eligere: idcirco poena ex sententia eius nullo modo committitur. Maiori tamen viginti annis, si minor viginti quinque annis sit, ex hac causa succurrendum, si temere auditorium receperit, nulli dixerunt.

Papinianus libro secundo Responsorum.

Arbitri intra certum diem seruos restitui iussit quibus non restitutus, poena causa fisco secundum formam compromissi condemnabit. ob eam sententiam fisco nihil acquiritur: sed nihilominus stipulationis poena committitur, quod ab arbitro statuto non sit obtemperatum.

Scaeuola libro primo Responsorum.

Rebus, controuersia, que omnibus compromissum in arbitrium a Lucio Titio, & M. Aemilio Sempronio factum est: sed errore quaedam species in petitionem a Lucio Titio deducta non sunt: nec arbitri de his quicquam pronuntiauit. Quaestio est, an species omnia peti possint. Respondi, peti posse: nec poenam ex compromisso committi, quod si maligne hoc fecit, petere quidem potest, sed poena subiugabitur.

Idem libro secundo Digestorum.

Inter Castellianum, & Sium controuersia de finibus orta est: & arbitri electus est, ut arbitratu eius res terminetur. ipse sententiam dixit, praesentibus partibus & terminis posuit. Quaestio est, an, si ex parte Castelliani arbitro partium non esset, poena ex compromisso commissa est. Respondi, si arbitro partium non esset in eo, quod utroque praesente arbitratu esset, poenam commissam.

Ulpianus libro vicenisimo octauo ad Sabinum.

In compromissis arbitrium personarum interrum per lionam non egreditur.

Paulus libro duodecimo ad Sabinum.

In his rebus, & rationibus, & controuersis iudicare arbitri potest, quae ab initio fuissent inter eos, qui compromiserunt, non quae postea superuenierunt.

Iulianus libro quarto Digestorum.

Si compromissum ita factum est: ut praesentibus utroque, aut creditis eorum, arbitri sententia...

leg. 16. 11. ff. de iudic.

le juge suit la disposition de la loi
sans être pris à partie. Si l'accusé que-
re l'injustice manifeste, par fraude par
faux, par fausse, empereur etc.
le § 1. de la loi 40. donne le titre ren-
ferme après la même disposition.

sufficiens sunt cognitiones et veluti si instrumenta ista apud eos esse dicantur, qui reipublice causa aberunt. Idque Diui sicut in hac verba referuntur: Humanum est propter fortuitos casus diuisionem accipere: veluti quod pater ligator filium, vel filiam, vel vxor virum, vel filius parentem amittit; & in similibus casibus cognitionem ad aliquem modum sustineri. **¶** Senator, si negotium alieni se optulerit in prouincia, non debet iudicium recusare neque potiorum gestorum, sed ad actionem cum excipere oportere, Iulianus respondit, cum sua sponte sibi hanc obligationem contraxerit.

37. Idem libro 5. Cognitionum.

Si de vi, & possessione quaratur: prius cognoscendum de vi, quam de proprietate rei. Diuus Hadrianus *de re iudic. q. 1. §. si quis de possessione quaeratur.* Et hoc referuntur.

38. Licinianus Titianus libro 4. Regulorum.

Quod legitur, si quidem per personalem actionem exigatur, ibi dari debet, ubi est: nisi si dolo malo heres subdolum fuerit: tunc enim ibi dari debet, ubi petitur. Præterea quod pondere, aut numero, aut mensura continentur, ibi dari debet, ubi petitur, nisi si adiectum fuerit, *centum mollos ex illo horreo*, aut *vinum amphoras ex illo dolio*. Si autem per rem actionem legatum petatur: etiam ibi peti debet, ubi res est. Et, si mobilis sit res, ad eundem ad quem cum herede poterit, ut exhibeat rem: sic enim iudicari a legato poterit.

39. Papinianus libro 3. Quæstionum.

Cum furiosus iudex adicitur, non ideo minus iudicium erit, quod hodie non potest iudicare: ut scilicet sua mentis effectus, quod sententia dixerit, ratum sit. neque enim in addicendo presentia, vel scientia iudicis necessaria est. **¶** Qui legationis causa Romam venit, ex qualibet causa fidelitatem potest: cum privilegio suo, quod sit in Italia contractum, ut non potest.

40. Idem libro 4. Quæstionum.

Non quidquid iudicis potestati permittitur, id subicitur iuris necessitati. **¶** Index, si quid aduersus legis præceptum in iudicando, dolo malo prætermisit, legem offendit.

41. Idem libro 11. Quæstionum.

In omnibus bonæ fidei iudiciis, cum nondum dies præstandæ pecuniæ venit, si agat aliquis ad interponendam cautionem, ex iusta causa condemnatio fit.

42. Idem libro 14. Quæstionum.

Si vxor a legato Romæ diuerterit: dotis nomine defendendum Romæ virum, responsum est.

43. Idem libro 27. Quæstionum.

Eum, qui insulam, Capuæ fieri certo tempore stipulatus est, eo finito, quocunque loco agere potest in id, quod interest, constare.

44. Idem libro 2. Responsorum.

Non ideo iudicis officium impeditur, quod quidam ex tutoribus post rem aduersus omnes inchoatam reipublice causa abesse ceperunt: cum presentium, & eorum, qui non defendantur, administratio discerni, & estimari possit. **¶** Cum postea feruus apparuit, cuius nomine per procuratorem fuerat actum, absolui debitorem oportet. quæ res domino quandoque propriam litem inferenti non obstat.

45. Idem libro 3. Responsorum.

Argentarium, ubi contractum est, conueniri oportet: nec in hoc dilationem, nisi ex iusta causa dari, ut ex prouincia codices adferantur. Idem in actione tutelæ placuit. **¶** Nominis puellæ tutoribus in prouincia condemnatis, curatores puellæ iudicium Romæ facere coguntur, ubi mutam pecuniam mater accepit, cui filia heres exiit.

Si sollicitus ad huiusmodi fideicommissa Romæ patrimonium: licet maior pars totius patrimonii in prouincia iudicij oportet, Romæ esse præstandum: nec enim verisimile est, testatorem, qui honorem habitum voluit his, quibus reliquit, tam modica fideicommissa in prouincia præstari voluisse.

¶ Si ea res, quæ per fideicommissum relicta est, eo loci iudicandum est non debere præscribi ei, qui petit, quasi maior pars hereditatis alibi sit.

¶ Sed si non fideicommissum petatur eo loci, sed fideicommissi satis: videndum est, an hęc præscriptio locum habeat, & non puto habere, quin in modis, & si nihil sit eo loci, attamen iubendum faustulare, quia enim veteribus, si satis non dederit, mutatur aduersus in possessionem fideicommissi seruam causa.

53. Hermogenianus libro 1. Iuris Etimorum.

Vt certis ex causis aduersus dominos seruus considerare permittitur, si qui suspectas tabulæ testamenti dicant, in quibus libertatem sibi relidam adleuerant. Item artioris aetatis populi Romani: eas etiam, & falsæ inuenerunt criminis testes dominos detegere seruus permissum est. Præterea fideicommissam libertatem ab his petant. Sed & si qui suis numeris redemptos esse, & non manumissos, contra placitum adleuerant. Liber etiam esse iustus, si rationes reddiderit, arbitrum contra dominum rationibus excusandi reus potest. Sed & si quis se ad alieius elegerit: ut numeris eius redimat, & his soluit, non mittitur, nec ille obligatur pecuniam suscipere, vellet dicat: contractus fidem detegendi seruo potestas tributa est.

54. Paulus libro 1. Sententiarum.

Per minorem causam maior cognitioni præiudicium si non oportet, maior enim quæstio minorem causam ad se trahit.

55. Idem libro singulari de Officio adlestorum.

Editum, quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet. Placuit præterea ab antecessore numerus finitus sit, seque successor vnus editum dare.

56. Ulpianus libro 50. ad Sabinum.

Item veram procuratorem in iudicio re deducere, sed finem est, ut non sit, cum procurator non esset, rem se consistatur, deinde ratam dominus habuerit, videtur res in iudicio recte deduci.

57. Idem libro 41. ad Sabinum.

Tam ex contractibus, quam ex delictis, in filium familias competit actio: sed, mortuo filio post eius emancipationem, transferuntur iudicium in patrem, dumtaxat de peculio, & quod in rem eius versum est. Certe si quis procurator alieius, filius familias iudicium ceperit: mortuo eo, in eum, quem defendit, transactio, vel iudicium datur.

58. Paulus libro 13. ad Sabinum.

Iudicium soluitur vetante eo, qui iudicare iussit: ut etiam eo, qui maius imperium in eodem iurisdictione habet: vel etiam, si se iudex eiusdem imperij esse ceperit, etiam erat, qui iudicare iussit.

59. Ulpianus libro 51. ad Sabinum.

Silocus in iubendo iudicare non est comprehendendus, si eo loco iudicare iussit, quo solent iudicari sine incommodo litigantium.

60. Paulus libro 14. ad Sabinum.

Mortuo iudice: quod eum iudicare oportuerat, iudicium eum, qui subditus est, sequi oportet.

61. Ulpianus libro 26. ad Edictum.

Solemus quidem dicere, id venire in iudicium de quo actum est inter litigantes. sed Celsus ait, periculo esse, ex persona rei hoc metiri: qui semper, ne condemnatus, hoc dicit, non conuenisse. Quid ergo melius est dicere, id venire in iudicium, non de quo actum est, ut veniret: sed id non venire, de quo nominatum actum est, ne veniret. **¶** Latrunculator de re pecuniaria iudicare non potest.

62. Idem libro 39. ad Edictum.

Inter litigantes non aliter lis expediri potest, quam si alter petitor, alter possessor sit. esse enim debet, qui onera petitoris sustineat, & qui commodo possessoris fungatur.

63. Idem libro 49. ad Edictum.

Rede defendi, hoc est, iudicium accipere vel per se, vel per alium, sed cum faustulatore. nec illa videtur defendi, qui, quod iudicatum est, non soluitur.

64. Idem libro 1. Disputationum.

Non ab iudice doli estimatio ex eo, quod inter est, fit, sed ex eo quod in litem iuratur. Denique prædioni depositi, & commodati, ob eam causam competere actionem, non dubitatur. **¶** Si quis alio iudicio actus, iudicium solui satis accepit: deinde in alio iudicio agat: non committitur stipulatio: quia de alia re tantum videtur.

65. Idem libro 34. ad Edictum.

Enigere dotem, vultuer debet illic, ubi maritus domicilium habuit, non ubi instrumentum dotale conscriptum est. nec enim id genus contractus est, ut eum locum spectari oporteat, in quo instrumentum dotis factum est, quum eum in cuius domicilium & ipsa mulier per conditionem matrimonij erat reditura.

66. Idem libro 2. Disputationum.

Si quis intentione ambigua, vel oratione vltus sit, sed, quod vltius ei est, accipiendum est.

67. Idem libro 6. Disputationum.

Qui se dicit suis numeris redemptum, si hoc probauerit, exinde liber erit, ex quo redemptus est: quia constitutio non liberum pronunciari præcipit, sed restitui ad libertatem iubet. Proinde compellendus erit manumittere eum, qui se suis numeris redemit. Sed & si laici, exempla senatorum ad fideicommissam libertatem pertinentium debere induci oportet.

68. Idem libro 8. Disputationum.

Ad peremptorium edictum hoc ordine venitur: ut primo quis petat, post absentiam aduersarij, edictum primum: mox alerum.

69. Idem libro 4. de Omnibus tribunalibus.

Per interuallum non minus decem dierum.

70. Idem libro 8. Disputationum.

Et tertium quibus propositus tunc peremptorium impetrat, quod inde hoc nomen sumptis, quod peremerit: de ceptionem: hoc est, ultra non pareretur aduersarium tergiversari.

71. Idem libro 4. de Omnibus tribunalibus.

In peremptorio autem comminatur is, qui edictum dedit, etiam absente diuersa parte cogniturum legi & pronunciaturum.

72. Idem libro 8. Disputationum.

Non nunquam autem hoc edictum post tot numero edictorum precesterim, datur: non nunquam post vnum, vel alterum: nunquam statim: quod appellatur *vnus pro omnibus*. Hoc autem estimare oportet eum, qui ius dixit: & pro conditione causæ, vel personæ, vel temporis ita ordinem edictorum, vel compendiam moderare.

73. Idem libro 4. de Omnibus tribunalibus.

Et post edictum peremptorium impetratum, cum dies eius superuenerit, iudicium abiens ei

tari debet: siue responderit, siue non responderit: agitur causa, & pronuntiabitur: non utiq; secundum presentem, sed interdum vel absens, si bonam causam habuit, vincit. ... Quod si is, qui edictum peremptorium impetravit, ab sit die cognitionis: is vero, aduersus quem impetratum est, ad sit: tum circumducendum erit edictum peremptorium: neque causa cognoscetur: nec secundum presentem pronuntiabitur. ...

74. Iulianus libro 5. Digestorum.

DE qua re cognouit iudex, pronuciare quoq; cogendus erit. ... Index, qui vsq; ad certam summam iudicare iussus est, etiam de re maiori iudicare potest, si inter litigatores conueniat. ...

5. Idem libro 36. Digestorum.

SI prator iusserit eum, a quo debitum petebatur, adesse, & ordine edictorum peracto, pronuciare: rit absentem debere: non utiq; iudex, qui de iudicato cognoscit debet de pratoris sententia cognoscere: ...

76. Aferius libro 6. Digestorum.

PROponatur: ex his iudicibus, qui in eandem rem dati essent, nonnullos causa audita excusatos esse, inq; eorum locum alios esse sumptos: & querebatur, singulorum iudicum mutatio eandem rem, an aliud iudicium fecisset. Respondi, non modo si vnus, aut alter, sed & si omnes iudices mutui essent, tam e & rem eandem, & iudicium idem, quod antea fuisset permanere: neq; in hoc solum euenire, vt partibus commutatis eadē res esse existimaretur, sed & in multis ceteris rebns: ...

77. Africanus libro 3. Quæstionum.

IN priuatis negotiis pater filium, vel filius patrem iudicem habere potest.

78. Paulus libro 16. ad Plautium. Vippe iudicare munus publicum est: 79. Ulpianus libro 5. de Officio Proconsulis.

EM quem temere aduersarium suum in iudicium vocasse constitit, viaticum litiq; sumptus aduersario suo reddere oportebit. ...

80. Pomponius libro 2. ad Sabinum.

IN iudicis nomine, prænominem erratum est: Seruus respondit, si ex conuentione litigatorum iudex additus esset, eum esse iudicem, de quo litigatores sentissent.

81. Ulpianus libro 3. O. inionum.

VI neq; iurisdictioni præest: neq; a principe potestate aliqua præditus est: neq; ab eo, qui ius dandorum iudicum habet, datus est: nec ex commisso sumptus, vel ex aliqua lege confirmatus est: iudex esse non potuit.

82. Idem libro 1. de Officio Consulis.

ONnumquam solent magistratus populi Romani viatorem nominatum vice arbitri dare. quod raro, & non nisi re vrgente faciendum est.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

III. II.

Ulpianus libro 14. ad Edictum.

SCIENDUM est, frequentes esse inofficiosi querellas: omnibus enim tam parentibus, quam liberis de inofficioso licet disputare. Cognati enim proprii, qui sunt vltra fratres, melius faciunt, si se sumptibus inanis non vexarēt, eum opinere se non haberent.

2. Marcianus libro 4. Institutionum.

HOc colore in inofficioso testamento agitur, quasi non sane mentis fuerunt: vt testamētum ordinaret. & hoc dicitur, non quasi verē furiosus, vel demens testatus sit: sed recte quid fecit testamētum, sed non ex officio pietatis. nam si verē furiosus esset, vel demens, nullum est testamētum.

3. Marcellus libro 3. Digestorum.

INofficiosum testamētum dicere, hoc est, allegare, Equare exheredari, vel præteriri non debuerit. quod plerumq; accidit, cum falso parces instimulati liberos suos, vel exheredant, vel prætereunt.

4. Gaius libro singul. ad legem Glitiam.

NON est enim consentiendum parcesibus, qui iniuriam aduersus liberos suos testamētō inducunt. quod plerumq; faciunt, maligne circa sanguinē suum inferentes iudicium, nouercalibus delentimētis, instigationibusq; corrupti.

5. Marcellus libro 3. Digestorum.

NAM & his, qui non ex maculis descendunt, facultas est agēdum: & de matris testamento agant, & obtinere assidue soleant. ...

6. Ulpianus libro 14. ad Edictum.

POsumus inofficiosum testamētum potest dicere eorum, quibus suus heres, vel legitimus potuisset fieri, si in vitio fuerit mortuorum.

eorum tempore. Sed & cognatorum: quia & honorum ab intestato potuit bonorum possessionem accipere. Quid ergo eis imputatur, cur intestati non decesserant? sed hoc nemo apud iudicem potest impetrare. non enim interdicitur testamenti facitione. Hoc planē ei imputate potest, cur eum heredem non scripserit. potuit enim scriptus heres in possessionem mitti ex clausula de ventre in possessionem mittendo. item nauis secundum tabulas haberet. Simili modo & eum, qui post testamētum matris factum, ex seculo ventre, extractus est, posse queri dico.

Si quis ex his personis, quæ ad successionem ab intestato non admittuntur de inofficioso egerit. (nemo enim eum repellit) & casu opinuerit, non ei prohi victoria, sed his, qui habent ab intestato successionem. nam intestatum patremfamilias facit.

Si quis instituta accusatione inofficiosi, decesserit: an ad heredem suum querellam transferat? Papinianus respondit, quod & quibusdam rescriptis significatur) si post adgnitam bonorum possessionem decesserit, esse successionem accusationis. Et si non sit petita bonorum possessio, iam tamen cepta controuersa, vel præparata: vel si, cum venisset ad mouendam inofficiosi querellam, decessit: puto ad heredem transire.

7. Paulus libro singulari de Septemviralibus iudiciis.

Quemadmodum præparasse litem quis videatur, vt possit transmittere actionem, videamus. Et ponamus in potestate fuisse eum, vt neque bonorum possessio ei necessaria, & aditio hereditatis superuacua sit: si si comminatus tantum accusationem fuerit, vel vsque ad denunciationem, vel libelli dationem præcesserit, ad heredem suum accusationem transmittit. Idque Diuus Pius de libelli datione, & denunciatione rescripsit. Quid? 20 si in potestate non fuerit? an ad heredem actionem transmittat? & recte videtur litem præparasse, si ea fecerit, quorum supra mentionem habuimus.

8. Ulpianus libro quarto decimo ad Edictum.

Papinianus libro quinto quæstionum recte scribit, inofficiosi querellam patrem filij sui nomine instituire non posse inuito eo: ipsius enim iniusta est. Sequenti loco scribit, si filius post adgnitam litem ordinandæ gratia bonorum poss. hionem decesserit, finitam esse inofficiosi querellam: quæ non patet, sed nomine debetur filij.

Si quis post rem inofficiosi ordinatam, litem de qua queritur, postea non audietur. Si Imperator sit, heres institutus: posse inofficiosum dici testamētum, sæpissime rescriptum est. 3. Papinianus libro secundo responso- rum ait, contra veterani patri-familias testamētum esse inofficiosi querellam, & si ea bona habuit, quæ in castris quæsierat.

Si quis in militia fecerit testamētum, & intra annum post militiam decesserit: dubito, an, quia ad hoc vsque temporis iure militari testamētum eius valet, querella inofficiosi cesset: & potest dici, querellam inofficiosi cessare.

Sed nec impuberis filij mater inofficiosum testamētum dicit: quia pater ei hoc fecit. & ita Papinianus respondit. nec patris frater: quia filij testamētum est: ergo nec frater impuberis, si patris non dicit. Sed si in patris obtentum est, nec hoc valet: nisi si pro parte patris rescissum est: tunc enim papillare valet. 6. Si quis mortis causa filio donauerit quartam partem eius, quod ad eum esset prænuntium, si inuestitus paterfamilias decesserit: puto secutē eum testari. 7. Si quis

impuberi filio substituit, secundas tabulas faciendū non ob hoc admitemus ipsum impuberem ad inofficiosi querellam. 8. Quoniam autem quarta debita portionis sufficit ad excludendam querellam: videndum erit, an exheredatus partem faciat, qui non queritur. vtpote sumus duo filij exheredati. & vtique faciet, vt Papinianus respondit; & si dicam inofficiosum, non totam hereditatem debeo, sed diuidiam petere. Proinde si sint ex duobus filiis nepotes: ex vno plures, tres puta; ex vno vnus vnicum sefuna. vnū ex illis sefuna querella excludit.

Quarta autem accipitur scilicet deducto ære alieno, & funeris impensa. Sed, an & libertates quartam minuat, videndum est: & nunquid minuant, nam si, cum quis ex ære heres infligitus est, ideo non potest dicere inofficiosum quia habet Falcidiam; Falcidia autem libertates non minuit potest dici, deductis libertatibus quartam ineundam. Cum igitur placet quartam minui per libertates: eueniet, vt qui seruos tantum habet in patrimonio suo, dando eis libertatem, inofficiosi querellam excludat: nisi forte hic filius, si non fuit in potestate, a patre heres institutus, merito omittit hereditatem, & ad substitutum transmittens, querellam inofficiosi instituit: vel ab intestato, citra edicti penam, habeat hereditatem.

Si conditioni parere testator heredem iussit in persona filij, vel alterius, qui eandem querellam mouere potest, & sciens is accepit, videndum, ne ab inofficiosi querella excludatur: agnouit enim iudicium. Idem est, & si legatarius ei, vel statim liber dedit. Et potest dici, excludi eum: maxime si heredem ei iusserat dare. ceterum si legatarium, nunquid semel natam inofficiosi querellam non perimat legatarij oblatio? Cur ergo in herede absolute diximus? quoniam ante aditam hereditatem nec nascitur querella. Ergo euentum puto sequendum in hac re: vt si forte, antequam iudicium moueatur, ei fiat eius, quod relictum est: quasi ex voluntate testatoris oblatio eo, satis ei factum videatur.

Vnde si quis fuit institutus forte ex semisfeco, cum ei sextans ex substantia testatoris deberetur, & rogatus esset post certum tempus restituere hereditatem: merito dicendum est, nullum iudicium mouere. cum debitam portionem, & eius fructus habere possit. fructus enim solere in Falcidiam imputari non est incognitum. Ergo & si ab initio ex semisse heres institutus rogatur, post decennium restituere hereditatem: nihil habet, quod queratur: quoniam facile potest debitam portionem, eiusque fructus medio tempore cogere.

Si quis & irritum dicat testamētum; vel ruptum, & inofficiosum: conditio ei deferri debet, vt prius mouere volet. 13. Si filius exheredatus in possessione sit hereditatis: scriptus quidem heres petet hereditatem; filius vero in modum contradictionis querellam inducat: quemadmodum ageret, si non possideret, sed peteret.

Meminisse autem oportebit, eum, qui testamētum inofficiosum improbe dixit, & non optinuit, id, quod in testamento accepit, perdere: & id sicco vindicari, quasi indigno ablatum. Sed ei demum auferitur, quod testamento datum est: qui vsque ad sententiam iudicium lite improba perseverauerit: ceterum si ante sententiam delittit: vel decessit: non ei auferitur quod datum est. proinde & si, absente eo, secundum presentem pronuntietur: potest dici, seruandum ei, quod accepit. Eo autem solo careere quis debet, cuius emolumentum ad eum pertinet. ceterum, si id rogatus fuit restituere, non debet iniuria fieri. Vnde non male Papinianus libro secundo responso- rum rescripsit: si heres fuit institutus, & rogatus restituere hereditatem; deinde in querella inofficiosi non optinuit: id, quod iure Falcidiz potuit habere, solum perdere.

Si quis impubes adrogatus sit ex his personis, quæ & citra adoptionē, & emancipationē queri de

inofficiso possunt hunc puto remouendum a querella, cum habeat quartam ex constitutione Dni Fij. Quod si egi, nec optinuit: an quartam perdat? & puto aut non admittendum ad inofficisum: aut, si admittatur, etli non optinuerit, quartam ei, quasi ex alienum, concedendam.

9. Modestinus libro singulari de Inofficiso testamento.

SI autem intra quinquaginta annos egerit, libertates non compertunt. Sed Paulus ait, praestaturum fideicommissa lib. rtae: scilicet viginti aureis & in hoc casu a singulis praestandis:

10. Marcellus libro tercio Digestorum.

SI pars indicantium de inofficiso testamento contra testamentum, pars secundum voluntatem dederit, quod interdum fieri solet humanis eris, se qui eius partis sententiam, quae secundum testamentum scriptum herede pronuntiat apparet.

11. Modestinus libro tercio Responsorum.

ETIAM si querella inofficisoli testamenti optinuerit non ideo tamen donationes, quas viuis ei perficisse proponitur, infirmari, neque in dotem datorum partem vindicari posse respondit.

12. Idem libro singulari de Praescriptionibus.

NIHIL interest, sibi relictum legatum filius exheredatus adgnouit an filio, seruove relictum consecutus sit. utriusque enim praescriptione subueniunt. Quin etiam si idem institutum seruum patris, quam adire hereditatem iuberet manifestaverit, ut ille suo arbitrio adire hereditatem: idque se uolente consilio fecerit: summonebitur ab actione.

13. Scruola libro tercio Responsorum.

TITIA filiam heredem instituit: filio legatum dedit: eodem testamento instituit: Ea omnia, quae supra ad dicitur in offi. daui, fieri uolo ab omni herede liberum me ioffi. fore, qui mihi erit etiam iure intestate, licet non davi i. offi. ea ubi datur, sicuti fidei eius committito. Queritum est, si soror centummirali iudicio optinuerit, an fideicommissa ex capite super praescripto debeantur. Respondi: Si hoc queratur, an iure eorum, quos quis sibi ab intestato heredes, bonorum uel possessoris, successores credat, fideicommittere possit, respondi posse. Paulus notat: probat autem, nec fideicommissa ab intestato dari debere, quasi a demente.

14. Papinianus libro quinto Quaestionum.

PATER filium emancipauit, & nepotem ex eo retinuit, emancipatus, iussitque postea alio, duobus exheredatis, parte praeterito, uita decedat. in qua ordine de inofficisoli testamenti, praecedente causa filiorum, patris intentio adhuc ponderat. quod si contra filios iudicatur, pater ad querellam uocatur, & suam intentionem implere potest.

15. Idem libro quattordecimo Quaestionum.

SI autem si parentibus non debetur filiorum hereditas, propter vitium parentum, & naturalem ergo filios caritate: turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quam liberis, praestandis. In hereditate, si non optinuit, praestatur. Si hereditatem, si non optinuit, praestatur. In hereditate, si non optinuit, praestatur. In hereditate, si non optinuit, praestatur.

16. Idem libro secundo Responsorum.

FILII, qui de inofficisoli matris testamento contra fratrem institutum de parte ante egi, & optinuit, filia, quae non egi, aut non optinuit, in hereditate legitima fratri non concurrat. Contra tabulas filij possessionem iure manumissionis pater accepit, & bonorum possessionem adeptus est. postea filia defuncti, quam ipse exheredauerat, quaestio in inofficisoli testamenti recte pertulit possessionem, quam pater accepit, ad irritum recedit. nam priore iudicio de iure patris, non de iure testamenti quaesitum est. & ideo uictoria hereditatem filiae cum fructibus restitui, necesse est.

17. Paulus libro secundo Quaestionum.

QUI repudians animo non uenit ad accusationem inofficisoli testamenti, partem non facit his, qui eandem querellam mouere uolunt. Vnde si de inofficisoli testamento patris alter ex liberis exheredatus egerit: quia rescisso testamento, alter quoque ad successionem ab intestato uocatur, & ideo uictoria hereditatem, non recte vindicasse, hic, si optinuerit, uictoria rei iudicatae auctoritate, quasi centumuirum hunc solum filium in rebus humanis esse nunc, cum faceret institutum, crediderint.

18. Idem libro singulari de Inofficiso testamento.

DE qua re etiam constitutio exstat Diouorum fratrum, quae huiusmodi distinctionem admittit.

19. Idem libro secundo Quaestionum.

MATER decedens, extraneum ex dote heredem instituit, filiam uero ex quadrante, altera praeterit. hae de inofficisoli egi, & optinuit. Quoeritur: si filiae quo modo succurrendum sit. Respondi: Filia praeterita ad vindicare debet, quod, instituta matre habitura esset. Itaque dici potest, eam, quae omnia est, etiam si totam hereditatem ab intestato petat, & optineat, solam habituram uictoriae fideicommissorem, quemadmodum si altero omnium legitima

timata hereditatem. Sed non est admittendum, ut aduersus sortem audatur, agendo de inofficisoli. Praeterea dicendum est, non esse similem omittenti eam, quae ex testamento adit: & ideo ab extraneo semellem vindicandum, & defendendum, totum semellem esse auferendum, quasi semis totus ad hanc pertineat. Secundum quod, non in totum, testamentum infirmatur, sed pro parte. Infirmatur: licet quasi surioz iudicium vltimum eius damnetur. Ceterum si quis putauerit, filia optineat, totum testamentum infirmari: dicendum est, etiam institutam ab intestato posse adire hereditatem. nec enim quae ex testamento adit, quod potest ualere, repudiare legitimum hereditatem uideatur, quam quidem nescit sibi deferri: cum & hi, qui sciant, ius suum, eligentes id, quod putant sibi competere, non amittant. quod euenit in patris; qui iudicium defuncti, falsa opinionione motus amplexus est: is enim non uidetur bonorum possessionem contra tabulas repudiare. Ex quibus apparet, non recte totam hereditatem praeteritam vindicare: cum rescisso testamento, etiam instituta saluam ius sit aduendae hereditatis.

20. Scruola libro secundo Quaestionum.

VI de inofficiso uult dicere, licet negetur filius, Carbonianam bonorum possessionem non debet accipere. totiens enim ea indulgentia est, quotiens, h' uere filius esset, heres esset, aut bonorum possessor: ut in iuris & possidetis, & alatur, & adionibus praedictum non patitur. qui uero de inofficisoli dicit, nec actiones mouere debet, nec aliam uiam, quam hereditatis petitionem, exercere, nec aliter uiaque melioris sit conditionis, quam si constitutur aduersarius.

21. Paulus libro tercio Responsorum.

VM, qui inofficisoli testamenti querellam instituit, & fratre heredis scripti, quasi tertiam partem hereditatis tacite rogatus esset ei restituere, reliquit eam actionem, non uideri deseruisse querellam: & ideo non prohiberi eum repetere inchoatam actionem. Item questum est, an heres audiendus est ante de inofficisoli querellam ad am, desiderans restitui sibi ea, quae soluit. Respondit ei, qui scis indebitum fideicommissum soluit, nullam repetitionem ex ea causa competere. Idem respondit, etiam hereditate per inofficisoli querellam ab eo, qui heres institutus est: & perinde omnia obseruari oportere, ac si hereditas adita non fuisset. Ideo & petitionem integram debiti heredi instituto aduersus eum, qui superauit, competere, & compensationem debiti.

22. Tryphianus libro septimo decimo Disputationum.

FILIUS non impeditur, quo minus inofficisolum testamentum matris accusaret, si pater eius legatum ex testamento matris accipit, uel adisset hereditatem, quamquam in eius esse potestate, nec prohiberi patrem, dixi, iure filij accusare. nam indignatio filij est. Et quaezretur, si non optinuerit in accusando, quod patri datum est, publicare: ut, quoniam alij commodum uictoris est, publicare: ut, quoniam alij ex officio patris, sed totum de meritis filij agitur: & inclinandum est, non perdere patrem sibi datum, si secundum testamentum pronuntiatum fuerit. Multo magis, si mihi legatum testator dedit, cuius de inofficisoli testamento filius ageret decedat: me herede relicto, egoque hereditariam causam peregi, & uictus sum: id, quod mihi eo testamento relictum est, non perdam: utique si iam defunctus agere coeperat. Item si adrogauimus, qui instituerat litem de inofficisoli testamento eius, qui mihi legatum dedit, litemque peregero nomine filij, nec optinuerit: perdere me legatum non oportet: quia non sum indignus, ut auferatur mihi a

fisco id quod derelictum est: eum non proprio nomine, sed iure cuiusdam successionis egi.

23. Paulus libro singulari de Inofficiso testamento.

SI ponas filium emancipatum, praeteritum: & ex nepotem in potestate retentum, heredem institutum esse: filius potest contra filium suum, testatoris nepotem, petere bonorum possessionem: quae auctorem de inofficisoli testamento non poterit. Quod si exheredatus sit filius emancipatus, poterit queri, & ita iungetur filio suo & simul cum eo hereditatem optinebit. Si hereditatem ab heredibus institutus exheredati emerit, uel res singulas, scietque eos heredes esse: aut conduxerunt praedia, aliud uel quid simile fecerunt, uel soluerunt praedia, aliquid testatori debebant: iudicium defuncti, adgnoscerent uidentur, & a querella excluduntur.

24. Ulpianus libro quadragesimo octavo ad Sabinum.

CIRCA inofficisoli querellam euenire plerumque ad solent, ut in una eadem causa diuersae sententiae proferantur. quid enim, si fratre agente, heredes scripti diuersi iuris fuerint quod si fuerit: pro parte testatus, pro parte intestatus decessisse uidebitur.

25. Idem libro secundo Disputationum.

SI non mortis causa fuerit donatum, sed inter uiuos, hac tamen contemplatione, ut in quartam habeatur: potest dici inofficisoli querellam cessare, si quartam in donatione habet: aut, si minus habere quod deest, uiri boni arbitratu repletur: aut certe conferri oportere id, quod donatum est. Si quis, cum non possit de inofficisoli queri, ad querellam admissus, pro parte rescindere testamentum temptet, & uinum sibi heredem eligat, contra quem inofficisoli querellam instituit: dicendum est, quia testamentum pro parte ualeat, & praecedentes eum personae exclusae sunt: cum effectu eum querellam instituisse.

26. Idem libro octauo Disputationum.

SI sub hac conditione fuerit heres institutus, Si Stichum manusierit, & manusisset, & posteaquam inanimatus, inofficisolum, uel iniustum testamentum pronuntietur: aequum est, huic, quoque succuri, ut serui pretium a manu suo accipiat: ne frustra seruum perdat.

27. Idem libro sexto Opinionum.

SI instituta de inofficisoli testamento accusatio, de lite pacto transactum est: nec fides ab herede transactio praestatur: inofficisoli causam integram esse, placuit. Et, qui se filium eius esse adfirmat, qui testamento id denegabit: tamen eum exheredat: de inofficisoli testamento causa superest. De inofficisoli testamento militis dicitur nec miles potest. De inofficisoli testamento nepos contra patrum suum: uel alium scriptum heredem, pro portione egerat, & optinuerat, sed scriptus heres appellauerat. placuit, interim, propter inopiam pupilli, alimenta pro modo facultatum, quae per inofficisoli testamenti accusationem pro parte ei vindicabantur; decerni, eaque aduersarium ei subministrare necesse habere usque ad finem litis.

28. Paulus libro singulari de Septemmiralibus iudiciis.

VM mater uultum filium falso iudicet decessisse, & testamentum heredes alios instituisse: Diuus Hadrianus decreuit, hereditatem

ad filium pertinere: ita ut libertates, & legata praeferantur. hic illud adnotatum, quod de libertatibus, & legatis adicitur. nam, cum inofficiosum testamentum agitur, nihil ex eo testamento videtur.

29. Ulpianus libro quinto Opinio. n.

Si supra collatio sit legatariis inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficioso testamento agit adesse eum legatarios, & voluntatem defuncti mereri, constitutum est. Et idemque permixtum est etiam appellare, si contra testamentum pronuntiatum fuerit. 1. De inofficioso testamento matris spurij quoque dicere possunt. 2. Quamuis, instituta inofficiosi testamenti accusatione, res transactione decisa sit: tamen testamentum in suo iure manet: & ideo datur in eo libertates, atque legata, usquequo Falcidia permittit, suam habent potestatem.

3. Quoniam femina nullum adoptat filium sine iussu principis potest: nec de inofficioso testamento eius, quam quis sibi matrem adoptivam falso esse existimabat, agere potest. 4. In ea provincia de inofficioso testamento agi oportet, in qua scripti heredes domicilium habent.

30. Martianus libro 4. Institutionum.

Adversus testamentum filij in adoptionem dati pater naturalis recte de inofficioso testamento agere potest. 1. Tutoribus, pupilli nomine, sine periculo eius, quod testamentum datum est, agere potest de inofficioso, vel falso testamento, Diui Severus & Antoninus rescripserunt.

31. Paulus libro singulari de Septemviralibus iudiciis.

Si is, qui admittitur ad accusationem, nolit, aut non possit accusare: an sequens admittatur, videndum est. & placuit, posse: ut fiat successioni locus.

1. Quantum ad inofficiosi liberorum, vel parentum querellam pertinet: nihil interest, quis sit heres scriptus, ex liberis, an extraneis, vel municipibus. 2. Si heres existerit ei, qui eo testamento instituit: est, quod de inofficioso arguere volo, non mihi nocebit: maxime si eam portionem non possideam, vel iure suo possideam. 3. Diversum dicemus, si legaverit mihi eam rem, quam quis ex eo testamento acceperat. nam si eam agnoscam, repellar ab accusatione. 4. Quid ergo, si alias voluntatem testatoris probaverim: puta in testamento adscripsim, post mortem patris consentire meo repellendus sum ab accusatione.

32. Idem libro singulari de Inofficioso testamento.

Si exheredatus petenti legatum ex testamento aduocationem praebuit, procuratoris meae susceperit: rem ouentur ab accusatione. adgnouisse enim videtur, qui qualequale iudicium defuncti comprobauit. 1. Si legatio heres existerit: exheredatus, petieritque legatum: videbimus, an sit summonendus ab hac accusatione. certum est enim iudicium defuncti: & rursus, nihil ei ex testamento relictum, verum est: tutius tamen fecerit, si se abstinuerit a petitione legat.

DE HEREDITATIS PETITIONE, TIT. III.

Gaius libro 6. ad Edictum Praeueiale.

Hereditas ad nos pertinet aut veteri iure, aut nouo. Veteri lege duodecim tabularum: vel ex testamento, quod iure factum est:

2. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

Siue suo nomine, siue per se, siue per alios esse debet.

3. Gaius libro 3. ad Edictum Praeueiale.

Veluti si eam personam, quae in nostra potestate sit, institutum iusserimus adire hereditatem. Sed

& si Titio, qui scio heres exstitit, nos heredes facti sumus: facti Titij hereditatem nostram esse intendere possumus, ita & Seio: vel ab intestato; forte quod sui heredes de fundis sumus, vel adgnati, vel quod manuimus de fundis, quodve pater noster manuiferit. Nouo iure sunt heredes omnes, qui ex senatusconsultis, aut ex constitutionibus ad hereditatem vocantur.

4. Paulus libro primo ad Edictum.

Si hereditatem petam ab eo, qui vitam rem possidebat, de qua sola controversa erat: etiam id, quod postea capere possideret, restituet.

5. Ulpianus libro 14. ad Edictum.

Diuis Pius rescripsit, prohibendum possessorem hereditatis, quae controversa erit, antequam litis inchoaretur, aliquid ex ea distrahere: nisi maluerit pro omni quantitate hereditatis, vel rerum eius restitutione satisfacere. Causa autem cognita, & si non talis data sit satisfactio, sed solita cautio; etiam post litem coeptam deminutionem se concessurum praetor edixit: ne in totum deminutio impediat, in aliquo etiam utilitates alias impediatur, ut puta si ad finem sit aliquid necessarium: nam funeris gratia deminutionem permittit. item si futurum est, ut nisi pecunia intra diem soluantur, pignus distrahatur. sed & propter familiae ciuitatis necessaria erit deminutio. sed & res tempore perituras permittere debet praetor distrahere. 1. Diuis Hadrianus Trebio Sertiano rescripsit, ut Aelius Atratinus daret satis de hereditate, quae ab eo petitur: & si falsum dicat, hoc indeo, quia scilicet ne hereditatis petitionis iudicium, donec falsi causa agatur. 2. Eorum iudiciorum, quae de hereditatis petitione sunt, ea auctoritas est, ut nihil in praediuicium eius iudicij fieri debeat.

6. Idem libro 75. ad Edictum.

Si testamentum falsum esse dicatur, & ex eo legatum petatur: vel praestandum est, oblatam cautione, vel quarendum, an debeat. Et si testamentum falsum esse dicatur: tamen, qui falsi accusat, si suspecta cognitio est: non est dandum.

7. Idem libro 14. ad Edictum.

Si quis libertatem ex testamento sibi competisse dicat, non debet iudex de libertate sententiam dicere, ne praediuicium de testamento cognituro faciat, & ita senatus censuit. Sed & Traianus rescripsit, differendum de libertate iudicium, donec de inofficioso iudicium aut inducatur, aut finem accipiat. Ita demum autem suscipiuntur libertalia iudicia, si tam de inofficioso iudicium contestatum est, ceterum, si non contestatur, non expectantur libertalia iudicia. Ita Diuis Pius rescripsit. Nam cum quidam Licinianus de statu suo quaestione praebatur, & ne maturius pronunciaretur de conditione sua, nolabat ad liberale iudicium ire, dicens susceperit se de inofficioso testamento iudicium, & petiturum hereditatem, quia libertatem, & hereditatem ex testamento sibi defendebat. Diuis Pius ait, si quidem possessor esset hereditatis Licinianus, facilius audiendum: quoniam esset hereditatis nomine iudicium susceperis, & erat in arbitrio eius, qui se dominum esse dicit, agere de inofficioso testamento iudicium: tunc vero sub obtentu iudicij de inofficioso testamento ab ipso Liciniano non susceperit per quinquennium non debere moram fieri seruituti. Plane summam adimendam iudici concessit, an forte bona fide impleretur iudicium de testamento: & si id deprehenderit, praestandum iudicium tempus: intra quod si non fuerit contestatum, iubeat iudicem libertatis, paribus suis fungi. 2. Quoniam autem quis pariter controuersant libertatis, & hereditatis; sed de non ex testamento liberum dicit, sed aliam, vel a viro

ut utroque manuissimum non debere impediri libertalem causam, licet iudicium de testamento moueri speretur, Diuis Pius rescripsit, adicit plane in rescripto: Dummodo praedicatur iudici libertalis cautio: ne vilius administratum libertatis ex testamento admittat.

8. Paulus libro 16. ad Edictum.

Legitimum hereditatem vindicare non prohibetur, is qui cum ignorabat vires testamenti, iudicium defuncti secutus est.

9. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

Repensione hereditatis, qui vel ius pro herede, vel pro possessore possidet, vel rem hereditariam.

10. Gaius libro 6. ad Edictum Praeueiale.

Licit minimam. Itaque qui ex asse, vel ex parte heres est, intendit quidem hereditatem suam esse totam, vel pro parte: sed hoc solum ei officio iudicij restituitur, quod aduersarius possidet, aut totum, si ex asse sit heres; aut pro parte, ex qua heres est.

11. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

Pro herede possidet, qui putat se heredem esse. Sed an & is, qui scit se heredem non esse, pro herede possidet, quaeritur. & Arrianus libro secundo de interdicijs prae teneo, quo iure nos uti Proculus rescripsit. Sed enim & bonorum possessor pro herede videtur possidere. 1. Pro possessore vero possidet praedo.

12. Idem libro 67. ad Edictum.

Qui ius rogatus, cur possidet, responsum sit, quia possidet: nec contendet se heredem vel per mendacium.

13. Idem libro 17. ad Edictum.

Nec vllam causam possessionis possit dicere. & indeo sur, & raptor petitione hereditatis tenentur. 1. Omnibus etiam titulis hic pro possessore heres: & quasi inuictus est. denique & pro capto titulo heres: nam si a furioso emerit sciens, pro possessore possidet. Item in titolo, pro donato quaeritur, an quis pro possessore possideat: ut puta vxor, vel maritus, & placet nobis Iuliani sententia, pro possessore possidere eum: & ideo petitione hereditatis tenentur. Item pro dote titulus recipit pro possessore possessionem: ut puta si a minore duodecim annis nupta mihi quasi dorem sciens accepit. Et si legatum mihi solutum est ex falsa causa sciens, utiq; pro possessore possidebo. 2. Is autem, qui restituit hereditatem, tenet hereditatis petitione non potest, nisi dolo fecerit: id est, si scit, & restituit. nam & dolo praetorius venit in hereditatis petitione, quasi dolo desierit possidere. 3. Neratius libro sexto membranarum scribit, ab herede peti hereditatem posse, etiam si ignoret, pro herede, vel pro possessore defunctum possidisse. Idem esse libro septimo ait, etiam si putat heres eas res ex hac hereditate esse, quae sibi delata est. 4. Quid si quis hereditatem emerit: an vtilis in eum petitio hereditatis debere dari, ne singulis iudicijs vexaretur? venditorem enim teneri certum est. Sed si non exstare venditorem, vel modico vendidisse, & bonae fidei possessore fuisse: an porrigi manus ad emptorem debeat? Et putat Gaius Cassius dandam vtilem actionem. 5. Idem erit dicendum, & si paruo pretio iustus vendere heres Titio hereditatem vendidit: nam putat dicendum Papinianus, aduersus fideicommissarium dari actionem, ab herede enim peti non expedire per exiguum pretium habente. 6. Sed & si, retenta certa quantitate, restituerit rogatus sit: idem est dicendum. Plane, si accepta certa quantitate, re-

stituere rogatus est: non putat Papinianus ab herede petendam hereditatem: quoniam pro herede, quod conditionis implende gratia accepit, non possidetur. Sed Sabinus in statulibero contra. & id verius est: quia pecunia hereditaria est. 7. Idem & in eo, qui solos fructus ex hereditate retinet, dicendum erit: tenetur enim & is hereditatis petitione. 8. Si quis sciens alienam emit hereditatem, quasi pro possessore possidet: & sic peti ab eo hereditatem quidam putant, quam sententiam non puto veram. nemo enim praedo est, qui pretium numerauit. sed, ut emptor vniuersitatis, vtili tenetur. 9. Item si quis a filio hereditatem, quasi vacantem emerit: acquisitio enim erit, vtilem actionem aduersus eum dari.

10. Apud Marcellum libro quarto Digestorum relictum est, si mulier hereditatem in dote dedit: maritum pro dote quidem possidere hereditatem, sed petitione hereditatis vtili teneri. sed & ipsam mulierem directam teneri, Marcellus scribit: maxime si iam factum diuortium est. 11. Heredes autem eorum rerum rerum nomine, quas defunctus pro emptore possedit, hereditatis petitione tenentur constat, quasi pro herede possideat. quamuis etiam eorum rerum nomine, quas pro herede, vel pro possessore defunctus possedit, vtile tenentur. 12. Si quis absens nomine possideat hereditatem, cum sit incertum, an ille ratum habeat: pro absentis nomine petendam hereditatem ipsius vero nequaquam, quia non videtur pro herede, vel pro possessore possidere, qui contemplatione alterius possidet. nisi forte quis dixit, cum ratum non haberet, iam procuratorem quasi praedonem esse: tunc enim sub nomine teneri potest. 13. Non solum autem ab eo peti hereditas potest, qui corpus hereditarium possidet, sed & si nihil, & videndum, si non possidens optulerit tamen se petitioni, an teneatur. Et Celsus libro quarto Digestorum scribit, ex dolo eum teneri: dolo enim facere eum, qui se offert petitioni: quam sententiam generaliter Marcellus apud Iulianum probat: omnem, qui se offert petitioni, quasi possidem teneri. 14. Item si quis dolo fecerit, quo minus possideat, hereditatis petitione tenebitur. Sed si alius nactus possessionem, quam ego dolo malo amiseram, paratus sit iudicium pati, Marcellus libro quarto Digestorum tractat, (ne) forte euaneſcit aduersus eum, qui desit, litis aestimatio, & magis euaneſcere ai, nisi petentis interest. Certè, inquit, si praeparatus sit restituere: indubitatum erit euaneſcere. Sed si is, qui dolo deſit, ante conueniatur: eum, qui possidet, non liberabit. 15. Item a debitoribus hereditariis, quasi a iuris possessore: nam & a iuris possessoribus posse hereditatem peti constat.

14. Paulus libro 20. ad Edictum.

Sed vtrum ex delicto, an ex contractu debitor sit: nihil refert, debitor autem hereditarius intelligitur is quoque, qui seruo hereditario promisit, vel qui ante aditam hereditatem damnus dedit.

15. Gaius libro 6. ad Edictum Praeueiale.

Vel aliquam rem hereditariam subripuerit.

16. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

Quod si in diem sit debitor, vel sub conditione, quo petita est hereditas, non debere eum damnari, rei plane indicatae tempus spectandum esse secundum Octauiam sententiam, ut apud Pomponium scriptum est, an dies venerit, quod & in stipulatione conditionalis erit dicendum. Si autem non venerit, cauere officio iudicis debeat de restituendo hoc debitor, cum dies venerit, vel condicio exiterit.

1. Sed & is, qui pretia rerum hereditariorum possidet: item qui a debitoribus hereditariis exigit petitione hereditatis tenentur.

2. Vnde Iulianus libro sexto Digestorum ait, ab eo, qui petit hereditatem, & litis aestimatione contentus est, hereditatem peti posse. 3. Non solum autem a debitoribus defuncti, sed etiam a debitoribus

hereditario peti hereditas potest. Denique ab eo, qui negotia hereditaria gessit, & Celso, & Iuliano videtur peti hereditatem posse. Sed si heredis negotium gessit, nequaquam. ab heredis enim debitore peti hereditas non potest.

¶ Iulianus scribit; si quis pro herede possideat, vi fuerit decessus; peti ab eo hereditate possit, quasi a iuris possessore: quia habet interdictum unde vi, quo victus cedere debet. Sed & eum, qui deiecit, petitione hereditatis tenent: quia res hereditarias pro possessore possidet.

¶ Idem Iulianus ait: siue quia possidens, siue non, rem vendiderit: petitione hereditatis eum tenent: siue iam pretium recepit, siue petere possit, vt & hic adhibetur.

¶ Idem scribit, patronum hereditatem petere non posse ab eo, cui libertus in fraudem alienauit: quia Calpurniana actio ei tenetur, patroni enim iste debitor est, non hereditarius. Ergo nec ab eo, cui mortis causa donatum est, peti hereditas potest.

¶ Idem Iulianus scribit: si quis ex causa fideicommissi restituerit hereditatem, vel singulas res praestiterit; peti ab eo hereditatem posse: quia habet conditionem earum, quae sunt ex ea causa soluta, & veluti iuris possessor est. Sed & si pretia rerum, quae distraxit, ex causa fideicommissi soluit, peti hereditatem ab eo posse: quia repetere potest. Sed his casibus actiones suas duntaxat eum praestaturum: cum & res exstent, & potest petitor etiam per in rem actionem eas vindicare.

17. Gaius libro 6. ad Edictum Prouinciale.

¶ Quod si possessor hereditatis ob id, quod ex testamento heredem se esse putaret, legatorum nomine de suo soluit; si quis ab intestato eam hereditatem euincat; licet damnus videtur esse possessoris, quod sibi non prospexit stipulatione cuius hereditate legata reddi: atamen, quia fieri potest, vt eo tempore soluerit legatas, quo adhuc nulla controuersia mota sit, & ob id nullam interposuerit cautionem; placet in eo casu, cuius hereditate, dandam ei esse repetitionem. Sed cum, cessante cautione repetitio datur: periculum est, ne propter inopiam eius, cui solutum est legatum, nihil repeti possit. & ideo secundum senatusconsulti sententiam subueniendum ei est, vt ipse quidem ex retentione rerum hereditariarum sibi satisfaciatur, cedat autem actionibus petitori, vt suo periculo eas exerceat.

18. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

¶ Item videndum: si possessor hereditatis, venditione per argentarium facta, pecuniam apud eum perdidit; an petitione hereditatis teneatur; quia nihil habet, nec consequi potest. sed Labeo putat, eum teneri; quia suo periculo male argentario credidit. sed Otauenus ait, nihil eum, praeter actiones, praestaturum: ob has igitur actiones petitione hereditatis teneri. Mihi autem in eo, qui mala fide possedit, Labeonis sententia placet: in altero vero, qui bona fide possessor est, Otaueni sententia sequenda esse videtur. ¶ Si quis, cum peteretur ab eo hereditas, neque rei, neque iuris veluti possessor erat, verum postea aliquid adeptus est; an petitione hereditatis videatur teneri? & Celso libro quarto digestorum recte scribit, hunc condemnandum, licet initio nihil possedit. ¶ Nunc videamus, quae veniant in hereditatis petitione. Et placuit, vniuersas res hereditarias in hoc iudicium venire: siue iura, siue corpora sint.

19. Paulus libro 20. ad Edictum.

¶ Non tantum hereditaria corpora, sed & quae non sunt hereditaria corpora, sed & quae non ad heredem pertinent; vt res pignori datur defuncto,

vel commodatae, depositaue. Et quidem rei pignori datur etiam specialis petitio est, vt & hereditatis petitione contineatur: sicut illae, quarum nomine Publiciana competit. Sed licet earum nomine Publiciana competit, vel deposita sunt, nulla sit facile actio: quia tamen periculum earum ad nos pertinet; & quomodo est, eas restitui. ¶ Quod si pro emptore viciat, ab herede impleta sit, non venit in hereditatis petitionem: quia heres, id est petitor eam vindicare potest: nec vlla exceptio datur possessori.

¶ Veniunt & haec res in hereditatis petitionem, in quibus possessor retentionem habuit, non etiam petitionem, veluti si iurauerat datus, petitoris rem non esse, & decesserit: debent haec quoque restitui. Immo & si possessor sua culpa eas amiserit, tenebitur hoc nomine. Idemque erit & in praeiudicio, licet hic propter culpam non teneatur: quia nec hic debet haec res retinere. ¶ Seruientes in retentionem hereditatis non venire, ego didici: cure nihil eo nomine possit restitui; sicut est in corporibus, & fructibus, sed si non patitur ire, & agere; propria actione conueniatur.

20. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

¶ Item veniunt in hereditatem etiam ea, quae hereditatis causa comparata sunt: vt puta mancipia, pecoraeque, & si qua alia, quae necessaria hereditati sunt comparata, & si quidem pecunia hereditaria sine comparata, sine dubio veniunt: si vero non pecunia hereditaria, videndum erit, & puto, etiam haec venire, si magna utilitas hereditatis versetur: pretium scilicet restituro herede.

¶ Sed non omnia, quae ex hereditaria pecunia comparata sunt, in hereditatis petitionem veniunt. Denique scribit Iulianus libro sexto Digestorum, si possessor ex pecunia hereditaria hominem emerit, & ab eo petatur hereditas, ita venire in hereditatis petitionem, si hereditatis interfuit, eum emittat si sui causa emit, pretium venire.

¶ Simili modo, & si fundum hereditarium distraxit: si quidem sine causa, & ipsum fundum, & fructus in hereditatis petitionem veniunt: quod si veris exsoluendi gratia hereditarij id fecerit, non amplius venire quam pretium.

¶ Item non solum ea, quae mortis tempore fuerunt, sed si quae postea augmenta hereditati accesserunt, venire in hereditatis petitionem. nam hereditas & augmentum recipit, & diminutionem. Sed ea, quae post aditam hereditatem accedunt, si quidem ex ipsa hereditate, puto hereditati accedere: si extrinsecus, non: quia personae possessoris accedunt. Eructus autem omnes augent hereditatem, siue ante aditam, siue post aditam hereditatem accesserint. Sed & partus ancillarum sine dubio augent hereditatem.

¶ Cum praediximus, omnes hereditarias actiones in hereditatis petitionem venire: quattuor, vtrum cum sua natura veniant, an contra, vt puta, & quaedam actio, quae institutione crescit: vtrum cum suo incremento, an vero in simplum venit: vt legis Aquiliae. Et Iulianus libro sexto Digestorum scribit, simplum solutum. ¶ Idem recte ait, si noxali iudicio condemnatus sit possessor defunctus, non posse eum dedentem noxae officio iudicij liberari, quia tandiu quis habet noxae dedendae facultatem, quamdiu iudicatum conueniatur, post susceptum iudicium non potest, noxae dedendo, se liberare: suscepit autem per petitionem hereditatis. ¶ Praeter haec, multa reperimus tractata & de petitione hereditatis de distractis rebus hereditariis, de dolo praeterito, & de fructibus, de quibus cum forma senatusconsulto sit data, optimum est ipsius senatusconsulti interpretationem facere, verbis eius relatis.

Prius idem Martius, Quintus Iulius Balbus, & Publius Iunianus Celsus, Titius Anselmus, Oenus Seruianus consules verba fecerunt de his, quae Imperator Caesar, Traiani Parthici filius, & Divi Nerva Neronis Hadrianus

Hadrianus, Augustus, Imperator, Maximusque principis propositis Quinto Nono Martio, & quae proxima fuerunt, libello complexus esset, quid fieri placuit: de qua re ita censuerunt: Cum antequam partes caducae ex bonis v. scilicet, petentibus: hic, qui se heredes esse existimant, hereditatem distraxerint: placere, redacta ex pretio rerum venditarum pecunia v. scilicet, non esse exigenda: idemque in similibus causis seruandum. Item placere, & quibus hereditas petita fuisse, si aduersus eos iudicatum esse, pretium, quae ad eos rerum ex hereditate venditarum peruenissent, et si ante petitionem hereditatis deperissent, deminutaue fuisse, restituere debere. Item eos, qui bona inuecesserint, cum sint ad se non pertinere, etiam si ante litem contestatam fecerint, quominus possiderent, perinde condemnandos, quasi possiderent: eos autem, qui iustas causas habuerint, quare bona ad se pertinere existimant, usque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent. petitiorem autem hunc hereditatem ex eo tempore existimandum esse, quo primam fecerit quisque, eam & se peti. id est, cum primum aut denuntiatum esse, et si, aut litteris, vel edicto evocatus esse, censuerunt. Aptanda est igitur nobis singulis verbis senatusconsulti congruens interpretatio.

¶ Ait senatus: cum antequam partes caducae distractae essent, hoc eueniat, vt partes caducae hinc petentur, sed est et alio fiat, senatusconsultum locum habebit. Idem, & si vacantia bona hinc vindicentur, vel si ex alia quacunque causa bona ad eum peruenierint. ¶ Senatus: consuluit hoc locum habebit, & si ciuitati petentur. ¶ In priuationum quoque petitionibus senatusconsultum locum habere, nemo est, qui ambigit: licet in publica causa factum sit.

¶ Non solum autem in hereditate vivimus senatusconsulto, sed & in peculio castrensi, vel alia vnueritate.

¶ Petitam autem hereditatem, & cetera id est, ex quo quis scit, se peti, tam, vbi sit incipit esse male fidei possessor. Id est, cum primum aut denuntiatum esse. Quod ergo, si fecit quidem, nemo autem ei denuntiatum incipit vsuras debere pecuniae redactae, & puto, debere. scilicet enim male fidei possessor esse. Sed ponamus denuntiatum esse: non tamen scit, quia non ipse, sed procuratori eius denuntiatum est. Senatus ipsi denuntiatori exigat: & ideo non nocet, nisi forte, vbi denuntiatum est, eum certiorauerit: sed non si certiorare potuit, nec fecit. A quo denuntiatum est, senatus non exigat, quicumque ergo fuit, qui denuntiauit, nocet.

¶ Haec aduersus bonae fidei possessores: nam ita senatus locutus est, eosque se heredes existimant. Ceterum si quis sciens, ad se hereditatem non pertinere, distraxit: sine dubio non pretia rerum, sed ipsae res veniunt in petitionem hereditatis, & fructus earum. Sed Imperator Severus epistula ad Celerem idem videtur fecisse & in male fidei possessoribus. Atque senatus de his est locutus, qui se heredes existimant. Nisi forte ad eas res referemus, quas distractam expederat: quae onerabant magis hereditatem, quam fructus erant: vt sit in arbitrio petitoris, qualis computationem faciat aduersus male fidei possessorem: vtrum ipsius rei, & fructuum, an pretij, & vsurarum, peti motam controuerfiam.

¶ Licet autem senatus de his locutus sit, qui se heredes existimant: tamen, & si bonorum possessor se existiment vel alios successores iustos, vel sibi restitutam hereditatem, in eadem erunt conditione.

¶ Papinianus autem libro tertio quaestionum, si possessor hereditatis pecuniam inuentam in hereditate non auingat, negat eum omnino ipsa vsuras conueniendum.

¶ Redactae, inquit, pecuniae ex pretio rerum venditarum, redactam sic accipiemus, non solum iam ex actam, vt iam & si exigi potuit, nec ex acta est.

¶ Quid si post petitionem hereditatem res

distraxerit: hic ipse res venient, fructusque earum. Sed si forte tales fuerint, quae vel steriles erant, vel tempore periturae, & haec distractae sunt vero pretio, fortassis possit petitor eligere, vt sibi pretia, & vsuras praestentur. ¶ Ait senatus: Placere & quibus petita hereditas fuisse, & si aduersus eos iudicatum esse, pretia, & quae ad eos rerum ex hereditate venditarum peruenissent, & si ante petitionem hereditatis deperissent, deminutaue essent, restituere debere. Bonae fidei possessor, si vendiderit res hereditarias; siue exigis pretium, siue non; quia habet actionem, debet pretium praestare. Sed, vbi habet actionem, sufficieat eum actiones praestare.

¶ Sed si vendidit, & euicta re restituit, quod accepit, non videbitur ad eum peruenisse. quae quam possit dici, nec ab initio pretium venire: quia non fuit res hereditaria quae distracta est. Sed & si senatus rerum ex hereditate distractarum, non hereditariarum, fecit mentionem: restitui tamen non debet, quia nihil apud eum remanet. Nam & Iulianus libro sexto Digestorum scribit, quod indebitum exegit, restituere eum non debere, nec imputaturum, quod non debitum soluit.

¶ Sed si res sit redhibita; hic vtique & hereditaria est, & pretium non venit, quod restitutum est. ¶ Sed & si ob venditionem perfrictus sit emptori possessor hereditatis: dicendum erit, prospici ei cautione.

¶ Restituere autem pretia debet possessor, & si deperditae sunt res, vel deminutae. Sed vtrum ita demum restituant, si bonae fidei possessor est, an & si male fidei? Et si quidem res apud emptorem extant; nec deperditae, nec deminutae sunt: sine dubio ipsas res debet praestare male fidei possessor: aut, si recipere eas ab emptore nullo modo possit, tantum, quantum in litem esset iuratum. At vbi deperditae sunt, & deminutae: verum pretium debet praestari: quia, si petitor rem consecutus esset, distractisset, & verum pretium rei non perderet.

21. Gaius libro 6. ad Edictum Prouinciale.

¶ Perditum intellegitur, quod in rerum natura esse desit: deminutum vero, quod vsucapitum esset, & quod id de hereditate exit.

22. Paulus libro 20. ad Edictum.

¶ Si & rem, & pretium habeat bonae fidei possessor, puta quod eandem rem emerit, an audiendus sit, si velit rem dare, non pretium? In praedone dicimus electionem esse debere adoris, an hic magis possessor audiendus sit, si velit rem tradere, licet deterior rem factam; non petitor, si pretium desideret, quod inuerecundum sit tale desiderium; an vero, quia ex re hereditaria locupletior sit, & id, quod amplius habet ex pretio, restituere debeat, videndum. Nam & in oratione Diui Hadriani ita est: Dispicite patres conscripti, numquid sit aequius, possessorem facere lucrum: & pretium, quod ex aliena re locum hereditariae rei venditae, pretium eius successisse, & quod dammodo ipsum hereditarium factum. Oportet igitur possessorem & rem restituere petitori, & quod ex venditione eius rei lucraus est.

23. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

¶ Vtrum autem omne pretium restituere debebit bonae fidei possessor, an vero ita demum, si factus sit locupletior, videndum. si pretium acceptum vel perdidit, vel consumpsit, vel donasse. Et verbi quidem peruenisse ambigui est, solumne hoc contineat, quod prima ratione fuerit, an vero & id, quod durat, & puto sequetur clausulam senatusconsulti, & si haec sit ambigua, vt ita demum computet, si factus sit locupletior. ¶ Proinde si non solum pretium, sed etiam poena tardius pretio solui parauerit:

tionem à iudice. Quæ effectio locum habet, si ante aditam hereditatem occisus sit...

42. Quo tempore locupletior esse debeat bonæ fidei possessor, dubitatur. Sed magis est, rei iudicæ tempus spectandum esse.

43. Ut si fructus intelleguntur deductis impensis, quæ querendorum, cogendorum, conservandorumque eorum gratia sunt...

44. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

45. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit, Iulianus ait.

46. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

47. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

48. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

49. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

50. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

51. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

52. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

53. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

54. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

55. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

56. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

57. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

58. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

59. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

60. Ut si fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus piguori accepit...

49. Papienno libro tertio Quæstionum. Si bonæ fidei possessor hereditatis velit cum debitoribus hereditariis...

50. Idem libro tertio Quæstionum. Si bonæ fidei possessor hereditatis velit cum debitoribus hereditariis...

51. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

52. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

53. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

54. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

55. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

56. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

57. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

58. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

59. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

60. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

61. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

62. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

63. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

64. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

65. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

66. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

67. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

68. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

69. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

70. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

71. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

72. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

73. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

74. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

75. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

76. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

77. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

78. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

79. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

80. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

81. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

82. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

83. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

84. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

85. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

86. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

87. Idem libro sexto Quæstionum. Hereditas, etiam sine illo corpore, iuris intellectum habet...

SI PARS HEREDITATIS PETATUR.

TIT. III.

Ulpianus libro quinto ad Edictum.

Post actionem, quam proposuit prator ei, qui ad se solum hereditatem pertinere contendit, consequens fuit & ei proponere, qui partem hereditatis petit...

Qui hereditatem, vel partem hereditatis petit, is non ex eo meretur, quod possessor occupavit, sed ex suo iure...

Quinimmo, si duo possideant hereditatem, & duo sint, qui ad se partes pertinere dicant...

Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus possideat hereditatem cum extraneo...

Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus possideat hereditatem cum extraneo...

Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus possideat hereditatem cum extraneo...

1. Ancillam, quae non in dotem data, sed in peculium filiae concessa est...

66. Paulus libro secundo Quaestionum. Non ideo minus recte quid nostrum esse vindicabimus...

67. Secula libro primo Responsorum. Tutor e pupilli domum mercatus, ad eius restitutionem fabrum induxit...

68. Ulpianus libro 51. ad Edictum. Vi restituere iustus iudici non parat, contendens non posse restituere...

69. Paulus libro tertio decimo ad Sabinum. Is, qui dolo fecit, quo minus possideret...

70. Pomponius libro vicen simonono ad Sabinum. Nec quasi Publicianam quidem actionem ei dandam placuit...

71. Paulus libro tertio decimo ad Sabinum. Quod si possessorem quidem dolo fecit, ad id iurare non vult...

72. Ulpianus libro sexto decimo ad Edictum. Si à Titio fundum emeris Sempronij, & tibi traditus sit...

73. Idem libro septimo decimo ad Edictum. In speciali actione non cogitur possessor dicere, pro qua parte eius sit...

74. Paulus libro vicen simo primo ad Edictum. Id est, qui in alieno solo superficiesem ita habet, ut licet non possessoris...

75. Ulpianus libro sexto decimo ad Edictum. Praetor, causa cognita, in rem actionem pollicetur.

76. Gaius libro septimo ad Edictum Praevisoriale. Quae de tota re vindicanda dicta sunt, eadem & de parte intelligenda sunt...

77. Paulus libro nono decimo ad Edictum. Quaedam mulier fundum ita non marito donavit per epistulam...

78. Libro libro quarto Pithanon à Paulo Epiotomaorum. Si eius fundi, quem alienum possideres, fructum non cogisti...

79. Idem libro sexto Pithanon à Paulo Epiotomaorum. Si hominem à me petieris, & is post litem contra statam morus sit...

80. Furius Antilianus libro primo ad Edictum. In rem actionem pati non compellimur, quia licet alicui dicere...

81. Incertae partis vindicatio datur, si in causa interveniat iusta causa esse potest...

77. Ulpianus libro septimo decimo ad Edictum. Quaedam mulier fundum ita non marito donavit per epistulam...

78. Libro libro quarto Pithanon à Paulo Epiotomaorum. Si eius fundi, quem alienum possideres, fructum non cogisti...

79. Idem libro sexto Pithanon à Paulo Epiotomaorum. Si hominem à me petieris, & is post litem contra statam morus sit...

80. Furius Antilianus libro primo ad Edictum. In rem actionem pati non compellimur, quia licet alicui dicere...

DE PUBLICIANA IN REM ACTIONE. TIT. II. Ulpianus libro sexto decimo ad Edictum. Praetor, si quis id quod traditur ex iusta causa non à domino...

1. Bonam fidem solius emptoris continet. 2. Ut igitur Publiciana competat...

3. Sed enim si servus meus emit doliis eius erit spectandus, non meus vel contra. 4. Publiciana tempus emptionis continet...

5. Bonam autem fidem solius emptoris continet. 6. Ut igitur Publiciana competat...

7. Sed enim si servus meus emit doliis eius erit spectandus, non meus vel contra. 8. Publiciana tempus emptionis continet...

9. Bonam autem fidem solius emptoris continet. 10. Ut igitur Publiciana competat...

11. Sed enim si servus meus emit doliis eius erit spectandus, non meus vel contra. 12. Publiciana tempus emptionis continet...

13. Bonam autem fidem solius emptoris continet. 14. Ut igitur Publiciana competat...

15. Sed enim si servus meus emit doliis eius erit spectandus, non meus vel contra. 16. Publiciana tempus emptionis continet...

17. Bonam autem fidem solius emptoris continet. 18. Ut igitur Publiciana competat...

19. Sed enim si servus meus emit doliis eius erit spectandus, non meus vel contra. 20. Publiciana tempus emptionis continet...

V. ELex causa noxae deditio: siue vera causa sit, siue falsa.

6. Paulus libro 19. ad Edictum.

Item si servum ex causa noxali, quia non defendebatur, in usu praetoris duxero, & amisero possessionem: competit mihi Publiciana.

7. Ulpianus libro 16. ad Edictum.

SED & si res ad iudicatum sit, Publiciana actio competit. 1. Si res fuerit estimata, similis est venditioni...

2. Ulpianus libro 16. ad Edictum. Item si servum ex causa noxali, quia non defendebatur, in usu praetoris duxero...

3. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

4. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

5. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

6. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

7. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

8. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

9. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

10. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

11. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

12. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

13. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

14. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

15. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

16. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

17. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

18. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

19. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

20. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

21. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

22. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

23. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

24. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

pienda, si post emptionem apud eum remansit. 1. Sed & si praesens traditio emptionem, idem erit dicendum...

2. Sed & si praesens traditio emptionem, idem erit dicendum. 3. Item si hereditatem emerit & traditam mihi rem hereditariam petere velim...

4. Si duo, quis separatim vendiderit bona fide ementibus videamus, quis magis Publiciana vi possit...

5. Hae actio in his, qui vici capi non possunt, puta furtivis, vel in seruo fugitivo, locum non habet...

6. Si servus hereditarius, ante aditam hereditatem, aliquam rem emerit, & traditam sibi possessionem amiserit...

7. Si quis à furioso ignorans eum futere emit, posse vindicare, ergo & Publicianam habebit...

8. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

9. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accipit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit...

10. Paulus libro 19. ad Edictum. Siue peculiari nomine servus emerit, siue non...

11. Ulpianus libro 16. ad Edictum. Si ego emi, & mea voluntate alij res sit tradita Imperatori Severo...

12. Si de usufructu agatur tradito, Publiciana datur. Itemque servitibus urbanorum praediorum per traditionem constituitur...

13. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

14. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

15. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

16. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

17. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

18. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

19. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

20. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

21. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

22. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

23. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

24. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

25. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

26. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

27. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

28. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

29. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

30. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

31. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

32. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

33. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

34. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

35. Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendit...

3. Idem est, & si superfluum in silam non domino, bona fide emerit. 4. Si res talis sit, ut eam lex, aut constitutio alienari prohibeat...

Quaecunque sunt iustae causae adquirendarum rerum, si ex his causis nactus res amiserimus, dabitur nobis, earum rerum persequendarum gratia, haec actio.

Paulianus libro sexto quaestionum scribit: Si qui prohibuit, vel denuntiavit, ex causa venditionis tradi rem, quae ipsius voluntate a procuratore fuerat distracta, & is nihilo minus tradiderit...

15. Pomponius libro 3. ad Sabinum. Si servus meus, cum in fuga sit, rem a non domino emat Publiciana mihi competere debet, licet possessionem rei tradidit per eum nactus non sim.

SI AGER VECTIGALIS, ID est emphyteuticarius, petatur, TIT. III.

Agri civitatum alij vectigales vocantur, alij vero vectigales vocantur, qui in perpetuum locantur. id est haec lege, ut tamdiu pro his vectigal pendatur...

Ita tamen, si vectigal solvant. Item est, & si ad tempus habuerint conductum, nec tempus conductionis finitum sit.

LIBER SEPTIMVS.

DE VSVFRVCTV, ET QVEMADMODUM quis utatur fruatur.

Paulus libro tertio ad Vitellium. Vsvfructus est in alienis rebus utendi fruendi, salva rerum substantia.

3. Gaius libro 2. Rerum cottidianarum vel aureorum. Omnium praediorum, iure legati, potest constitui vsvfructus, ut heres instituitur date alicui vsvfructum.

4. Paulus libro 2. ad Edictum. Vsvfructus in multis casibus pars dominij est & exstat, quod vel praesens, vel ex die dari potest.

amitti, eademque ratione per legem Falcidiam minui potest. Reo quoque promittendi defuncto, in partes hereditarias vsvfructus obligatio dividitur...

6. Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale. Vsvfructus pluribus modis constituitur, ut ecce si legatus fuerit. Sed & proprietates deducuntur vsvfructus, legari potest, ut apud heredem maneat vsvfructus.

7. Ulpianus libro 17. ad Sabinum. Vsvfructus legatus, omnis fructus rei ad fructuarium pertinet. Et aut rei soli, aut rei mobilis vsvfructus legatur.

legato, potest in area aedificium poni. quam sententiam puro veram. 2. Quoniam igitur omnis fructus rei ad eum pertinet, reficere quoque eum...

Haec tamen, ut facta testis habeat, si qua tamen vetustate corrumpent, neutrum cogi reficere, sed si heres reficere passum fructuarium videt...

3. Casius quoque scribit libro octavo iuris civilis, fructuarium per arbitrium cogi reficere, quemadmodum adferre cogitur arboribus.

2. Idem libro 40. ad Edictum. Vamuis melius repositurus sit, quae sententia vera est.

5. Idem libro 17. ad Sabinum. Item, si fundi vsvfructus sit legatus, quidquid in fundo nascitur, quidquid inde percipi potest...

1. Et si in eo fundo sint, earum quoque vsvfructus ad eum pertinet. 2. Sed si lapidinas habeat, & lapidem cedere velit...

3. Sed si haec metalla post vsvfructum legatum sint inuenta, cum totius agri relinquatur vsvfructus, non partium, continentur legato.

4. Huic vicinus tractatus est, qui solet in eo, quod accessit, tractari, & placuit, alluvionis quoque vsvfructum ad fructuarium pertinere.

5. Aucupiorum quoque, & venationum redditum, Casius ait libro octavo iuris civilis, ad fructuarium pertinere.

6. Seminarij autem fructus puro ad fructuarium pertinere, ita tamen, ut & vendere ei, & seminare liceat, debet tamen, conferendi agrum, seminarij parati semper renovare, quasi instrumentum agrum, finito vsvfructu, domino restituitur.

bat, & vendere, licet patrisfamilias non solebat vendere, sed ipse vii. ad modum enim referendum est non ad qualitatem vendendi.

10. Pomponius libro 5. ad Sabinum. Ex silva cedua praedamenta, & ramos ex arbore vsvfructuarium sumpturum: ex non cedua in vineam sumpturum: dum ne fundum deteriorem faciat.

11. Paulus libro 2. Epitomatorum Alfeni Digestorum. Sed si grandes arbores essent, non posse eas cedere, 12. Ulpianus libro 17. ad Sabinum.

Arboribus cuilibet, vel vi ventorum deiectione, vsvfructuarius sumitur, & villae posse vsvfructuarium ferre, Labco ait: nec materia eum pro ligno vsvfructum, si habeat, unde utatur ligno, quam sententiam puro veram, alioquin & si totus ager sit hunc casum...

2. Vsvfructuarium vel ipse frui ea re, vel alij fruendam concedere, vel locare, vel vendere potest, nam & qui locat, utitur, & qui vendit, utitur.

3. De illo Pomponius dubitat: si fugitivus, in quo me vsvfructus est, stipuletur aliquid ex re mea, vel per traditionem accipiat: an per hoc ipsum, quasi utatur, retineam vsvfructum.

4. Item tractat: quid, si quis possessionem eius casus sit, quemadmodum a proprietario possideri desinit, etiam vsvfructus amittatur.

5. Item tractat: quid, si quis possessionem eius casus sit, quemadmodum a proprietario possideri desinit, etiam vsvfructus amittatur.

6. Item tractat: quid, si quis possessionem eius casus sit, quemadmodum a proprietario possideri desinit, etiam vsvfructus amittatur.

7. Item tractat: quid, si quis possessionem eius casus sit, quemadmodum a proprietario possideri desinit, etiam vsvfructus amittatur.

8. Item tractat: quid, si quis possessionem eius casus sit, quemadmodum a proprietario possideri desinit, etiam vsvfructus amittatur.

Mzuius villam, veltate corruptam, necessariam cogendis, & conseruandis fructibus edificauit. Quzsum est, an sumptus partem, pro portione vsufructus, Titia adgnoscere debeat. Respondit Sczuola, si prius, quam vsufructus prztaretur, necessariis edificasset, non alias cogendum restituere, quam eius sumptus ratio haberetur.

51. Modestinus libro nono Differentiarum. Titio cum morietur, vsufructus inuoluer legari intellegitur: in id tempus videlicet collatus, quo a persona discedere incipit.

52. Idem libro nono Regularum. Vsufructu relicto, si tributa eius rei prztentur, ea vsufructuarius prztare debere dubium n5 est: nisi specialiter nomine fideicommissi testatori placuisse probetur, hzc quoque ab hzrede dari.

53. Iuolenus libro secundo Epistularum. Si cui insulz vsufructus legatus est: quzdiu quzlibet portio eius insulz remanet, totius soli vsufructum retinet.

54. Idem libro tertio Epistularum. Vb conditione vsufructus fundi a te hzrede, Titio legatus est tu fundum mihi vendidisti, & tradidisti, detraho vsufructu. Quzro, si non extiterit conditio, aut extiterit, & interit vsufructus, ad quem pertinet. Respondit: Intellego, te de vsufructu quzrere, qui legatus est. itaque, si conditio eius legati extiterit, dubium non est, quin ad legatarium is vsufructus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus fuerit, ad proprietatem fundi reuertatur. quod si conditio non extiterit, vsufructus ad hzredem pertinet: ita vt in eius persona omnia eadem seruentur, que ad amittendum vsufructum pertinent, & fruari solent. Ceterum in eiusmodi venditione spectandum id erit, quod inter ementem vendentemque conuenierit: vt, si apparuerit legati causa eum vsufructum exceptum esse, etiam si conditio no extiterit, restitui a venditore emptori debeat.

55. Pomponius libro 26. ad Quintum Mucium.

Si infantis vsu tantummodo legatus sit; etiam si nullus interim sit, cum tamen infantis etatem exceleserit, esse incipit.

56. Gaius libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

AN vsufructus nomine actio municipibus dari debeat, quzsum est. periculum enim esse videbatur, ne perpetuus fieret: quia neque morte, nec facile capitis deminutione periturus est. qua ratione proprietaria inutilis esset futura, semper abscedente vsufructu. sed tamen placuit dandam esse actionem. Vnde sequens dubitatio est, quousque tuendi essent in eo vsufructu municipales, & placuit, centum annos tuendos esse municipales: quia is finis vitz longzui hominis est.

57. Papinianus libro septimo Responsorum.

Omnia fructuaria przdium, quod ei per vsufructum seruiabat, legauit. Idque przdium aliquamdiu possessum legatarius restituere filio, qui causam in officio testamenti recte pertulerat, coactus est. mansisse fructus ius integrum ex postfacto apparuit. Per fideicommissum fructu przhorum ob alimenta liberis relicto, partium emolumentum ex persona vita decedentium ad dominum proprietatis recurrit.

58. Sczuola libro tertio Responsorum.

Esunda fructuaria mense Decembri, iam omnibus fructibus, qui in his agris nascuntur, mense Octobri per colonos sublatis: quzsum est, vtrum pensio hzredi fructuariz solui deberet, quamuis fructuaria ante Kalendas Martias, quibus pensiones inferri debeant, decederit: an diuidi debeat inter hzredem fructuariz, & rempublicam, cui proprietat legata est. Respondit: rempublicam quidem cum colo-

no nullam actionem habere; fructuariz vero hzredem sua die, secundum ea, que proponerentur, integram pensionem percipientum. Item Sempronius de lego ex reditu fructuum olivis, & parrina, que habet in agro fructuarium, partem sextam. Quzratur, an his verbis vsufructus legatus videatur. Respondit, non vsufructum, sed ex eo, quod r. datum esset, partem legatam. Item quzsum est, si vsufructus non esset, a quotannis partem sextam reditum legatari. Respondit, quotannis videtur relicto; nisi contrarium specialiter ab hzrede adprobetur.

59. Paulus libro tertio Sententiarum.

Arbores vt tempestatis, non culpa fructuariz, & uersus, ab eo substitui non placet. Quzsum quid in fundo nascitur, vel quidquid inde percipitur, ad fructuarium pertinet: pensiones quoque tam antea locatorum agrorum, si ipse quoque specialiter compenhefit. Sed ad exemplum venditionis, nisi fuerint specialiter exceptz, potest vsufructuarius conductorem repellere. Ceterum hzrundinis, vel pali compendium, si in eo quoque fundi vedigal esse consuetudine, ad fructuarium pertinet.

60. Idem libro quinto Sententiarum.

Canit deiectus, de restitutione omnium rerum simul occupatarum agit, sed si, medio tempore, alio casu intercederit vsufructus: que de perceptis antea fructibus vtilis actio tribuitur. Si fundus cuius vsufructus petitur, non a domino possidetur, actio redditur. Et ideo, si de fundi proprietate inter duos quzsum sit: fructuariz nisi hominis in possessione esse debeat, factique ei a possessore candidum est, quod non sit prohibitorum frui enim, cui vsufructus relictus est, quando de iure suo probet. Sed, si ipse vsufructuario quzsum moueatur, interim vsufructus eius offeritur, sed caueri de restituendo eo, quod ex his fructibus perceptus est, vel, si satis non detur, ipse frui permittitur.

61. Neratius libro secundo Responsorum.

Vsufructuarius nouum riuum parietibus non potest inponere. Edificium inchoatum, fructuarium consummare non potest, placet etiam si eo loco alter vt non possit: sed nec eius quidam vsufructum esse. Nisi in constituto, vel legando vsufructu, hoc specialiter adiectum sit, vt vtrumque liceat.

62. Tryphonius libro septimo Disputationum.

Vsufructuarius venari in salibus, vel montibus possessionis, probo dicitur. nec aprum, aut ceruum, quem ceperit, proprium domini capite. sed fructus aut iure (ciuilis) aut gentium suos facit. Si vitariis inclusz serz in ea possessione custodiebantur, quando vsufructus cepit: num exercere eas fructuariz possit, occidere non possit: alias si quas initio incluserit operis suis, vt post sibi metipz incidierint, de lapse fuerint, hz fructuariz iuris sunt: commodissime tamen, ne per singula animalia facultatis fructuariz, propter discretionem difficilem, ius incertum sit. Sufficit eundem numerum per singula quoque genera ferarum, finito vsufructu, domino proprietatis assignare, qui sui cepti vsufructus tempore.

63. Paulus libro singulari de Iure singulari.

Quod nostrum non est, trans feremus ad alios. Velut is, qui fundum habet, quamquam vsufructum non habeat, tamen vsufructum cedere potest.

64. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

VM fructuariz paratus est vsufructum derelinque: e, non est cogendus domum restituere, in qui us castibus & vsufructuario hoc onus incumbit. Sed & post acceptum contra eum iudicium parato fructuario derelinquere vsufructum.

fructum, dicendum est absolui eum debere a iudice. 65. Pomponius libro quinto ex Plautio.

Ed cum fructuariz debeat, quod suo suorumque factio deterius factum sit, restituere: non est absolue adus, licet vsufructum derelinquere paratus sit. debet enim omne, quod diligens paterfamilias in sua domo facit, & ipse facere. Non magis hzres restituere debet, quod vetustate lam deterius factum reliquit testator, quam si proprietatem alicui testator legasset.

66. Paulus libro quadragesimo septimo ad Edictum.

VM vsufructuario non solum legis Aquiliz a fructu competere potest, sed & serui corrupti, & iniuriarum, si seruum, torquendo, deteriore fecerit.

67. Iulianus libro primo de Inimico.

VM vsufructus legatus est, etiam inuito hzrede, eum extraneo vendere potest.

68. Ulpianus libro 7. ad Sabinum.

Vt sit quzsum, an partus ad fructuariz pertinet, sed & uti sententia optinuit: fructuarium in eo locum non habere, neque enim in fructu hominis non esse potest, hac ratione nec vsufructum in eo fructuariz habere. Quid tamen, si fuerit etiam partus vsufructus relictus: an habeat in eo vsufructum, & cum possit partus legari, poterit & vsufructus eius, & fetus tamen pecorum Sabinus, & Caius opinati sunt ad fructuarium pertinere. Planz, si gregis, vel armenti sit vsufructus legatus: debet adagnos gregem supplere, in locum capium d. fundorum.

69. Pomponius libro quinto ad Sabinum.

VM inuoluit, alia summittere: vt, post substituta, hant propria fructuariz, ne luero ea res cedat domino. Et sicut substituta statim domini sunt; ita priora quoque, ex natura fructus, desinunt eius esse. Nam alioquin, quod nascitur, fructuariz est: & cum substituit, desinit eius esse.

70. Ulpianus libro 70. ad Sabinum.

Vid ergo, si non faciat, nec supplere: teneat eum proprietario, Gaius Cassius scribit libro decimo Iuris ciuilis. Interim tamen; quamdiu summittantur, & suppleantur capita, que de mortua sunt, eius sit fetus, quzratur. Et Iulianus libro tricesimo quoque digitoru scribit, pendere eorum dominium, si summittantur; sint proprietarij, si non summittantur, fructuariz: quz sententia vera est. Secundum quz, si decesserit fetus, periculum erit fructuariz, non proprietarij, & necesse habebit alius fetus summittere. Vnde Gaius Cassius libro octauo scribit, carnem fetus demortui ad fructuariz pertinere. Sed, quod dicitur, debere eum summittere, totiens verum est, quotiens gregis, vel armenti, vel equitij, id est, vnuerisqz vsufructus legatus est. ceterum, si singulorum capium, nihil supplebit. Item, si forte eo tempore, quo fetus editi sunt, nihil fuit, quod summitti deberet; nunc & post editionem vtrum ex his, quz edentur, summittere debebit, an ex his, quz edita sunt, videndum est. Puto autem verius; ea, quz pleno grege edita sunt, ad fructuarium pertinere, sed posteriorem gregis causam nocere debere fructuario. Summittere autem facti est, & Iulianus proprie dicit, dis, erit, & diuidere, & diuisionem quandam facere: quod dominum erit summissorum proprietarij.

71. Marcellus libro septimodecimo Digestorum.

Si in area, cuius vsufructus alienus esset, quis edificasset: intra tempus, quo vsufructus perit, superficie sublata, reliqui vsufructum, veteres responderunt.

72. Ulpianus libro 17. ad Sabinum.

VM dominus nuz proprietatis, vsufructum legauerit: verum est, quod Marcianus scripsit libro tritio quzsum, de fideicommissis, valere lega-

tum: & si forte in vita testatoris, vel ante aditam hereditatem proprietati accesserit, ad legatarum pertinere. Plus admittit Marcianus, etiam si post aditam hereditatem accessisset vsufructus, vtiliter diem cedere, & ad legatarium pertinere.

73. Pomponius libro quinto ad Sabinum.

Si area vsufructus legatus sit mihi: posse me eam ibi edificare, iustodiz causa earum rerum, quz in area sint.

74. Gaius libro septimo ad Edictum Prouinciale.

Si Stichus seruo tuo, & Pamphilo meo legatus fuerit vsufructus: tale est legatum, quale si mihi, & tibi legatus esset. & ideo dubium non est, quin zqualiter ad nos pertineat.

DE VSVFRUCTV AD CRESCENDO, TIT. II.

Ulpianus libro septimodecimo ad Sabinum.

Quotiens vsufructus legatus est, ita inter fructuariz est ius adcrefcendi, si coniunctim sit vsufructus relictus. ceterum, si separatim vnique partis rei vsufructus sit relictus, sine dubio ius adcrefcendi cessat. Denique apud Iulianum libro trigesimo quinto digestorum quzratur, si communi seruo vsufructus sit relictus, & vtrique domino adquisitus, an altero repudicante, vel amittente, vsufructum, alter totum habeat, & putat, ad alterum pertinere, & licet dominus vsufructus non zquis partibus, sed pro dominici: adquiratur; tamen persona eius, non dominorum, inspecta, ad alterum ex dominis pertinere, non proprietati accedere.

Idem ait: & si communi seruo, & separatim Titio vsufructus legatus sit; amissum ab altero ex specis vsufructum, non ad Titium, sed ad solum socium pertinere debere, quasi solum coniunctum. quz sententia vera est, nam, quamdiu vel vnus vitur, potest dici vsufructum in suo statu esse. Idem est, si duobus coniunctim, & alteri separatim vsufructus esset relictus. Interdum tamen, eum non sint coniuncti, tamen vsufructus legatus alteri adcrefcit. vtpote si mihi fundi vsufructus separatim totius, & tibi similiter fuerit relictus. Nam (vt & Celsus libro octauo decimo digestorum, & Iulianus libro trigesimo quinto scribit) concursu partes habemus, quod & in proprietate contingere: nam altero repudicante, alter totum fundum haberet. Sed in vsufructu hoc plus est: quia & constitutus, & postea amissus, nihilominus ius adcrefcendi admittit. omnes enim antea apud Plautium de hoc consensus sunt. & (vt Celsus, & Iulianus eleganter aiunt) vsufructus cotidie constituitur, & legatur: non, vt proprietatis, eo solo tempore, quo vidigatur, cum primum itaque non inueniet alter eum, qui sibi concurrat, solus vterque in totum, nec refert, coniunctim, an separatim relinquatur. Idem Iulianus libro trigesimo quinto digestorum scripsit.

Si duobus hzredibus instituit, deducto vsufructu, proprietatis legatur, ius adcrefcendi hzredes non habere: nam videri vsufructum constitutum, non per concursum, diuisum.

2. Africanus libro quinto Questionum.

Idemque amissa pars vsufructus ad legatarij, eum, Idemque proprietarium redibit.

3. Ulpianus libro septimodecimo ad Sabinum.

Idem Neratius putat, cessare ius adcrefcendi, libro primo Responsorum. cui sententiz congruit ratio Celsi dicentis, totiens ius adcrefcendi esse, quotiens in duobus, qui insolidum habuerunt, concursu diuisus est.

Unde Celsus libro octauo decimo scribit, si duo fundi domini, deducto vsufructu, proprietatem tradiderint; vter eorum amiserit vsufructum, ad proprietatem redire. sed non ad totum, sed cuiusque

usufructum ei parti accedere, quam ipse tradiderit. ad eam enim partem redire debet, a qua initio diuisus est. 2 § Non solum autem, si duobus usufructus legatur, est ius ad crescendi verum & si alteri usufructus, alteri fundus legatus eterna, amittente usufructum altero, cui erat legatus, magis iure ad crescendi ad alterum pertinet, quam redit ad proprietatem. nec nouum: nam, & si duobus usufructus legatur, & apud alterum sit consolidatus, ius ad crescendi non perit neque ei, apud quem consolidatus est, neque ab eo, & ipse, quibus modis amitteret ante consolidationem, huiusmodi & nunc amittet. & ita & Neratio, & Aristoni videtur: & Pomponius probat.

4. *Ulpianus* libro trigensimo quinto Digestorum. Si tibi proprietatem fundi legata fuerit, mihi autem, & Mzuius, & tibi eiusdem fundi usufructus: habebimus ego & Mzuius trientes in usufructu; vnus triens proprietate miscbitur. siue autem ego, siue Mzuius capite minui facimus: triens inter te, & alterum nostrum dimidetur: ita ut semissem in usufructu habeat is, qui ex nobis capite minutus non fuerat; ad te proprietatem cum parte dimidia usufructus pertinet.

5. *Gaius* libro septimo ad Edictum Praeueiale. Et si tradideris alicui proprietatem, deducto usufructu, nihil minus putat Iulianus ad crescere: nec videri nouum tibi adquiri usufructum.

6. *Ulpianus* libro 17. ad Sabinum. Idem, & si apud vnum ex tribus fructuarius consolidatus sit usufructus. 1 § Sed si cui proprietatem, deducto usufructu, legata sit; & mihi pars usufructus: videndum erit, an inter me, & heredem ius ad crescendi versetur. & verum est, ut quisquis amiserit, ad proprietatem reuertetur. 2 § Si mihi usufructus fundi puri, tibi sub conditione legatus sit: potest dici, totius fundi usufructum ad me pertinere interim: & si capite minutus fuero, totum amittere, sed, si extiterit conditio, totum usufructum ad te pertinere, si forte capite deminutus sum: ceterum, cum in meo statu maneo, communicandum usufructum.

7. *Paulus* libro tertio ad Sabinum. Si quis Attio, & heredibus suis usufructum legauerit: dimidiam Attius, dimidiam heredes habebunt. Quod si ita scriptum sit, Attio, & suis, cum heredes meos: partes fieri, vt vnam habeant heredes, tertiam Attius, tertiam Seius. nec enim interest, ita legatur, illi, & illi, cum Mzuius, an ita, illi, & illi, & Mzuius.

8. *Ulpianus* libro septimodecimo ad Sabinum. Si mulieri cum liberis suis usufructus legatur: amittit liberis, ea usufructum habet, sed, & matrem mortua, liberi eius nihilominus usufructum habent iure ad crescendi. Nam & Iulianus libro trigensimo digestorum ait, idem intellegendum in eo, qui solos liberos heredes scripserit: licet non, vt legatarios, eos nominauerit, sed vt ostenderet magis velle se, matrem ita frui, vt liberos secum habeat fruente. Sed & Pomponius querit, quid, si mixti fuerint liberi, & extranei heredes. & ait, filios legatarios esse intellegendos. Ex per contrarium, si voluerit eos liberos simul cum matre frui, debere dici, matrem legatariam esse intellegendam, & per omnia similem esse & in hoc ea sui iuris euentum.

9. *Africanus* libro quinto Quaestionum. Si proprietatem fundi duobus, usufructus vni legatus sit non trices in usufructu habent, sed semissem duo, semissem fructuarius. item contra, si duo fructuarius, & vnus fundi legatarius sit.

10. *Ulpianus* libro septimodecimo ad Edictum. Interdum pars usufructus & non habenti partem suam, sed amittenti ad crescit. nam si usufructus duobus fuerit legatus, & alter lite contestata, amiserit usufructum, mox & collegatarius, qui lite contestatus non erat, usufructum amittit: partem dimidia datur, quam amittit, qui lite contestatus

est aduersus eum, qui se liti optulit, a possessore est, sequitur. pars enim collegatarij ipsi ad crescit, non domino proprietatis. usufructus enim personae ad crescit, & si fuerit amissus.

11. *Papinianus* libro secundo Definitionum. Vm singulis, ab heredibus singulis, eiusdem re usufructus legatur: fructuarius separari videntur non minus, quam si, & quis portionibus, duobus eiusdem rei usufructus legatus fuisset. vnde sit, vt inter eos ius ad crescendi non sit.

12. *Ulpianus* libro septimodecimo ad Sabinum. Vm alius ab alio herede usufructum vindicat

QUANDO DIES VSVFRUCTVS legati cedat, TIT. III.

Ulpianus libro septimodecimo ad Sabinum. Vmquam usufructus ex fruendo consistat, id est factu aliquo eius qui fruitur & vitur: tamen semel cedit dies. aliter atque si cui in mense, vel in dies, vel in annos singulos, quid legatur: tunc enim per dies singulos, vel mense, vel annos dies legati cedit. vnde queri potest, si usufructus cui per dies singulos legatur, vel in annos singulos, an semel cedat, & puto, non cedere simul, sed per tempora adiecta, vt plura legata sint. & ita libro quarto digestorum Marcellus probat in eo, cui alteris diebus usufructus legatus est. 1 § Et ideo, si is usufructus legatus sit, qui cotidie percipi non potest; non erit inutile legatum, sed des habebunt legatum, quibus frui potest. 2 § Dies autem usufructus, item vltimus, non prius cedit, quam hereditas adeatur. tunc enim constituitur usufructus, cum quis iam frui potest. Hac ratione, & si seruo hereditario usufructus legatur, Iulianus scribit, quamuis cetera legata hereditati adquirentur, in usufructu tamen personam domini expectari, qui vti & frui possit. 3 § Item si ex die usufructus legatur, dies eius nondum cedit, nisi cum dies venit: posse enim usufructum ex die legari & in diem, constat. 4 § Non solum autem usufructus, ante aditam hereditatem, dies non cedit, sed nec actio de usufructu, idemque, & si ex die fuerit legatus usufructus. denique & scruola ait, agerem ante diem usufructus, nihil facere: quamuis alius, qui ante diem agit, male agit.

QUIEVS MODIS VSVFRUCTVS vel vltus amittitur, TIT. III.

Ulpianus libro septimodecimo ad Sabinum.

Non solum usufructum amitti capitis minutione constat, sed & actionem de usufructu, & pariter referi, vtrum iure sit constitutus usufructus, an vero iurisdictione praetoris. Proinde traditus quoque usufructus sitem in fundo vestigali, vel superficij, non tunc constituitur, capitis minutione amittitur. 1 § Sed ita demum amittitur capitis deminutione usufructus, si iam constitutus est. ceterum, si ante aditam hereditatem, aut ante diem cedente quia capite minutus est, constat non amitti. 2 § Si tibi fundus ex die legatus est, & usufructum mihi rogatus es restituere: videndum erit, si capite minutus fuero intra die legatum tuo inferri, & per te saluus sit mihi usufructus quasi, ante die cedente, capitis minutione interueniat, quod benigne dici poterit. 3 § Vtque adeo autem capitis minutione cum demum usufructum peremit, quia iam constitutus est: vt, si in singulos annos, vel menses, vel dies legatus fuisset demum amittitur, qui iam procel sit, & si forte in annos singulos legatus est, illius daturat, anni usufructus amittitur, & si in menses, eius menses, si in dies, eius dies.

2. *Papinianus* libro 17. Quaestionum. Si dux

Si duobus separatim, alternis annis usufructus relinquitur: continuis annis proprietatem nuda est: cum, si legatarius vnus substitutus, cui alternis annis legatus sit usufructus, plena sit apud heredem proprietatem eo tempore, quo ius fruendi legatario non est. Quod si ex duobus illis alter decedat, per vices temporum pleoa proprietatem erit. neque enim ad crescere alteri quicquam potest: quoniam propria quisque tempora, non concurrente altero, fructus integri habuit.

1 § Si non mors, sed capitis deminutio intercesserit: quia plura legata sunt: illius anni tantum, si modo ius fruendi habuit, fructus amissus erit, quod & in vno legatario, qui fructum in singulos annos accepit, defendendum est: vt commemoratio temporum repetitionis potestatem habeat.

2 § Cum singulis fructus alteris annis legatur: si contentianus in eundem annum, impediuntur: quod non id actum videtur, vt concurrerent, multum etenim referre: duobus simul alternis annis legatur, quod sane vltra primum annum, procedere non poterit, non magis quam si vni legatus ita fructus: an singulis alternis annis: nam, si concurrere volent, ut impediant inuicem propter voluntatem, aut si ea non refragabitur, singulorum annorum fructus vacabit.

3. *Ulpianus* libro 17. ad Sabinum.

Sicut in annos singulos usufructus legari potest, ita & capitis minutione amissus legari potest: vt adicitur, Quotiensque capite minutus eris, et lego, vel sic, quotiens amissus eris, & tunc, si capitis minutione amittatur, repetitus videbitur. vnde tradatum est, si cui, quando vivas, usufructus legatus sit, an videatur repetitus, quotiens amissus est. quod & Marcianus tempore, & puto repetitum videri. Quare, si vsque ad tempus sit legatus, vsque ad decennium, idem erit dicendum.

1 § Hec autem repetitio, quae sit post amissionem capitis minutione usufructum, queritur, an & ius ad crescendi secum saluum habeat. vtpote: Titio, & Mzuius usufructus legatus est, & si Titius capite minutus esset, eundem usufructum legauit. quod est, si Titius ex repetitione usufructum haberet, an inter eos ius ad crescendi saluum esset, & Papinianus libro septimodecimo quaestionum scribit, saluum esse, perinde ac si alius esset Titio in usufructu substitutus: hoc enim, iam est non verbis, re tamen conuictus videri.

2 § Idem Papinianus querit: si Titio & Mzuius usufructu legato in petitione usufructus non totum, sed partem Titio relegasset: an viderentur conuicti, & ait, si quidem Titius amiserit, totum socio ad crescere: quod si Mzuius amiserit, non totum ad crescere: sed partem ad eum, partem ad proprietatem redire. quae sententia habet rationem. neque enim potest dici, eo momento, quo quis amittit usufructum, & resumit, etiam ipsi quicquam ex usufructu ad crescere. placet enim nobis, ei, qui amittit usufructum, ex eo, quod admittit, nihil ad crescere. 3 § Morie quocumque amitti usufructum, non recipit dubitationem: cum ius fruendi morte extinguatur: sicuti si quid aliud, quod personae cohaeret.

4. *Marcianus* libro 3. Institutionum.

Si legatum usufructum legatarius alij restituere rogatus est: id agere prator debet, vt ex fideicommissarij persona magis, quam ex legatarij pereat usufructus.

5. *Ulpianus* libro 17. ad Sabinum.

Repeti potest legatus usufructus, amissus qualicumque ratione: dummodo non in morte, nisi forte heredes legauerit. 1 § Si quis usufructum solum serui alienauerit, per quem usufructus ei adquisitus est, dubium non est, quin usufructus per

eum adquisitus retineatur. 2 § Rei mutatione interire usufructum, placet. veluti: usufructus mihi adim legatus est: ades corruerunt, vel exultis sunt: sine dubio extinguuntur: an & arces certissimum est, exultis arces, nec arces, nec cementorum usufructum debere: & ita Iulianus. 3 § Si arces sit usufructus legatus, & in ea aedificium sit positum: rem mutari, & usufructum extinguuntur constat. Plane si proprietarius hoc fecit: ex testamento, vel de dolo renebitur.

6. *Pomponius* libro 5. ad Sabinum. Sed & interdictum quod vi aut clari usufructuario competit.

7. *Iulianus* libro 35. Digestorum. Nisi, sublato aedificio, usufructum arces mihi cesserit: tempore scilicet, quo usufructus perit, transactio.

8. *Ulpianus* libro 17. ad Sabinum. Vnde usufructu legato, si villa diruta sit, usufructus non extinguatur: (quia villa fundi accessio est) non magis, quam si arbores deciderint.

9. *Paulus* libro 3. ad Sabinum. Sed & eo quoque solo, in quo iuit villa, usufructus potest.

10. *Ulpianus* libro 17. ad Sabinum.

Quid tamen, si fundus villae fuit accessio? videamus, ne etiam fundi usufructus extinguatur. & idem dicendum est, vt non extinguatur. 1 § Non tantum, si ades ad aream redactae sint, usufructus extinguuntur: verum etiam, si demolitis arboribus, restator alias nouas restituerit, plane si, per parte, reficiat, licet omnis noua facta sit, aliud erit nobis dicendum.

2 § Agri, vel loci usufructus legatus: si fuerit inundatus, vt stagnum iam sit, aut palus: proculdubio extinguatur. 3 § Sed & si stagni usufructus legatur, & exaruerit sic, vt ager sit factus: mutata re usufructus extinguuntur. 4 § Non tamen, si arui usufructus legatur, & ibi vineae sint positae, vel contra, puto extinguuntur. Certe, si iuxta usufructu legato, si, illa caesa, illae sationes fuerint factae, sine dubio usufructus extinguuntur. 5 § Si massae, usufructus legatur, & ex ea vasa sint facta, vel contra: Caius apud Ulpianum scribit: interire usufructum. quam sententiam puto veram. 6 § Proinde & ornatum dissolutum, aut transfiguratum, extinguunt usufructum: 7 § In nauis quoque usufructu Sabinus scribit: si quidem per partes refecta sit, usufructum non interire: si autem dissoluta sit, licet isdem tabulis, nulla praeterea adiecta, restaurata sit, usufructum extinguuntur. quam sententiam puto veriorum. Nam, & si domus fuerit restituta, usufructus extinguuntur. 8 § Quadrigae usufructu legato, si vnus ex equis decellerit, an extinguatur usufructus, queritur. ego puto, multum interesse, quorum, an quadrigae usufructus sit legatus. nam, si eorum, superperit in residuis: si quadrigae, non remanebit: quoniam quadriga esse desinit.

11. *Paulus* libro 3. ad Sabinum.

Nisi alius ante diem legati cedentem substitutus sit. 12. *Ulpianus* libro 17. ad Sabinum. Si cui balinei usufructus legatus sit, & testator habitationem hoc fecerit: vel si tabernae, & dixtam fecerit, dicendum est usufructum extingui.

1 § Proinde & si hystionis reliquerit usufructum, & eum ad aliud ministerium transtulerit: extingui esse usufructum dicendum erit. 13. *Paulus* libro 3. ad Sabinum.

Si fructurarius messem fecit, & decellit: siptis iam, quae in messe iacet, heredis eius esse Labro ait, spicam, quae terra teneatur, domini fundi esse: fructumque percipi, spica, aut faeno cary, aut vna adempta, aut exusta olea: quamuis eorum trium frumentum, aut oleum fa-

Aut, vel vindemia coacta sit. Sed, ut verum est, quod de olea excussa scripsit, ita aliter observandum de ea olea, quae per se decidit. Iulianus ait, fructuarij, fructus tunc heri, cum eos perciperit: bonae fidei autem possessoris, mox quam a solo separati sint.

14. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Excepta capitis minutione, vel morte, relique causae vel pro parte inieritum usufructus recipiunt.

15. Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

Interdum proprietarius ad libertatem perducet: si forte usufructus fuerit tandem legatus, quamdiu manumittatur: nam, incipiente proprietario manumittere, extinguitur usufructus.

16. Idem libro 5. Disputationum.

Si sub condicione mihi legatus sit usufructus, medioque tempore sit pene heredes: potest heredes usufructum alij legare. quae res facit, ut, si condicio extiterit mei legatus, usufructus ab herede relicto finiat. quod si ego usufructum amisero, non reuertetur ad legatarium, cui ab herede pure legatus fuerit: quia ex diuersis testamentis ius condictionis non contingit.

17. Iulianus libro 35. Digestorum.

Si tibi fundi usufructus pure, proprietarius autem sub condicione Titio legatus fuerit, pendente condicione, dominum proprietatis adquisierit: deinde condicio extiterit: pleno iure fundum Titius habebit. neque interest, quod detracto usufructu, proprietarius legatus sit: enim, dum proprietatem adquisit: ius omne legati usufructus amittit.

18. Pomponius libro 3. ad Sabinum.

Si seruo hereditario ante aditam hereditatem legatus usufructus fuisset: magis placet, aditam hereditatem, eum usufructum ad te transire: nec interest, quasi mutato dominio: quia nec dies ante celebrationem, quam tu heres extiteris.

19. Gaius libro 6. ad Edictum Prouinciale.

Neque usufructus, neque iter, actusue, dominij mutatione amittitur.

20. Paulus libro 15. ad Plautium.

Lex, qui usufructum habet, si tantum utatur, quia exstimet se vsum tantum habere, an usufructum retineat? si quidem sciens se usufructum habere, tantum uti velit, nihilominus & frui videtur. si vero ignoret, puto eum amittere fructum: non enim ex eo, quod habet vitur, sed ex eo quod putauit se habere.

21. Modestinus libro 3. Differentiarum.

Si usufructus ciuitati legetur, & aratum in ea inducatur, finitas esse definit: ut passa est Carthago: de qua quasi morte definit habere usufructum.

22. Pomponius libro 6. ad Quintum Mucium.

Si mulieri vsum domus legatus sit: & illa trans mare profecta sit: & constituto tempore ad amittendum vsum, a fuerit: maritus vero domo vsum fuerit: retinetur nihilominus vsum: quemadmodum, si familiariam suam in domo reliquisset, eoque peregrinaretur. & hoc magis dicendum est, si uxorem in domo reliquerit maritus, cum ipsi marito vsum domus legatus sit.

23. Idem libro 26. ad Quintum Mucium.

Si ager, cuius usufructus non sit, flumine, vel mari inundatus fuerit: amittitur usufructus: cum etiam ipsa proprietatis eo casu amittatur. ac ne piscando quidem retineat potuerimus usufructum, sed quemadmodum, si eodem impetu discesserit aqua, quo venit, restituitur proprietatis: ita & vsum fructum restituendum dicendum est.

24. Iulianus libro 3. ex Posteriorum Labeonis.

Cum usufructum horri haberem, si flumen horrum occupauit: deinde ab eo recessit: ius quoque usufructus restitutum esse, Labeonius videtur: quia id solum perpetuo eiusdem iuris mansisset. Ita id verum puto, si flumen inundatione horrum occupauit: nam si alio modo mutato, inde manare ceperit, amittit usufructum existimo: quia is locus alui publicus esse ceperit: neque in pristinum statum restitui posse. Item iuris retinere, & actu custodiendum esse: ait Labeo de quibus rebus ego idem, quod in usufructu, sentio. 2. Labeo: Nec si summa terra sublatam ex fundo meo, & alia re gesta esset, idcirco meum solum esse definit: non magis, quam stercoreo agro.

25. Pomponius libro 11. ex Varii lectioibus.

Placet vel certae partis, vel pro indiuiso, usufructum, non utendo amitti.

26. Paulus libro 1. ad Neratium.

Si ager ab hostibus occupatus, seruusque captus, liberatus fuerit: reuertere usufructus restituitur usufructus.

27. Idem libro 1. Manualium.

Si seruus, in quo usufructus alienus est, noxae datur: a domino proprietatis usufructuario: liberabitur, coacta seruutis, proprietatis comparatione.

28. Idem libro 15. ad Plautium.

Si usufructus alternis annis legetur: non posse, non utendo, eum amitti: quia plura sunt legata.

29. Ulpianus libro 17. ad Sabinum.

Pomponius querit: si fundum a me proprietarius conduxerit: eumque fundum vendiderit Seio, non deducto usufructu: an usufructum per emptorem retineam. & ait, licet proprietarius mihi pensionem soluerit, tamen usufructum amitti: quia non meo nomine, sed suo, fruius est emptor, teneri plane mihi ex locato proprietarium, quatenus mea interest, id factum non esse. quamquam, si a me conductum usufructum quis alij locauerit, & teneat usufructus. sed, si proprietarius eum locasset suo nomine, dicendum amitti: non enim meo nomine fruius colonus. 1. Sed, si emptum a me usufructum proprietarius vendidisset, amitteret usufructum querendum est. & puto amitti, quoniam & hic, non ut a me emptor, fruius fundi emptor. 2. Idem Pomponius querit, si legatum mihi usufructum rogatus sim tibi restituere, an per te frui videat, nec amittatur usufructus. & ait, dubitare se de hac questione. sed est verius quod Marcellus notat, nihil hanc rem fideicommissario nocere, suo enim nomine vtilem actionem eum habiturum.

30. Gaius libro 5. ad Edictum Prouinciale.

Caro, & corium mortui pecoris in fructu non esse: quia, mortuo eo, usufructus extinguitur.

31. Pomponius libro 4. ad Quintum Mucium.

Cum gregis usufructus legatus esset, & vsc: eo numero peruenit gregis, ut gregem non intellegatur: perit usufructus.

DE VSVFRUCTV EA- rum rerum, quae vfu consumuntur, vel minuantur.

TIT. V. Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

Senatus censuit, ut omnium rerum, quas in cuiusque patrimonio esse constaret, usufructus legari possit, quo senatusconsulto inductum videtur, ut eorum rerum, quae vfu tolluntur, vel minuantur, possit usufructus legari.

2. Gaius libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Ed de pecunia relictæ caeteri oportet his, a quibus usufructus usufructus legatus erit.

3. Quo senatusconsulto non id effectum est, ut pecunia

pecunia usufructus proprie esse: nec enim naturae ratio auctoritate senatus commutari potuit, sed, remedio introducto, capere quasi usufructus haberi.

3. Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

Post quod omnium rerum usufructus legari potuit, & nominum: Nerua negauit. sed est verum, quod Celsus, & Proculus exultant, posse legari: idem tamen Nerua, ipsi quoque debitori posse usufructum legari scribit, & remittendas ei vscas.

4. Paulus libro 1. ad Neratium.

Ergo cautio etiam ab hoc exigenda erit.

5. Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

Hoc senatusconsultum non solum ad eum pertinet, qui pecuniam usufructum, vel ceterarum rerum, quas habuit, legauit: verum & si fuerint aliae. 1. Si pecunia sit usufructus legatus vel aliarum rerum, quae in abusu consistunt, nec cautio interueniat: videndum, finit usufructu, an pecunia quae data sit, vel ceterae res, quae in assumptione sunt, condici possint. Sed si quidem, adhuc constant usufructu, cautionem quae velit condicere: dici potest, omniam cautionem posse condici incerti condicione, sed si finit usufructu, ipsam quantitatem Sabinus putat, posse condici. quam sententiam & Celsus libro octauo decimo Digestorum probat. quae mihi non inarguta videtur. 2. Quae in usufructu pecuniae dixerit, vel ceterarum rerum, quae sunt in abusu: eadem & in vfu dicenda sunt. nam idem continere vsum pecuniae, & usufructum, & Iulianus scribit, & Pomponius libro octauo de stipulationibus.

6. Iulianus libro 35. Digestorum.

Si tibi decem millia legata fuerint, mihi eorundem decem millium usufructus: sicut quidem una tota decem millia: sed mihi quinq; numerari debebunt, ita ut tibi: caeterum, tempora mortis meae, aut capitis deminutionis restitui. Nam & si fundus tibi legatus fuisset, & mihi eiusdem fundi usufructus: habere. tu quidem totius fundi proprietatem: sed partem eum usufructu, partem sine usufructu: & non heredi, sed tibi caeterum boni viri arbitrata.

7. Sed si duobus eorundem decem millium usufructus legatus fuerit: quina millia accipient: & iuicem, & heredi facillabunt.

7. Gaius libro 5. ad Edictum Prouinciale.

Si vini, olei, frumenti usufructus legatus erit: proprietatis ad legatarium transferri debet: & ab eo cautio desideranda est: ut, quandoque is mortuus, aut sapite deminutus sit, eiusdem qualitatibus res restituantur: aut, estimatis rebus, certae pecuniae nomine cauendum est: quod & commodius est. Item scilicet de ceteris quoque rebus, quae vfu continentur, intellegemus.

8. Papinianus libro 17. Quaestionum.

Tribus heredibus institutis, usufructum quindecim millium Titio legauit, & duos ex heredibus iussit pro legatario facultate. placebat, vtile esse cautionis quoque legatum: nec refragari senatusconsultum: quia cautio non impeditur: & esse alterum legatum velut certum, alterum incertum, usufructus itaque nomine, partem pecuniae petendam ab eo, qui satis accepit a cohæredes: incertumque cum eodẽ agendum, si satis non dedisset. eum vero; qui satis praestitit, ac propter moram cohæredis satis non accepit: neque fructus nomine interim teneri propter senatusconsultum, neque actione incerti, quia cohæredi fecisset. Illud etiam nobis placet, legatarium cogendum promittere. Finito autem usufructu, si cohæredes e. causa fideiussoria conuenirentur, eorum

mandati non aduersus: non enim suscepisse mandatum: sed voluntati paruisse: denique cautionis legato liberatos. De illo nec diu tractandum fuit, secundum legatum, id est cautionis, non heredum videri, sed eius, cui pecunia usufructus relicta est, cuius testator propicere voluit, & cuius interesse creditur, si delictores non suo periculo querere.

9. Paulus libro 1. ad Neratium.

In stipulatione de reddendo usufructu pecuniae, iduo soli casus interponuntur, mortis, & capitis deminutionis.

10. Ulpianus libro 79. ad Edictum.

Quoniam pecuniae vsum alter amitti non potest, quam lus calibus. 1. Si vsum tantum pecuniae legatus sit: quia in hac specie vsum appellatione etiam fructum contineri, magis accipiendum est: stipulatio ista erit interponenda. Et quidam aiunt, non ante hanc interponi stipulationem, quam data fuerit pecunia. ego autem puto, siue antea, siue postea ea pecunia data sit, tenere stipulationem.

11. Idem libro 18. ad Sabinum.

Si lanx alicui legatus sit usufructus, vel odorum, vel aromatum: nullus videtur usufructus in istis iure constitutus: sed ad senatusconsultum erit descendendum, quod de cautione eorum loquitur.

12. Marcellus libro 7. Institutionum.

Cum pecunia erat relicta Titio, ita ut post mortem legatarij ad Marcium rediret: quantum adscriptum sit, ut vsum eius Titius haberet: proprietatem tamen ei legatam: & vsum mentionem factam, quia erat restituenda ab eo pecunia post mortem eius, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

SI VSVFRUCTVS PETETUR, VEL AD ALIUM PERTINET, RE NEGETUR.

TIT. VI.

Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

Si fundo fructuario seruitus debeat: Marcellus libro octauo apud Iulianum, Labeonis & Neruz sententiam probat existimantium, seruitutem quidem eum vindicare non posse, verum usufructum vindicaturum: ac per hoc vicinum, si non patiat eum ire, & agere, teneri ei, quasi non patiat vifru. 1. Si usufructus legatus ad iudiculis egerit, sine quibus vifru quis non potest. & idem, si usufructus legetur, necesse est tamen, ut sequatur eum aditus, vsque adeo: ut si quis usufructum loci leget ita, ne heres cogatur viam praestare, inuuliter hoc adiectum videatur. Item si usufructu legato, iter ademptum sit: inutilis est ademptio: quia semper sequitur usufructum. 2. Sed si usufructus sit legatus, ad quem aditus non est per hereditarium fundum: ex testamento vique agendo, fructuarius consequetur, ut cum aditus sibi praestetur usufructus.

3. Verum autem aditus tantum, & iter, an verò & via debeat fructuario, legato ei usufructu, Pomponius libro quinto dubitat. & recte putat, proue usufructus perceptio desiderat, hoc ei praestandum. 4. Sed an & alias vtilitates & seruitutes eorum heres praestare debeat, puta luminum, & aquarum, an verò non? puto, eas solas praestare compellendum, sine quibus omnino vti non potest: sed, si cum aliquo incommodo utatur, non esse praestandas.

2. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Si ab herede, ex testamento, fundi usufructus petitus sit: qui arbores deiecit, aut aedificium demolitus esset, aut aliquo modo deteriorem usufructum fecisset, aut seruitutes imponendo, aut vicinorum praedia liberando: ad iudicis religionem pertinet, ut inspiciat, qualis ante iudicium acceptum fundus fuerit: ut usufructuario hoc, quod interest, ab eo seruetur.

3. Iulianus libro 7. Digestorum.
Qvi vsum fructum traditum sibi ex causa fidei-

4. Idem libro 35. Digestorum.

Fvadus, detracto vsum fructu, legatus est Titio; & e-

5. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Vtfrui ius sibi esse, solus potest intendere, qui

DE VSV, ET HABITATIONE.
TIT. VIII.
Gaius libro 7. ad Edictum

Nunc videndum de vsum & habitatione. 1. Consi-

6. Paulus libro 21. ad Edictum.
Qvi de vsum fructu iudicium accepit, si deserit possi-

DE OPERIS SERVORVM.
TIT. VII.

Paulus libro 2. ad Edictum.
Opera in adu consistit. nec ante in rerum natura

2. Ulpianus libro 17. ad Edictum.
Perz ferui legatz capitis minutione non ang-

3. Gaius libro 7. ad Edictum
Prouinciale.

4. Idem libro 2. de liberali causa Edi-

5. Terentius Clemens libro 18. ad legem

6. Ulpianus libro 55. ad Edictum.

7. Paulus libro 3. ad Vitellium.

8. Ulpianus libro 17. ad Sabinnm.

9. Paulus libro 21. ad Edictum.

10. Ulpianus libro 17. ad Sabinnm.

11. Gaius libro 2. ad Edictum.

12. Ulpianus libro 17. ad Sabinnm.

13. Gaius libro 7. ad Edictum

14. Ulpianus libro 17. ad Sabinnm.

15. Ulpianus libro 17. ad Sabinnm.

16. Ulpianus libro 17. ad Sabinnm.

Legatus sic an nuptiis contractis post constitutum v-

5. Paulus libro tertio ad Sabinnm.

6. Ulpianus libro septimodecimo ad Sabinnm.

7. Pomponius libro quinto ad Sabinnm.

8. Ulpianus libro septimodecimo

9. Paulus libro tertio ad Sabinnm.

10. Ulpianus libro septimodecimo ad

11. Gaius libro 7. ad Edictum

12. Ulpianus libro septimodecimo ad

13. Gaius libro 7. ad Edictum

14. Ulpianus libro septimodecimo ad

15. Ulpianus libro septimodecimo ad

16. Ulpianus libro septimodecimo ad

17. Ulpianus libro septimodecimo ad

18. Ulpianus libro septimodecimo ad

19. Ulpianus libro septimodecimo ad

20. Ulpianus libro septimodecimo ad

& per tempora fru&vm colligendorum, etiam ha-

1. & Præter habitationem, quam habet, cui vsum

2. Ulpianus libro septimodecimo ad Sabinnm.

3. Gaius libro 7. ad Edictum

4. Idem libro 2. de liberali causa Edi-

5. Terentius Clemens libro 18. ad legem

6. Ulpianus libro 55. ad Edictum.

7. Paulus libro 3. ad Vitellium.

8. Ulpianus libro 17. ad Sabinnm.

9. Paulus libro 21. ad Edictum.

10. Ulpianus libro 17. ad Sabinnm.

11. Gaius libro 2. ad Edictum.

12. Ulpianus libro 17. ad Sabinnm.

13. Gaius libro 7. ad Edictum

14. Ulpianus libro septimodecimo ad

15. Ulpianus libro septimodecimo ad

16. Ulpianus libro septimodecimo ad

17. Ulpianus libro septimodecimo ad

18. Ulpianus libro septimodecimo ad

19. Ulpianus libro septimodecimo ad

20. Ulpianus libro septimodecimo ad

vsui fructus deest, & fructus quidem sine vsu esse no...

15. Paulus libro tertio ad Sabinum. Vndi vsu legatio, licebit vsuario & ex penus, quod...

16. Pomponius libro quinto ad Sabinum. Si ita legatus esset vsus fundi, vt in fructus esset...

17. Africanus libro quinto Quæstionum. Illiofamilias, vel seruo, x dium vsu legator, & vile...

18. Paulus libro nono ad Plantium. Si domus vsus legatus sit sine fructu: communis...

19. Idem libro tertio ad Viteium. Vsus pars legari no potest, nam frui quidem pro...

20. Marcellus libro terdecimo Digestorum. Seruus, cuius mihi vsus legatus est, acquirit mihi...

21. Modestinus libro secundo Regularum. Vsus aqzqz personalis est: & ideo ad heredem v...

22. Pomponius libro quinto ad Quintum Mucium. Dnus Hadrianus, cum quibusdam vsus sine le...

uendere, quemadmodum vsufructuarius licet, nihil...

23. Paulus libro primo ad Neratium. Nerusius vsuarius rei speciem is, cuius proprietat...

VSVFRUCTUARIVS QVEM admodum cauet, TIT. IX.

Ulpianus libro 79. ad Edictum.

Si cuius rei vsufructus legatus sit: æquissimum...

5. Vilius autem vsus est, stipulatione de hoc...

2. Paulus libro 75. ad Edictum. Nam fructuarius custodiam præstare debet.

3. Ulpianus libro 79. ad Edictum. Omnes autem casus continentur huic stipulatio...

fortius dici potest, ipso iure non committi stipula...

4. Ulpianus libro 12. Stipulationum.

Si fructuarius proprietatem adsecutus fuerit:...

5. Ulpianus libro 79. ad Edictum. Hic stipulationi delatum, abesse, a futurum...

6. Paulus libro 75. ad Edictum. Idem est & in rebus prælij: sicut si vindemia...

7. Ulpianus libro 79. ad Edictum. Et si vsufructus nomine tradita, satisfatum...

8. Paulus libro 75. ad Edictum.

Si tibi vsufructus, & mihi proprietat legata sit:...

9. Paulus libro 75. ad Edictum.

10. Paulus libro 40. ad Edictum.

11. Ulpianus libro 7. Responsorum.

12. Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

13. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

14. Paulus libro 21. ad Edictum.

15. Papinianus libro 7. Quæstionum.

16. Ulpianus libro 13. ad legem Iuliam & Papianam.

legatus sit: & inuicem sibi cauere debebunt, & he...

9. Paulus libro 51. ad Edictum. Si vsufructus mihi legatus sit, & inquit restitue...

10. Ulpianus libro 40. ad Edictum. Si serui, qui nobis communis erant, vsufructum...

11. Ulpianus libro 7. Responsorum. Vbi quoque domus relicta, viri boni arbitrari...

12. Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

13. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

14. Paulus libro 7. ad Edictum Provinciale.

15. Ulpianus libro 21. ad Edictum.

16. Paulus libro 21. ad Edictum.

17. Ulpianus libro 13. ad legem Iuliam & Papianam.

LIBER OCTAVVS.

DE SERUITVTIBVS.

Macrianus libro 3. Regularum. Seruitutes aut personarum sunt, vt vsus...

2. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Vnus ex dominis communium x dium seruitu...

3. Paulus libro 21. ad Edictum.

Seruitutes prædiorum aliz in solo, aliz in su...

4. Papinianus libro 7. Quæstionum.

Seruitutes ipso quidem iure: neque ex tempore...

respondisse, Cassius restulit, & sibi placere. 1. Mo...

5. Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale. Vbi, iter, actus, ductus aqzqz idē fere modis cōsti...

6. Paulus libro 21. ad Edictum.

7. Ulpianus libro 13. ad legem Iuliam & Papianam.

8. Paulus libro 15. ad Plantium.
VT pomum decerpere liceat, & vi spatari, & vt cenare in alieno possimus: seruitus imponi non potest.

9. Celsus libro 5. Digestorum.
Sicut, vel relinquitur in infinito (videlicet per quilibet eius partem) ut agere licet: civiliter modo.

10. Idem libro 21. Digestorum.
Sicut iter legitur sit, quia nisi opere factis, iter non potest licere, fodiendo, substruendo iter facere, Proculus ait.

11. Modestinus libro 9. Differentiarum.
Pro parte domini seruitutem acquiri non posse, ut si quis fundum habens, viam stipuletur, & partem fundi sui postea alienet.

12. Laetius libro 4. Epistularum.
Non dubito, quin fundo municipum per seruum necesse seruitus acquiratur.

13. Pomponius libro 14. ad Quintum Mucium.
Sicut, tam angusti loci demonstratione facta, via concessa fuerit, ut neque vehiculum, neque iumentum ea iure possit iter magis, quam via, aut actus adquisitus videbitur.

14. Paulus libro 15. ad Sabinum.
Seruitutes praediorum rusticorum, etiam si corporibus accedunt, incorporales tamen sunt, & ideo vti non capiuntur: vel ideo quia tales sunt seruitutes, ut non habeant certam, continuamque possessionem.

15. Pomponius libro 33. ad Sabinum.
Votiens nec hominum, nec praediorum seruitutes sunt: quia nihil vicinorum interest: non valet veluti, ne per fundum tuum eas, aut ibi confilas, & ideo, si mihi concedas, ius tibi non esse fundo tuo vti frui, nihil agitur, aliter atque si concedas mihi, ius tibi non esse in fundo tuo aquam quaerere, minuendae aquae gratia.

16. Iulianus libro 49. Digestorum.
Qui pignori fundum accepit, non est iniquum, vtilem petitionem seruitutis dari, sicut ipsius fundi vtilis petito dabitur.

17. Pomponius libro singulari Regularum.
Vltimè, aditus, aquaeductus pars in obligationem deduci non potest: quia vltis eorum aditus est, & ideo, si stipulator deceaserit pluribus rebus relicta, singuli solidam viam petant.

18. Paulus libro 31. Quaestionum.
Apiniani nota.
In omnibus seruitutibus, quae aditione confusa sunt, responsum est, doli exceptionem nocivam legatario, si non patitur eas iterum imponi.

19. Laetius libro 4. Posteriorum.
T fundo, quem quis vendit, seruitutem imponi, et si non vilius sit, posse existimo, veluti, si aquam alicui dedere ducere non expedit, & nihilominus constitui ea seruitus possit.

20. Laetius libro 5. ex Posterioribus Laetioribus.
Votiens via, aut aliquid ius fundi emeretur: cavendum putat esse Laetio, ut non fieri, quo minus eo iure vti possit: quia nulla eiusmodi iuris vacua traditio est: ego vero, vsum ius pro traditione possessionis accipiendum esse, ideoque, & interdicta veluti possessoria constituta sunt.

DE SERUITUTIBUS

TIT. II.

Paulus libro 21. ad Edictum.

1. Intercedat solum publicum, vel via publica: neque itineris, actus, neque alius tollendi seruitutes imponi, sed immittendi protegendi, prohibendi: quia scilicet, quod supra ad solum intercedit, liberum esse debet.

2. Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale.

Urbanorum praediorum iura talia sunt: aliter tollendi, & officendi luminibus vicini aut non extollendi: item stillicidium auerendi in vicium, vel aream vicini, aut non auerendi: item immittendi tigna in parietem vicini: & denique protegendi: ceteraque istis similia.

3. Ulpianus libro 29. ad Sabinum.
St & hae seruitutes, ne prospectui officiantur.

4. Paulus libro 2. Institutionum.
Luminum in seruitute constituta, id adquisitionem videtur, ut vicinus luminis nostra excipiat. Cum autem seruitus imponitur, ne luminibus officiantur: hoc maxime adpeti videtur, ne ius sit vicino inuitis nobis, alius edificare, atque ita minuire luminis nostrorum officiorum.

5. Ulpianus libro 17. ad Edictum.
Iuribus autem in seruitutibus accipere debemus, non iuribus, qui contradicuntur, sed eum, qui non consentit, ideo Pomponius libro quadragensimo, & infantem, & furiosum inuitos recte dici, ait, non enim ad factum, sed ad ius seruitutis hae verba referuntur.

6. Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale.
Haec autem iura similiter, ut rusticorum quoque

17. Pomponius libro viceniesimo sexto ad Quintum Mucium.
Vod autem, vltimè meo me posse consequi, ut libertatem vltimè ducerem, dicitur: idem me non esse iuratum, si arborum eodem loco sitam habuissim, M. eius autem recte: quia non ita in suo iure, & loco maneret arbor, quemadmodum paries, propter motum naturalem arboris.

2. Gaius libro septimo ad Edictum Provinciale.

Parietem, qui naturali ratione communis est, a tenenti vicinorum dimoliri non potest, & edificandi ius non est: quia non ius domini est.

9. Ulpianus libro 33. ad Edictum.

10. Maecellus libro quarto Digestorum.
Glego heres aedes altera, alius totum: & luminibus ius officit. Quid cum illo agere poterit, & an iniret putes, suae aedes altera collata, & hae aedibus, & de illo quae, an per alienas aedes accessum heres, ad eam rem, quae legatur, praestare debet: sicut solet quae cum vltis fructus loci legatus est, ad quem locum accessus nisi per alienum, non potest. Marc. illis respondit: Quae binas aedes habebat, si altera legatur: non dubium est, quin heres, alia, possit alius tollendo, obscurare, luminis legatarum aedum. Item dicendum est, si alteri aedes, alteri aliarum vltis fructum legauerit. Non autem tenent simile est, vltis arguendum: quia sine accessu nullum est fructus legatum: habitare autem non potest: & aedibus obscuratis, ceteram vltis fructus loci legatorum, accessus dandus est: quia, & haultu tenent, ut quoque ad hauriendum praestatur. Sed ut officere luminibus, & obscurare, legatas aedes conceditur, ut non penitus lumen recludatur, sed tantum relinquatur, quantum sufficit habitantibus in vltis diurni moderatione.

11. Ulpianus libro primo de Officio consulis.

12. Laetius libro decimo ex Cassio.
Edificia, quae seruitutem patiuntur, ne quid aliud tollatur, viridia supra eam altitudinem habere possunt, atque de prospectu est, eaque obstatura sunt, non possunt.

13. Proculus libro secundo Epistularum.

14. Paulus libro 6. ad Sabinum.
Istam in eam parietem communem, quae aut ex castello, aut ex celo aquam capiat, non iure haberi, Proculus ait, sed non posse haberi vicinum, quodammodo tamen haberi

15. Pomponius libro 70. ad Sabinum.

16. Paulus libro 6. ad Sabinum.
Istam in eam parietem communem, quae aut ex castello, aut ex celo aquam capiat, non iure haberi, Proculus ait, sed non posse haberi vicinum, quodammodo tamen haberi

17. Paulus libro 6. ad Sabinum.

18. Pomponius libro 70. ad Sabinum.
Istam in eam parietem communem, quae aut ex castello, aut ex celo aquam capiat, non iure haberi, Proculus ait, sed non posse haberi vicinum, quodammodo tamen haberi

19. Paulus libro 6. ad Sabinum.

dem sum per parietem communem: de tubulis coamplius hoc iuris est, quod per eos flamma torreat paries, quia de re, vltimè, cum habere loquaris, ne rem illicitam faciat. Proculus respondit: Nec haberi pro re dubitare puto, quod rem non permissam facit, tubulos secundum communem parietem extruendo.

19. Pomponius libro primo de Constitutionibus.
Imperatores Antoninus, & Verus Augusti rescriptum, in area, quae nulli seruituti, non debet, posse dominum, vel illum voluntate eius edificare, intermissum. Legimus hanc a vicina insula.

20. Ulpianus libro 29. ad Sabinum.
Nec seruitutes, ne luminibus officiantur, & ne prospectui officiantur, alius, & alius obediunt: quod in prospectu plus quis habet, ne quid ei officiantur ad gratiorem prospectum, & liberum: hanc luminibus autem, non officere, ne luminis cuiusquam obscurata fiat. Quocumque igitur faciat ad luminis impedimentum, prohiberi potest, seruitus si debetur, obsequae ei nouum nunciari potest, si modo sic faciat, & lumen nocet.

15. Paulus libro 2. Epitome Alfeni Digestorum.

16. Paulus libro 2. Epitome Alfeni Digestorum.

17. Ulpianus libro 29. ad Sabinum.

18. Pomponius libro 70. ad Sabinum.
Lumen, id est, ut caelum videretur, & interea inter lumen, & prospectum: nam prospectus etiam ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest.

19. Pomponius libro 70. ad Sabinum.
Arborem ponat ut luminis officiat: quae dicitur, sicut, contra impostam seruitutem eum facere, nam & arbor officit, quo minus caeli videri possit. Si tamen id, quod ponitur, lumen quidem nihil impedit, solum autem auferat: si quidem eo loci, quo gratum erat, eum non esse, potest dici, nihil contra seruitutem facere, sin vero heliocamino, vel solario, dicendum erit, quia vltimè facit in loco, cui sol fuit necessarius contra seruitutem impostam fieri.

20. Pomponius libro 70. ad Sabinum.
Per contrarium, si deponat edificium, vel arboris ramos, quo facto locus, opacus quondam, coepit solis esse plenus: non facit contra seruitutem, hanc enim debuit, ne luminibus officiat: nunc non luminibus officit, sed plus quo lumen facit.

21. Pomponius libro 70. ad Sabinum.
Interdum dicitur, eum quoque, qui tollit edificium, vel deponit, luminibus officere: si forte, & vltimè, & vltimè, id est, per vltimè, & vltimè, & vltimè, vel praesura quodam lumen in eas aedes deuoluitur.

22. Pomponius libro 70. ad Sabinum.
Istam in eam parietem communem, quae aut ex castello, aut ex celo aquam capiat, non iure haberi, Proculus ait, sed non posse haberi vicinum, quodammodo tamen haberi

23. Paulus libro 6. ad Sabinum.
Istam in eam parietem communem, quae aut ex castello, aut ex celo aquam capiat, non iure haberi, Proculus ait, sed non posse haberi vicinum, quodammodo tamen haberi

secundum partem communem, quousque vimorem...

20. Idem libro quinto decimo ad Sabinum.

Seruitutes, quae in superficie consistunt, possessione...

IN re communi nemo dominorum, iure seruitutis...

21. Pomponius libro trigensimo tertio ad Sabinum.

SI domus tua aedificiis meis utramque seruitutem...

22. Iulianus libro secundo ex Minicio.

23. Pomponius libro 33. ad Sabinum.

SI seruitus imposta fuerit, laminae qua nunc sunt...

ficiatur, quae nunc sunt, an etiam his, quae postea...

24. Paulus libro quinto decimo ad Sabinum.

CVIUS aedificium iure superior est, eius est in...

25. Pomponius libro 33. ad Sabinum.

HOC, quod dicitur est de immisis, locum habere...

IN re communi nemo dominorum, iure seruitutis...

SEd si inter me, & te communes sunt Titianae...

28. Paulus libro quinto decimo ad Sabinum.

FORAMEN in imo pariete conclusum, vel trichinij...

29. Pomponius libro trigensimo secundo ad Quintum Mucium.

SI quid igitur ex eo foramine, ex quo seruitus non...

SI quis aedes, quae suis aedibus seruiret, cum emisset...

30. Paulus libro quinto decimo ad Sabinum.

SI pariem praedij nactus sim, quod mihi, aut...

praedij aedificum, non interrumpit seruitutem.

SI testamenti damnatus heres, ne officeret vicini...

32. Iulianus libro septimo Digestorum.

SI aedes meae seruiant aedibus Lucij Titij, & aedibus...

33. Paulus libro 5. Epitomarum Alfeni Digestorum.

VM debere columnam restituere, quae onus vicinarum...

34. Iulianus libro 2. ex Minicio.

ET qui duas areas habet, alteram tradendo, seruitutem...

SI binarum aedium dominus dixisset eas, quas vendideret...

36. Papinianus libro 7. Quaestionum.

37. Iulianus libro 7. Digestorum.

38. Paulus libro 2. Quaestionum.

SI aedes meae a tuis aedibus tantum distent, ut...

39. Idem libro 1. Manualium.

40. Idem libro 3. Responsorum.

41. Idem libro 1. Responsorum.

OLympico habitationem, & horreum, quod in ea...

DE SERUITUTIBUS PRAEDIORUM RUSTICORUM. TIT. III.

Vlpianus libro secundo Institutionum.

Seruitutes rusticorum praediorum sunt hae: iter, actus...

2. Neratius libro quarto Regularum.

RAsticorum praediorum seruitutes sunt: licere, altius tollere...

3. Vlpianus libro septimo decimo ad Edictum.

ITEM si possunt seruitutes imponi, & ut boues, per quos...

4. Eodem libro ait vicino, cuius lapicidina...

5. Papinianus libro secundo Responsorum.

Pecoris pascendi seruitutes, idem ad aquam appellendi...

6. Papinianus libro secundo Responsorum.

Pecoris pascendi seruitutes, idem ad aquam appellendi...

vel heredi non eadem praestabitur sequitur.
Ulpianus libro septimo decimo ad Edictum
Rogatus secundum eum & vindicari poterit.
Necne Pullum nec creta extimenda, calcisque co-

Paulus libro quinquagesimo ad Plautium
Eliu si singulas habere, in quibus ea vasa se-
rentur, quibus fructus eius fundi exportaretur: si-

Idem libro vicenimo primo ad Edictum
Quia, aut lectica vel iure, non agere, dici-
tur, inuentum vero agere non potest, qui iter

Idem libro septimo ad Edictum Praeuiciale
Vnde latitudo ex lege duodecim tabula non in-

Paulus libro primo Sententiarum
Seruitus aquae ducenda vel arrienda, nisi ex ca-

Idem libro quadragesimo nono ad Edictum
Ab eo autem seruitutem constitui potest, ut a-

Celsus libro vicenimo septimo Digestorum
Per fundum, qui iurium est, ius mihi esse cundi,

Modestinus libro nono Differentiarum
Iter adiuu, & iter nonnulla est differentia, iter est

Paulus libro decimo ex Casio
Ero generi agrorum adquire seruitus potest, ve-

nebit, sed, si in contrahenda seruitute aliud adiuu-
erit, doli mali exceptio erit necessaria.
Si totus ager iurei, aut adiuu seruit: dominus in eo agro-

Pomponius libro 37. ad Quinim Mucium
Per quem locum via non est, iter prope eandem a-

Idem libro 37. ad Quinim Mucium
Vintus Mucius scribit, cum iter aquae vel conti-

Cassianus libro tertio de Cognitionibus
Ius Pius accipibus ita rescripsit:
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΑΓΡΟΝ ΤΩΝ ΔΕΥΤΕΡΩΝ ΑΝ ΕΙ-

Paulus libro primo de Constitutionibus
Imperatores Antoninus & Verus Augusti rescrip-

Idem libro sexto ad Sabinum
Vnus ex sociis stipuletur iter ad communem

Paulus libro sexto ad Sabinum
Vna est via, est per plures fundos imponatur:

Idem libro sexto ad Sabinum
Vnus ex sociis stipuletur iter ad communem

Pomponius libro trigesimo tertio ad Sabinum
Si mihi eodem tempore concesseris & ire agere

Idem libro decimo ex Casio
Ero generi agrorum adquire seruitus potest, ve-

si imbro cretat aqua in agro, aut ex agris in eum
confluat, aut aqua fons secundum riuum, vel in eo

Paulus libro 15. ad Sabinum
Si mihi concesseris iter aquae per fundum tuum,

Pomponius libro 33. ad Sabinum
Et quae loca, eius fundi tunc, cum ea fuerit ces-

Paulus libro 15. ad Sabinum
La constituit vel lauo octo pedibus, vel angu-

Quaeritur: seruitus fundo debetur, & o-
mnibus eius partibus debetur, & ideo, quamuis par-

Pomponius libro 33. ad Sabinum
Ex meo agere dicitur, Laeo scribit, cuiuslibet posse

Idem libro 33. ad Sabinum
Si partem fundi mei certam tibi vendero: aquae-

Idem libro 47. ad Edictum
Si iter, adiuu, & aqua ductus legatur simpliciter

Idem libro 7. Digestorum
Si communi fundo meo & tuo seruiat fundus

Idem libro 34. Digestorum
Tineat ad praed. diuini communem duorum legato, ni-

Paulus libro 2. Epitomarum Alfeni Digestorum
I. Si duo praedia confinia habuerit, & superiorem

Idem libro 15. ad Plautium
Et Attilianus ait, Celsam Statio Turo

nihil amplius, quam quod ipsius fundi fecandi cau-
sa deriuaret, vicinum inferiorem recipere debere.

Idem libro 4. Epitomarum Alfeni Digestorum

Si duo praedia habeat, in vnus venditione &
quam, quae in fundo nascebat, & circa eam

Idem libro 2. ex Minicio

Tria praedia continua trium dominorum adie-
ta erant. imi praedij dominus, ex summo fun-

Idem libro 9. Quaestionum
Vnus mihi tecum communis est, partem tuam,

Idem libro 9. Quaestionum
Cum esset mihi, & tibi fundi duo communis,

Idem libro 7. Quaestionum
Vnus ex sociis fundi communis, permittendo ius

Paulus libro 15. ad Plautium

Et Attilianus ait, Celsam Statio Turo
rescripsit in hęc verba: H, qui ex fundo

gatoria: confessoria ei, qui seruitutes sibi competere conuenit: negatoria domino, qui negat.

Hec autem in rem actio confessoria nulli alij, quam domino fundi, competit. seruitutem enim deo vindicare potest, quam is, qui dominium in fundo vicino habet, cui seruitutem dicitur, debet.

Recte Neratius scribit, si medij loci usufructus legatur, iter quoque sequi: per ea scilicet loca fundi, per quae, qui usufructum cecit, conuenerit, quatenus est ad fruendum necessarium, namque sciendum est, iter, quod fruendi gratia fruatio praestatur, non esse seruitutem, neque enim potest soli fruuario seruitus deberi, sed, si fundo debeatur, & ipse fruuario ea vitur.

Pomponius dicit, usufructum interdictio de itinere vii posse, si hoc anno usus est. alibi enim de iure, id est, confessoria actione: alibi de facto, ut in hoc interdicto, quod dicitur, quod & Iulianus libro quadragesimo octavo Digestorum scribit, pro sententia Iuliani facit quod Labeo scribit, etiam si testator usus sit, qui legauit usufructum, debere vitale interdictum fruuario dari: quatenus non iam heredi, vel emptori competunt haec interdicta.

Idem libro 70. ad Edictum.

Si ad rem partem fundi quis emerit, idem dicendum est.

Idem libro 17. ad Edictum.

Oci corpus non est dominij ipsius, cui seruitus datur: sed ius eundi habet. Qui iter sine actu, vel actu sine itinere habet, actore de seruitute vitur.

In confessoria actione, quae de seruitute mouetur, fructus etiam veniunt. Sed videtur, qui esse fructus seruitutis possunt. & est veritas, id demum fructuum nomine computandum, si quid sit, quod interst agentis, seruitute non prohiberi. Sed & in negatoria actione (ut Labeo ait) fructus computantur, quatenus interest petitoris, non vii fundi sui in Ene aduersarium. & hanc sententiam Pomponius probat.

Si fundus, qui iter debet, plurimum sit: vniciusque insolidum competit actio: & ita Pomponius libro quadragesimo primo scribit, sed in aestimatiohem id, quod interest, veniet: scilicet quod eius interest, qui experient. itaque de iure quidem ipso singuli experient, & victoria & alius proderit: aestimatio autem, ad quod eius interest, reuocatur: quatenus per vnum acquiri seruitus non potest.

Si dno fundus sit, qui seruit: aduersus vnquemque poterit ita agi. (ut Pomponius libro eodem scribit) quisquis descendit, solidum debet restituere: quia diuisionem haec res non recipit.

Si quis mihi itinere, vel actu, vel viae controuersiam non faciat, sed reficere, sternere non patitur: Pomponius libro eodem scribit, confessoria actione mihi vitendum, nam & si arborem impendentem habeat vicinus, qua viam, vel iter inuidet, vel inhabile facit, Marcellus quoque apud Iulianum putat, iter petendum, vel viam vindicandam, sed de refectioe viae & interdicto vii possimus, quod de itinere actusq; reficiendo competit. non tamen si silice quis sternere velit: nisi nominatim id conuenit.

Sed & de haustu, quia seruitus est, competit nobis in rem actiones.

Competit autem de seruitute actio domino adficij neganti seruitutem se vicino debere, cuius actus non in totum libere sunt, sed ei, cum quo agitur, seruitutem non debent. verbi gratias habeo actus, quibus sunt vicinae Seianae, & Sempronianae: Sempronianis seruitutem debeo: aduersus domipum Seianarum volo experiri, alius me tollere prohibentem in rem actione experiar. licet enim seruiant actus me, ei tamen, cum quo agitur, non seruiunt. hoc igitur intendo, habere me ius alius tollendi, inuito eo, cum quo ago. quantum enim ad eum pertinet, liberat actus habeo.

Si cui annio alius tollere non liceat: aduersus eum refici agatur, ius ei non esse tollere.

Hec seruitus & ei, qui vteriores actus habet, debet potest.

Paulus libro 21. ad Edictum.

Idem si inter meas, & Titij actus, tuus actus intercedant, possum Titij actibus seruitutem imponere, ne liceat ei alius tollere, licet vitis non imponatur: quia, donec tu non extollis, est vtilitas seruitutis.

Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Si forte, qui medius est, quia seruitutem non debebat, alius exulerit actus suos, ut iam ego non videar luminibus tuis obturari, si adificauero: frustra intendes, ius mihi non esse, ita adificatum habere, inuito te, sed si intra tempus statutum reus deposuerit adificium suum vicinus, renascetur tibi vindicatio.

Scientium tamen an his seruitutibus possessore n esse eum iuris, & petitoris. & si forte non habeam adificium alium in meo, aduersarius meus possessor est. nam, cum nihil sit innovatum, ille possidet, & adificatorem non prohibere potest & civilis actione, & interdicto Quod vi aut clam. idem & si lapilli iactu impediuerit, & si pariente eo, adificauero, ego possessor ero effectus.

Etiam de seruitute, quae oneris fruendi causa imposita erit, actio nobis competit: & onera, seruat, & adificia reficiat ad eum modum, qui seruitute imposita comprehensus est. & Gallus putat, non posse ita seruitutem imponi, ut quis facere aliquid cogereque, sed, ne me facere prohiberet. nam in omnibus seruitutibus refectio ad eum pertinet, qui sibi seruitutem adficiat: non ad eum, cuius res seruit, sed eualuit Sententia in proposita specie: ut possit quis defendere, ius sibi esse, cogere aduersarium reficere parietem a onera sua sustinentia. Labeo autem, hanc seruitutem non hominem debere, sed rem: denique licere domino rem derelinquere, scribit.

Hec autem actio in rem magis est, quam in personam: & non alij competit, quam domino actum, & aduersus dominum: sicuti ceterarum seruitutum inuentio.

Si actus plurium dominorum sint, an insolidum agatur, Papinianus libro tertio quaeestiones tractat. & ait singulos dominos insolidum agere, sicuti de ceteris seruitutibus, excepto usufructu, sed non idem respondendum inquit, si communes actus essent, quae onera vicini sustinerent.

Modus autem refectiois in hac actione ad eum modum pertinet, qui in seruitute imposita continetur: forte ut reficiat lapide quadrato, vel lapide struati, vel quouis alio opere, quod in seruitute dictum est.

Veniunt & fructus in hac actione: id est, commodum, quod haberet, si onera actum eius vicinus sustineret.

Parietem autem meliorem quidem, quam in seruitute impositum est, facere licet. deteriorera, si facit, an per hanc actionem, aut per operis noui nuntiationem prohibetur.

Paulus libro 21. ad Edictum.

Harum actionum euenus hic est, ut victori officio iudicis aut res praestatur, aut cautiores impla haec est, ut iubeat aduersarium iudex emendare vitium parietis, & idoneum praestare. cautio haec est, ut eum iubeat de refectioe parietis cauere, neque, neque successores suos prohibebimus alius tollere, sublumq; habere. & si cauere, absoluetur: si vero neque rem praestat, neque cautionem, tanti condemnat, quanti actor in licem iurauerit.

Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Sicut autem refectio parietis ad vicinum pertinet: ita futura adificiorum vicini, cui seruitus debetur, quamdiu paries reficietur, ad inferiorum vicinum non debet pertinere. non, si non

si non vult superior fulcire, deponat: & restituat, cum paries fuerit restitutus. Et hic quoque, sicut in ceteris seruitutibus, actio contraria dabitur: hoc est, ius tibi non esse me cogere.

Cum enim in actio aduersus eum, qui cecit mihi talem seruitutem, ut in pariete in ius signa in mittere mihi liceat supraque ea signa (verbi gratias) ponere cum ambulato: ita, facere, superque eum parietem columnas staretiles imponere, quae rectam ponent: ambulatores sustineant.

Distat autem haec actio inter se quod superior quidem in locum habet etiam ad compellendum vicinum reficere parietem meum: haec vero locum habet ad hoc solum, ut signa suscipiat: quod non est contra genera seruitutum.

Sed si quis ius, quod possessoris, quis petitoris partes sustineat: eandem est, possessoris partes sustinere si quidem signa immittit, cum, qui seruitutem sibi debet: aut si vero non sunt immittit, eum qui regit.

Et si quidem in optinuerit, qui seruitutem sibi defendit, non debet ei seruitus de di: siue recte pronuntiatum est, quia habet: siue perperam, quia ver sententiam non debet cuiusque constitui, sed, quae est, declarari. plane si non vitendo, amittit dolo malo domini actum, post licet contestatum: restitui ei oportet, quatenus immodum placet in domino actum.

Arsto Cereali Virali respondit, non putare se, ex taberna castaria sumum in superiora ad si, ita iure immitti posse, nisi ei rei seruitutem talem admittit: idemque ait: & ex superiora in inferiora non agatur, non quid aliud immitti licet. in suo enim alij habet ius facere licet, quatenus nihil in alienum immittat: sicuti autem, sicut aquae, esse immisionem. posse igitur superiorem cum inferiore agere, ius illi non esse id ita facere. Alfenus denique scribere ait, posse ita agi, ius illi non esse in suo lapidem cadere, ut in meum fundum fragmenia cadat. dicit igitur Aristo eum, qui tabernam castariam a Minturnensibus coadunat, superiore prohiberi posse sumum immittere: sed Minturnenses ej ex conducto teneri. atque sic posse de iure eum, qui eum sumum immittat, ius ei non esse sumum immittere. ergo per contrarium agi poterit, ius esse sumum immittere, quod & ipsum videtur Aristo probare. sed & interdictum Quod possidetis poterit locum habere, si quis prohibeat, qualiter velit, suo vi.

Apud Pomponium dubitatur libro quadragesimo primo lectio, nam, an quis possit ita agere, licet sumum non grauem, puta ex foco, in suo facere, aut non licere. & ait, magis non posse agi, sicut agi non potest, ius esse in suo ignem facere, aut sedere, aut laere.

Idem in diuersum probat: nam & in Valineis (inquit) vaporibus, cum Quintilla cuniculum pergenem in Vrsi Iuli instruxisset, placuit, potuisse tales seruitutes imponi.

Paulus libro vicenimo primo ad Edictum

Si loco, per quem mihi iter debetur, tu adificaueris: possum intendere, ius mihi esse ire agere, quod si probauero, in ihibeo opus tuum. Item Iulianus scripsit, si vicinus, in suo adificando, effecerit, ne stillicidium meum reciperet, posse me agere de iure meo, id est, ius esse immittendi stillicidium, sicut in via diximus. Sed si quidem nondum adificauerit: sine usufructu, sine viam habet: ius sibi esse ire agere, vel frui, intendere potest, quod si iam adificauit dominus: is, qui iter, & actum habet, adhuc potest intendere ius sibi esse: fruuarium autem non potest, quia amittit usufructum, & id eo dolo actio nem dandam hoc casu, Iulianus ait. Contra si in itinere, quod per fundum tibi debet, adifices: recte intendam, ius tibi non esse adificare, vel adificatum habere: quae modum si in area mea quid adifices.

Qui latere via, vel angustiare vius est, retinet seruitutem: sicuti qui aqua, ex qua ius habet vitendi alia mixta usus est, retinet ius suum.

Ulpianus libro quinquagesimo tertio ad Edictum

Si quis diuturno usu, & longa quasi possessione, ius agere ducenda nascens sit: non est ei necesse docere de iure, quo aqua constituta est, veluti ex legato, vel alio modo: sed ut lem habet actionem, ut ostendat, per annos forte tot usum se non vi, non clā non precario possidisse. & Agi autem hac actione poterit non tantum cum eo, in cuius agro aqua ortur vel per cuius fundum ducitur, verum etiam cum omnibus agi poterit, quicumque aquam non ducere impediunt, exemplo ceterarum seruitutum. Et generaliter, quicumque aquam ducere impediunt, hac actione cum eo experiri poterit.

Marcellus libro sexto Digestorum

An vnus ex sociis in communi loco, inuitis ceteris, iure adificare possit, id est, an, si prohibetur a sociis, possit cum his ita experiri, ius sibi esse adificare: & an socij cum eo ita agere possint, ius sibi prohibendi esse, vel illi ius adificandi non esse: & si adificatum iam sit, non possit cum eo ita experiri, ius tibi non esse ita adificatum habere, quiritur. & magis dici potest, prohibendi potius, quam faciendi, esse ius socij: quia magis ille, qui facere conatur, (ut dixi) quodammodo sibi alienum quoque ius praeripit, si, qua si solus dominus, ad suam arbitrium vi iure communi velit.

Laolenus libro secundo Epistularum

Ius illi non esse signa in parietem meum immitti habere, an & de futuris non immittendis cauendum est? Iudicis officio contineri putat, ut de futuro quoque opere caueri debeat.

Proculus libro quinto Epistularum

Stillas, quibus aquam ducit, in via publicij habeo & hic ruptae inundant parietem meum. puto, posse te mecum recte agere, ius mihi non esse flumina ex meo in tuum parietem fluere.

Pomponius libro trigentesimo tertio ad Sabium

Si cum meus proprius esset paries, passus sim te immittere signa, quae antea habueris: si noua velis immittere, prohiberi a me potest: immo etiam agere tecum poterit, ut ea, quae noua immiseris, tollas. & Si paries communis, opere abs te facto, in actus meas se inclinauerit: poterit tecum agere, ius tibi non esse parietem illum ita habere.

Ulpianus libro sexto Opiniorum

Actus actus suas extollendo: ut luminibus domus minoris annis viginti quinque, vel impuberis: cuius curator, vel tutor erit: officium reficere, quamuis hoc quoque nomine actione ipse, heredesque teneantur: quia, quod alium facientem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit: tamen & aduersus possidentem eandem actus danda est impuberi, vel minori actio: ut, quod non iure factum est, tollatur.

Iulianus libro septimo Digestorum

Si a te emero, ut mihi liceat, ex actibus meis in actus tuas stillicidium immittere: & postea, te sciente, ex causa emptiois immittam habeam: quero, an ex causa, actione quadam, vel exceptione tuas stillicidium responde, viroque auxilio me vsurum.

Alfenus libro secundo Digestorum

Si quando inter actus Vinas paries esset, qui in vna ventrem faceret, ut in vicini domum semipedem, aut amplius procumberet: agi oportet, ius non esse, illum parietem ita praeductum in suum esse inuito se. & Cum in domo Gaij Sei

locus quidam adhibetur. Ita seruiret, ut in eo loco positum habere ius scio non esset: & seius in eo solum scisset, in qua labra, & (tenes) cumellas positas haberet. Anno consilium omnes iuris periti dederunt, ut cum eo ageret, ius ei non esse, in eo loco ea posita habere inuito se. 2. ¶ Secundum cuius parietem vicinus sterculinum fecerat, ex quo paries madefcebat: consulebatur, quemadmodum posset vicinum cogere, ut sterculinum tolleretur, respondit, si in loco publico id fecisset, per interdictum cogi posse: sed, si in privato, de seruitute agere oportere: si damni infecti stipulatus esset, possit per eam stipulationem, si quid ex ea re sibi damni datum esset, seruire.

18. *Iulianus* libro sexto ex Minicio
Iscius familia vicinum prohibebat aquam ducere, sui potestatem non faciebat, ne secum agi posset, quare actor, quid sibi faciendum esset, respondit, oportere propterea, causa cognita, iubere bona aduersarii possideri: & non ante inde discedere, quam is actor ius aquae ducendae constituerit: & si quid, quia aquam ducere prohibitus esset, fideiactibus detrimenti cepisset: veluti si prata, arboribus exaruisent.

19. *Marcellus* libro quinto Regularum
Si de communi seruitute quis bene quidem debere intendit, sed aliquo modo litem perdidit culpa suam non est equum, hoc ceteris damno esse, sed, si per collisionem cessit litem aduersario, ceteris dandam esse actionem de dolo, Celsus scripsit, idque ait Sabino, placuisse.

20. *Seuola* libro quarto Digestorum
Tertius fundo, quem legauerat, casar iunctas habuit, quaesitum est, si huius fundo legato non cederent, cumque legatarius vindicasset, an iste fundo aliquam seruitutem casis deberet: aut si, ex fideicommissi causa cum sibi dari legatarius desideraret, heredes seruitutem aliquam casis excipere deberent, respondit, debere. 1. ¶ Plures ex municipibus, qui diuersa praedia possidebant, saltum communem, ut ius compascendi haberent, mercati sunt, idque etiam a successoribus eorum est obseruatum, sed nonnulli ex his, qui hoc ius habebant praedia sua illa propria vendiderunt, quare, an in venditione etiam ius illud securum sit praedia: cum eius voluntas venditores fuerint, ut & hoc alienarent, respondit, id obseruandum, quod actum inter contrahentes esset: sed, si voluntas contrahentium manifesta non sit, & hoc ius ad emptores transire, uterque fundus liberabitur: alter propter redemptionem, quia per eum locum, qui superest, via constituitur non potest. Ceterum si ita constitutum est huius viae, ut per quamlibet partem fundi ire agere liceat: idque vel subinde mutare, nihil prohibet, atque ita diuisus est fundus: si per quamlibet eius partem aqua ire, atque agi posse tunc perinde obseruabimus, atque si ab initio duobus fundis sine seruitute iniunctis fuissent: altera retineri: altera non vtendo, possit deperire, nec me fallit, alieno facto ius alterius immutatum iri: quoniam ante factus fuerat, per alteram partem ire agere, ut idem ius ei in altera parte fundi retineretur. Contra, illud commodum accessisse ei, cui via debebatur, quod per duas pariter vias ire agere possit: huiusque oronon in porrectum, & senos in nos in anfractu.

21. *Labo* libro primo Pithanon a Paulo
Epitomatorum

Si qua aqua nondum apparet, eius iter ductus constitui non potest: Paulus: Immo puto, idcirco id falsum esse: quia cedi potest, ut aquam quaereres, & inuentam ducere liceret.

QUEMADMODUM SERUITUTES AMITTUNTUR, TIT. VI.

7. *Paulus* libro septimo ad Edictum Praeurae
Seruitutes praediorum confunduntur, si idem vtriusque praedij dominus esse ceperit.

2. *Paulus* libro vicensimo primo ad Edictum
Qui iter, & actum habet, si statuto tempore tantum iter, non perisse actum, sed manere, Sabinius, Celsus, Octavianus aiunt: nam ire quoque per se cum posse, qui actum habere.

3. *Celsus* libro 7. ad Edictum Praeurae
Praediorum morte, & capitis deminutione, non perire, vltimo traditum est.

4. *Paulus* libro 27. ad Edictum
Iter sepulchro debitum non vtendo, numquam amittitur.

5. *Idem* libro sexagesimo sexto ad Edictum
Seruitus & per socium, & fructuarium, & bonae fidei possessorem nobis retinetur.

6. *Celsus* libro quinto Digestorum

Nam satis est fundi nomine ius esse. 1. ¶ Si ergo via, quae nobis per vicini fundum debeatur, usus fuero, tu autem constituto tempore cessaueris: an ius tuum amiseris? & contrario, si vicinus, cui via per nostrum fundum debebatur, per meam partem iter egerit, tuam partem ingressus non fuerit, an partem tuam liberauerit. Celsus respondit: Si diuisus est fundus inter socios regionibus: quod ad seruitutem attinet, quae ex fundo debebatur, perinde est, atque si ab initio duobus fundis debita sit: & sibi quisque dominorum usurpauerit, sibi non vtendo deperdit: nec amplius in ea re causetur eorum fundorum miscetur. nec si vlla iniuria ei, cuius fundus seruit, immo si quo melior: quoniam alter dominorum, vtendo, sibi, non toti fundo, proficit. Sed si is fundus, qui seruitur, ita diuisus est, plusquam dubitationis ea res habet. nam si certus ac finitus viae locus est: tunc, si per longitudinem eius fundus diuisus est, eadem omnia seruanda erunt, quae, si initio constituta eius seruitutis similiter huiusmodi fuissent. sicut per latitudinem viae fundus diuisus est. (nec multum refert, qualiter id factum est, an inaequaliter) tunc manet idem ius seruitutis, quod fundo iniuncto, fuerat nec aut vsu detineri, aut non vtendo, deperire, nisi tota via poterit, nec, si forte incidit, ut semita, quae per alterum duntaxat fundum erit, vtetur, idcirco alter fundus liberabitur: quoniam vnum atque eo modo individuum viae ius est. Possunt tamen alterutrum fundum liberare, si modo hoc specialiter conuenit. Certe si is, cui seruitus debebatur, alterum ex ea diuisione fundum redemerit, num ideo minus ea re fundi alterius seruitus permanebit? nec video, quid absurde conseruatum sit eam sententiam, fundo altero manente seruo: si modo & ab initio potuit angustior constructi via, quam lege finita est, & adhuc id loci superest in eo fundo, cui remissa seruitus non est, ut sufficiat viae, quod si minus loci superest, quam via sufficiat, uterque fundus liberabitur: alter propter redemptionem, quia per eum locum, qui superest, via constituitur non potest. Ceterum si ita constitutum est huius viae, ut per quamlibet partem fundi ire agere liceat: idque vel subinde mutare, nihil prohibet, atque ita diuisus est fundus: si per quamlibet eius partem aqua ire, atque agi posse tunc perinde obseruabimus, atque si ab initio duobus fundis sine seruitute iniunctis fuissent: altera retineri: altera non vtendo, possit deperire, nec me fallit, alieno facto ius alterius immutatum iri: quoniam ante factus fuerat, per alteram partem ire agere, ut idem ius ei in altera parte fundi retineretur. Contra, illud commodum accessisse ei, cui via debebatur, quod per duas pariter vias ire agere possit: huiusque oronon in porrectum, & senos in nos in anfractu.

12. *Celsus* libro vicensimo tertio Digestorum

Qui fundum alienum bona fide emi, itinere quod ei fundo debetur, usus est, retinetur id ius itinere: atque etiam si precario, aut vi deicto domino possidet, fundus enim qualiter se habens, ita cum in suo habitu possessus est: ius non deperit, neque refert, iure, nec ne possideat, qui talem eum possidet. Quare fortius, & si aqua, per ritum sua sponte perfluxit, ius aquae ducendae retinetur, quod & Sabino placuit, ut apud Neratium libro quarto membranarum scriptum est.

7. *Paulus* libro tertio decimo ad Plautium
Si sic constituta sit aqua, ut velestate ducatur, tantum, vel vno mense quaeritur, quemadmodum, non vtendo, amittitur: quia non est continuum tempus: quo, cum uti non potest, non sit vlus. itaque & si alternis annis, vel mensibus quis aquam habeat: duplicato constituto tempore amittitur, idem & de itinere custoditur. si vero alternis diebus, aut die toto, aut tantum nocte: statuto legibus tempore amittitur: quia vna seruitus est, nam & si alternis horis, vel

vna hora cottidie seruitutem habeat: Seruius scribit, & perdere eum, non vtendo, seruitutem: quia id quod habet, cottidianum sit.

8. *Idem* libro quinquodecimo ad Plautium
Si stillicidij immitendi ius habeam in aream suam: & permifero ius tibi in ea area adstillicidij immitendi, ius amitto. Et similiter si per tunum fundum via mihi debeatur: & permifero tibi, in eo loco, per quem via mihi debetur, aliquid facere: amitto ius viae. 1. ¶ Si, qui per partem itineris iter, totum ius usurpare videtur.

9. *Ianlenus* libro tertio ex Plautio
Aqua
Si in partem aquae influxit, etiam si non ad vltima loca peruenit, omnibus tamen partibus usurpatur.

10. *Paulus* libro quinquodecimo ad Plautium
Si commune fundum ego, & pupillus habereamus: licet vterque non vteretur: tamen propter pupillum & ego viam retineo. 1. ¶ Si is, qui nocturnam aquam habet, interdiu per constitutum ad amissionem tempus fuerit: amisi nocturnam seruitutem, qua vlus non est. Idem est in eo, qui certis horis aquam ductum, habens, aliis vlus fuerit, nec vlla parte earum horarum.

11. *Marcellus* libro quarto Digestorum
Iscui via, vel actus debebatur, ut vehi vel certo genere vteretur, alio genere si erat vlus, videamus, ne amiserit seruitutem: & alia sit eius condicio, qui amplius oneris, quam licuit, vixerit: magisque hic plus, quam aliud, esse videtur: scuti latiore itinere vlus esset, aut si plura iumenta egerit, quam licuit, aut aqua admiserit aliam, idcirco, in omnibus istis quaestionibus seruitus quidem non amittitur: non autem conceditur plus, quam ius habere. 1. ¶ Si Heres, cum legatus esset fundus sub conditione, imposita ei seruitutes, extinguuntur, si legati condicio extiterit. Videamus, an adquisitae sequantur legatarium, & magis dicendum est, vt sequantur.

12. *Celsus* libro vicensimo tertio Digestorum
Qui fundum alienum bona fide emi, itinere quod ei fundo debetur, usus est, retinetur id ius itinere: atque etiam si precario, aut vi deicto domino possidet, fundus enim qualiter se habens, ita cum in suo habitu possessus est: ius non deperit, neque refert, iure, nec ne possideat, qui talem eum possidet. Quare fortius, & si aqua, per ritum sua sponte perfluxit, ius aquae ducendae retinetur, quod & Sabino placuit, ut apud Neratium libro quarto membranarum scriptum est.

7. *Marcellus* libro septimodecimo Digestorum

Si quis ex fundo, cui viam vicinus deberet, vendidisset locum proximum seruituti fundo, non imposita seruitute: & intra legitimum tempus, quo seruitutes pereunt, rursus eum locum adquisisset: habiturus est seruitutem, quam vicinus debuisset. 14. *Ianolenus* libro decimo ex Cassio
Si locus, per quem via, aut iter, aut actus debebatur, impetu fluminis occupatus esset: & intra tempus, quod ad amittendam seruitutem sufficit, alluione facta, restitutus est: seruitus quoque in pristinum statum restituitur, quod si id tempus praeterierit, ut seruitus amittatur, renouare eam cogendus est. 1. ¶ Cum via publica vel fluminis impetu, vel ruina amissa est: vicinus proximus viam praestare debet.

15. *Idem* libro secundo Epistularum
Si, cum seruitus mihi per plures fundos debebatur, medium fundum adquisiui: manere seruitutem puto, quia totiens seruitus confunditur, quotiens vti ea is, ad quem pertinet, non potest, manet autem fundo adquisito, potest consistere: vt per

primum & vltimum iter debeatur.

16. *Proculus* libro primo Epistularum

Quam, quae oriebatur in fundo vicini, plures per eundem ritum iure ducere soliti sunt, ita vt suo quisque die a capite duceret: primo per eundem ritum eumque communem: deinde vt quisque inferior erat, suo quisque proprio rituo, & vnus statuto tempore quo seruitus amittitur, non duxit, existimo, cum ius ducenda aqua amississet: nec per ceteros, qui duxerunt, eius ius usurpatum esse. proprium enim cuiusque eorum ius fuit: neque per alium usurpari potuit. Quod si plurimum fundo iter aquae debitum esset: per vnum eorum omnibus his, inter quos is fundus communis fuisset, usurpari potuisset. Item si quis eorum, quibus aquae ductus seruitus debebatur, & per eundem ritum aquam ducere, ius aquae ducendae, non ducendo eam, amiserit: nihil iuris eo nomine ceteris, qui rituo vtebantur, adcreuit: idque commodum eius est, per cuius fundum id iter aquae: quod non vtendo, pro parte vnus amissum est: libertate enim huius partis seruitutis fruatur.

17. *Pomponius* libro vndecimo ex variis lectionibus.

Ab eo autem is, qui haustum habet, per tempus, quo seruitus amittitur, iter ad fontem, ne aquam hauserit: iter quoque cum amississet.

18. *Paulus* libro quinquodecimo ad Sabinum

Si quis alia aqua vlus fuerit, quam de qua in seruitute imponenda actum est: seruitus amittitur. 1. ¶ Tempus, quo non est vlus praecedens fundi dominus, cui seruitus debetur, imputatur ei qui in eius loco successit. 2. ¶ Si, cum ius haberet, immitendi, vicinus statuto tempore adificatum non habuerit, ideoque nec tu immittere poteris, non ideo magis seruitutem amittes: quia non potest videri vlucipisse vicinus tuus libertatem adium suarum, qui ius tuum non interpellauit.

19. *Pomponius* libro trigesimo secundo ad Sabinum.

Si, patrem fundi vendendo, lege cauerim, vt i per eam partem in reliquum fundum meum aquam ducerem: & statuto tempore intercesserit antequam ritum facerem: nihil iuris amitto: quia nullum iter aquae fuerit: sed manet mihi ius intergrum, quod si fecissem iter, neque vlus esset amittam. 1. ¶ Si per fundum meum viam tibi legauero: & adita mea hereditate, per constitutum tempus ad amittendam seruitutem ignoraueris eam tibi legatam esse: amittes viam non vtendo, quod si intra idem tempus, antequam rescires tibi legatam seruitutem, tuum fundum vendideris: ad emptorem via pertinet, si reliquo tempore ea vlus fuerit, quia scilicet tua esse ceperat, vt iam nec ius repudiandi legatum tibi possit contingere, cum ad te fundus non pertineat.

20. *Seuola* libro primo Regularum

Vsu retinetur seruitus, cum ipse, cui debetur, vteretur: quive in possessionem eius est: aut mercenarius: aut hospes: aut medicus: quive ad visitandum dominum venit, vel colonus: aut fructuarium.

21. *Paulus* libro quinto Sententiarum
Fructuarium, licet suo nomine.

22. *Seuola* libro primo Regularum
Denique quicumque quasi debita via vlus fuerit.

23. *Paulus* libro quinto Sententiarum

Stue ad fundum nostrum facit, vel ex fundo,

24. *Seuola* libro primo Regularum
Licet malae fidei possessor sit, retinebitur seruitus.

25. *Paulus* libro quinto Sententiarum

Servitute usus non videtur, nisi is qui suo iure vi se crediderit, id est si quis pro via publica, vel

pro alterius servitute usus sit: nec interdum, nec actio vititer competit.

LIBER NONVS.

SI QUADRUPES PAUPERIEM

Ulpianus libro octauodecimo ad Edictum. Quadrupes pauperiem fecisse dicitur. Et ex lege duodecim tabularum descendit, quae lex voluit: aut dari id, quod nocuit, si id est animal, quod noxam commisit: aut aestimationem noxae offerre.

1. Noxia autem est ipsum delictum. 2. Quae actio ad omnes quadrupes pertinet.

3. An prior Pauperiem fecisse. Pauperies est damnum sine iniuria facientis datum, nec enim potest animal iniuri fieri, quod sensu caret.

4. Ita que, ut Servius scribit, tunc haec actio locum habet, cum commota ferat: nocuit quadrupes, puta si equus calcitrosus calce percussit: aut bos cornu petere solus, periret: aut mulas propter nimiam ferociam. Quod si propter loci iniquitatem, aut propter culpam mulieris, aut si plus iusto onerata quadrupes, in aliquem onus euerterit: haec actio cessabit: damnumque iniuriæ agitur.

5. Sed si canis, cum duceretur ab aliquo, asperitate sua euaserit, & alicui damnum dederit: si contrarij firmis ab alio poterit, vel si per eum locum in quo non debuit, haec actio cessabit: & tenebitur, qui canem tenebat.

6. Sed si, in iugum alterius, fera damnum dederit: cessabit haec actio.

7. Et generaliter haec actio locum habet, quoties contra naturam fera mors, pauperiem dedit. id est: si equus dolore concitatus, calce petierit: cessare in actionem, sed eum, qui equum percussit, aut vulnerauerit, in factum magis, quam lege Aquilia, tenebitur: quae idcirco, quia non ipse suo corpore damnum dedit: si cum equum percussisset, qui, vel palpatu est, (&) calce eum percussisset: actioni locus.

8. Et si alia quadrupes aliam concitauerit, ut damnum daret: eius, quae concitauit, nomine agendum erit. 9. Sine autem corpore suo pauperiem quadrupes dedit, sine per aliam rem, quam tetigit quadrupes: haec actio locum habebit, ut puta si plaustrum obruit aliquem, vel alia re deiecit.

10. In Vestis, pitem, propter naturalem feritatem, haec actio locum non habet. & ideo, si versus fugit, & sic nocuit, non potest quondam dominus conueniri: quia definit dominus esse, ubi fera euasit. & ideo, si eum occidit, meum corpus est.

11. Cum ardet, vel bones commisit, & alter alterum occidit: Quintus Mucius distinxit: ut, si quidem is perisset, qui adgressus erat, cessaret actio: si is, qui non profocauerat, competeret actio: quomobrem enim sibi aut noxam faceret, aut in noxam dederet.

12. Et, cum etiam in quadrupedibus noxa caput sequitur, aduersus dominum haec actio datur, non cuius fuerit quadrupes, cum noceret, sed cuius nunc est.

13. Plane, si ante litem contestatam decesserit animal, extincta erit actio.

14. Noxae autem dedere est, animal tradere viuum. Demum, si commune plurium sit animal, aduersus singulos erit insolidum noxalis actio, sicuti in homine. 15. Interdum autem dominus in hoc non conuenitur, ut noxae dedit, sed etiam insolidum, ut puta si iure interrogatus, an sua quadrupes esset, responderit non esse sua. nam, si confiteri esto eius, insolidum condemnabitur. 16. Si, post litem contestatam, ab alio sit animal occisum: quia domino legis Aquiliae actio competit: ratio in iudicio habetur legis Aquiliae: quia dominus noxae dedenda fa-

culatorem amiserit, ergo ex iudicio proposito, litis estimationem offeret, et si paratus fuerit actione mandare a iudice eum, qui occidit.

17. Haec actionem nemo dubitauerit, heredi dari, ceteri que in castris: non autem heredes, ceteri que, non iure successione, sed eo iure, quo dominus sunt, competit.

18. Paulus libro vicesimo secundo ad Edictum. Haec actio non solum domino, sed etiam ei, cuius interest, competit: veluti eius, qui res commutato est: item si iugum, eo quod teneatur, datum videtur. 19. Si quis aliquem, cuius magistratum forte, in castra proxima se immisit, feris, ut a cane ferociter lesus esset: non possit agi: canis nomine, quidam putant, si solutus fuisset, contra.

19. Gaius libro septimo ad Edictum. Proximale. Ex hac lege, iam non dubitatur, etiam liberarum operonarum nomine agi posse: forte si par emfamilias, aut filium familias vulnerauerit quadrupes, scilicet ut non deformitatis ratio habeatur, cum liberam corpus aestimatio non recipiat: sed impensarum in curam iugum factum: & operam amissarum, quaeque amissurus quis esset iuuis factus.

20. Paulus libro vicesimo secundo ad Edictum. Haec actio vitis competit, & si non quadrupes, sed aliud animal pauperiem fecit.

21. Aferus libro secundo Dig. Rogum. Gato cum in iugum equum induceret, mitis equus, offensa, mala calce percussit, & cruci Agamini fregit, & offensus, postquam cum domino mulas agi, quod ea pauperiem fecisset, respondit, posse.

AD LEGEM AQUILIAM, TIT. II.

Ulpianus libro octauodecimo ad Edictum. Ex Aquila omnibus legibus, quae ante de delicto iniuria locum sunt, derogant: sine duodecim tabulis sine alia quae sunt, quae lege nunc referre non est necesse. 1. Quae lex Aquilia plebiscitum est: cum eam Aquilius tribunus plebis plebe rogauerit.

2. Gaius libro septimo ad Edictum Provinciale. Ege Aquilia, capite primo cauetur, (1) qui seruus, seruamque, alienum, alienamque, quadrupedem, vel pecudem, iniuria occidit: (2) qui in eo anno plurimi sunt, tantum ex dote domino damna esse.

3. Et infra deinde cauetur, ut aduersus, iniuriam in duplum actio esset. 4. Ut igitur apparet, seruis nostris exquirat quadrupes, quae pecudum numero sunt, & gregatim habentur: vel in oue, capris, boues, equi, muli, asini, sed, an sues: pecudum apellatione continentur, quae iuris, & recte Labeo placet, contineri. sed canis inter pecudes non est, longè magis bestiae in eo numero non sunt: veluti ursi, leones, pantherae, elefanti autem, & camelus, quasi mixti sunt: nam & iumentorum operam praestant, & natura eorum fera est: & ideo primo capite contineri eas oportet.

5. Ulpianus libro octauodecimo ad Edictum. Si seruus, seruamque, iniuria occisus, occisive fuerit, si ex Aquilia locum habet. Iniuria occisum esse, merito dicitur: non enim sufficit occisum: sed oportet, iniuria id esse factum.

6. Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale. Ita que, si seruus tuum latronem, in sidiantem tibi occidero, securus ero. nam aduersus periculum naturalis ratio petmittit se defendere.

7. Lex

Lex duodecim tabularum furem non deprehensum occidere permittit: ut, tamen id ipsum cum clamore testificatur. interdum autem deprehensum ita permittit occidere, si is se telo defendat: ut tamen eum clamore testificatur.

Ulpianus libro 18. ad Edictum.

8. Sed si quemcumque alium ferro se petentem occiderit, non videbitur iniuria occidisse. & si ueni quis mortis furem occiderit: non dubitabit, quin lege Aquilia non teneatur. sin autem, cum potest adprehendere, maluit occidere: magis est, ut iniuria fecisse videatur. ergo & Cornelia tenebitur. 9. Iuueniam autem hic accipere nos oportet: non quem admodum circa iniuriam actionem contumeliam quendam: sed quod non iure factum est, hoc est, contra ius id est, culpa quis occiderit, & hoc interuenit utraque actio concurret, & legis Aquiliae, & iniuriarum. sed duae erunt aestimationes, alia damni, alia contumeliae. Igitur iniuriam hic damnum accipimus culpa datum, etiam ab eo, qui nocere noluit. 10. Et ideo Quirinus, si furiosus damnum dederit, an legis Aquiliae actio sit, & Pegasus negant, quae enim in eo culpa sit, cum suus mentis non sit, & hoc est verissimum. cessabit igitur Aquilia actio, quemadmodum si quadrupes damnum dederit, Aquilia cessat: aut si regula ceciderit. sed & si infans, damnum dederit, idem erit dicendum. Quod si puerus id fecerit, Labeo ait, quia furit tenebitur: tenebitur & Aquilia eum, & hoc puto verum, si sit iam iniuriae capax. 11. Si, magister in disciplina vulnerauerit seruum, vel occiderit: an Aquilia teneatur, quasi damnum iniuria dederit? & Iulianus scribit, Aquilia tenebitur eum, qui elusauerat disciplinam in disciplina. multo magis igitur in occisione erit dicendum. proponitur autem apud eum species talis: Sutor (inquit) puero dicens ingenue, si hofamilias, parum bene facient, quod demonstrauerit, forma calcei ceruicem percussit, ut oculus puero perfunderetur. dicit igitur Iulianus, iniuriam quidem actionem non competere: quia non faciente iniuriae causa percussit, sed in onendi, & ducendi causa, an ex leuato, dubitatur, quia leuis damna castigatione concessa est dicens, sed lege Aquilia posse agi, non dubito.

12. Paulus libro 22. ad Edictum.

13. Praeceptoris enim nimia seuitia culpae assignatur.

14. Ulpianus libro 18. ad Edictum.

15. Quae actio patrem consecuturam ait, quod minus ex operis filij sui propter vitium oculi sit habiturus: & iniuria, quae pro eius curatione fecerit. 16. Occisum autem accipere debemus, siue gladio, siue etiam fuste, vel alio telo, vel manibus, si forte strangulauit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualiter qualiter. 17. Sed si quis plus iusto oneratus, deiecerit onus, & seruum occiderit: Aquilia locum habet: sicut enim in ipsius arbitrio, si ita se non onerare. Nam & si lapsus aliquis, seruum alienum onere presserit: Pegasus ait, oge Aquilia eum tenebitur demum, si vel plus iusto se onerauerit, vel negligentius per lubricum transierit.

18. Proinde si quis, alterius impulsu damnum dederit: Proculus scribit, nec eum, qui impulsus tenebitur: quia non occidit, neque eum, qui impulsus est, quia damnum iniuria non dedit, secundum quod in factum actio erit data in eum, qui impulsus est.

19. Si quis in collatione, vel in pantratio, vel pugiles dum inter se exercerent, alium occiderit: quidem in publico certamine alius alium occiderit, cessat Aquilia, quia gloriae causa, & virtutis, non iniuriae gratia videtur damnum dari.

hoc autem in seruo non procedit: quoniam ingenue solent certare, in filiofamilias vulnerato procedit. Plane si cedentem vulnerauerit, erit Aquiliae locum: aut si non in certamine seruum occiderit: nisi si domino committente hoc factum sit, tunc enim Aquilia cessat. 20. Sed si quis seruum agrotum leuiter percussit, & is obierit: tunc Labeo dicit, lege Aquilia eum tenebitur: quia aliud abj moris seruum esse solet. 21. Celsus autem nullum interesse dicit, occiderit, an mortis causam praestiterit, ut, qui mortis causam praestitit, non Aquilia, sed in factum actione teneatur, unde adfert eum qui venenum pro medicamento dedit: & ait, causam mortis praestitit, quemadmodum eum, qui sicuti gladium portet, xianam nec hunc lege Aquilia tenebit, sed in factum.

22. Sed si quis de ponte aliquem praecipitauerit: Celsus ait, siue ipse itum perierit, aut continuo submersus est, aut lassatus vi fluminis vitulus perierit, lege Aquilia tenebitur: quemadmodum, si quis perurum saxo inuiserit. 23. Proculus ait, si medicus seruum imperite fecerit, vel ex loco, vel ex lege Aquilia competere actionem.

24. Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale.

25. Idem iuris est, si medicamento perperam usus fuerit. Sed & qui bene secuerit, & dereliquit curationem, si curus non erit, sed culpa reus intelligitur.

26. Mulonem quoque, si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, si ex alienum hominem obruerint, vltimo dicitur culpa nomine tenebitur. Idem dicitur, & si propter infirmitatem, sustinere mularum impetum non potuerit. hoc videtur iniquum, si infirmitas culpa adnumeretur: cum ad stare quisque non debeat in quo vel intellegit, vel intellegere debet infirmitatem suam abj periculosam futuram. Idem iuris est in persona eius, qui impetum equi, quo vehatur, propter imperitiam, vel infirmitatem retinere non poterit.

27. Ulpianus libro 18. ad Edictum.

28. Item si obstetrix medicamentum dederit, & inde mulier perierit: Labeo distinguit: ut, si quidem suis manibus suppositum, videatur occidisse: sin vero dedit, ut sibi mulier esseret, in factum actionem dandam, quae sententia vera est. magis enim causa mortis praestitit, quam occidit. 29. Si quis per vim, vel suam, medicamentum alicui infundit vel ore, vel crastere, vel si eum vixit malo veneno: lege Aquilia eum tenebitur: quemadmodum obstetrix supponens tenebitur. 30. Si quis hominem sano necauerit, in factum actione tenebitur, Neratius ait. 31. Si seruus meum equitatem, concitato equo, esse eris in flumen praecipitari, atque ideo homo perierit in factum esse dandam actionem; Othlius scribit, quemadmodum si seruus meus ab alio in insidias deductus, ab alio esset occisus. 32. Sed si per lussum iaculantibus, seruus fuerit occisus: Aquiliae locus est, sed si cum alij in campo iacularentur, seruus per eum locum transierit: Aquilia cessat: quia non debuit, per campum iaculatorium, iter in tempestiue facere, qui tamen data opera in eum iaculatus est, utiq; Aquilia tenebitur.

33. Paulus libro 21. ad Edictum.

34. Nam lusus quoque noxius in culpa est.

35. Ulpianus libro 18. ad Edictum.

36. Item Mela scribit, si, cum pila quidam luderent, vehementius quis pila percussa in tonsoris manus, eam deiecerit, & sic serui, quem tonsor habebat, gula sit percussa, dicitur cultello: in quocumque eorum culpa sit, eum lege Aquilia tenebitur, Proculus in tonsore esse culpam. Et sane, si ibi tondebat, ubi ex consuetudine ludebat, vel ubi transitus frequens erat, est, quod si impulerit, quamuis nec illud male dicitur,

si in loco periculoso fellam habenti tonsori se quis commiserit, ipsum interemit: si qui tenuit, quasi causam mortis praeiudicat, in factum actione tenetur.

2. ¶ Sed si plures seruum perculserint: virum omnes, quasi occiderint, tenentur, videmus. & si quidem apparet, cuius ictu perierit: ille, quasi occiderit, tenetur. quod si non apparet: omnes, quasi occiderint, tenentur, Iulianus ait. & si cum vno agatur, ceteri non liberantur. nam ex lege Aquilia quod aliis praestitit, alium non releuat, cum sit poena. 3. ¶ Celsus scribit, si alius mortifero vulnere percussit, alius postea exanimaverit: priorem quidem non teneri, quasi occiderit, sed quasi vulneraverit, quia ex alio vulnere perierit: posteriori tenentur, quia occidit. quod & Marcello videtur, & est proba Vilius. 4. ¶ Si plures trabem deiecerint, & hominem opprimerint, quod veteribus placet, omnes lege Aquilia tenentur. 5. ¶ Item cum eo qui canem irritaverat, & effecerat, ut aliquem morderet, quamvis eum non tenuit, Proculus respondit, Aquiliae actionem esse, sed Iulianus eum demum Aquiliae tenentem ait, qui tenuit, & effecit, ut aliquem morderet. ceterum, si non tenuit, factum agendum. 6. ¶ Legis autem Aquiliae actio heri competit, hoc est domino. 7. ¶ Si in eo homine, quem tibi redhibiturus essem, damnum iniuria datum est: Iulianus ait, legis Aquiliae actionem tibi competere, meque, cum corpero redhibere, tibi restitutum. 8. ¶ Sed, si servus bona fide alicui servat, an ei competit Aquiliae actio? & magis in factum actio erit danda. 9. ¶ Eum, cui vestimenta commodata sunt, non posse, si scilla fuerint, lege Aquilia agere, Iulianus ait: sed domino eam competere. 10. ¶ An fructuarius, vel usufructus legis Aquiliae actionem habere, Iulianus tractat. & ego puto melius, vtile iudicium ex hac causa dandum.

12. Paulus libro decimo ad Sabinum

¶ Sed & si proprietatis dominus vulneraverit servum, vel occiderit, in quo usufructus meus est: danda est mihi, ad exemplum legis Aquiliae, actio in eum pro portione usufructus: ut etiam ea pars anni in aestimationem veniat, qua nondum usufructus meus fuit.

13. Paulus libro octavo decimo ad Edictum

Liber homo, suo nomine vtilem Aquiliae habet actionem, directam enim non habet: quoniam dominus membrorum suorum nemo videtur. Fugitivi autem nomine dominus habet. 1. ¶ Iulianus scribit, si homo liber bona fide mihi serviat, ipsum lege Aquilia mihi tenentem. 2. ¶ Si servus hereditarius occidatur: quae ritus, quis Aquilia agat, cum dominus nullus sit huius servus. & ait Celsus legem domino damna salua esse voluisse dominus ergo hereditas habebitur quare, adita hereditate, heres poterit experiri. 3. ¶ Si servus legatus, post aditam hereditatem sit occisus: competere legis Aquiliae actionem legatario, si non post mortem servus agnovit legatum. quod si repudiavit, consequens esse ait Iulianus dicere, heredi competere.

14. Paulus libro 22. ad Edictum

¶ Sed si ipse heres eum occiderit: dictum est, dandum in eum legatario actionem.

15. Paulus libro 18. ad Edictum

Hic scripturae consequens est dicere: ut, si ante aditam hereditatem occidatur legatus servus apud heredem remaneat Aquiliae actio, per hereditatem adquisita. Quod si vulneratus sit ante aditam hereditatem, in hereditate quidem actio remansit: sed cedere ea legatario herede oportet. 1. ¶ Si servus vulneratus mortiferis, postea ruina, vel naufragio, vel alio ictu maturus perierit: de occiso agi non potest, sed quasi de vulnerato. Sed si manumissus, vel alienatus, ex vulnere perierit, quasi de occiso agi potest, Iulianus ait. hae ita tam variis: quia verum est eum a te occisum tunc, cum vulnerabas, quod mortuo eodem apparuit in superiore non est postea ruina apparere, an sit occisus. Sed si vulneratum mortiferis, liberum & heredem esse iussit, deinde decesserit: heredem eius agere Aquilia non potest.

¶ Via in eum casum res pervenit a quo incipere non potest.

17. Paulus libro 18. ad Edictum

¶ Si dominus servum suum occiderit: bonae fidei possessoribus, vel ei, qui pignori accepit, in factum actione tenentur. (¶ Si enim dubus legibus Stichus, & aliter: eum occisum; si tamen: si pignori, cum est in possessione Aquilia agere: quia vero accedat de iudicium ei danda est.)

18. Paulus libro decimo ad Sabinum

¶ Ed & si is, qui pignori servum accepit, occidit eum, vel vulneravit: lege Aquilia, & pignoratitia conveniri potest. Sed alterutra contentus esse debet actor.

19. Paulus libro 18. ad Edictum

¶ Ed si communem servum occiderit quis: Aquilia tenentur eum, Celsus ait. idem est, & si vulneraverit.

20. Idem libro 42. ad Sabinum

¶ Scilicet pro ea parte, pro qua dominus est qui agat.

21. Idem libro octavo decimo ad Edictum

¶ Quae clausula aestimationem habet damni, quod datum est. 1. ¶ Annus autem retrorsus computatur, ex quo quis occisus est. Quod si mortiferis fuerit vulneratus, & postea post longum intervalum mortuus sit: inde annus numeratur, scilicet dum Iulianus, ex quo vulneratus est: licet Celsus sit contra scribit. 2. ¶ Sed vtrum corpus eius solum aestimamus, quanti fuerit, cum occideretur, an potius, quanti interfuit nostra, non esse occisum: & hoc iure vitium, ut eius, quod intererat, fiat aestimatio.

22. Paulus libro 22. ad Edictum

¶ Proinde, si servum occidisti, quem sub poena tradendum promisi, vtilitas venit in hoc iudicio. 1. ¶ Item causa corpori coherentes aestimantur, si quis ex comediis, aut symphoniis, aut gemellis, aut quadrigis, aut ex pari mularum ynum, vel ynam occiderit, non solum enim perempti corporis aestimatio facienda est: sed & eius ratio haberi debet, quo cetera corpora deperitata sunt.

23. Paulus libro 18. ad Edictum

¶ Inde Neratius scribit, si servus heres institutus occisus sit, etiam hereditatis aestimationem venire. 1. ¶ Iulianus ait, si servus liber, & heres esse iustus occisus fuerit, neque substitutum, neque legitimum, actione legis Aquiliae, hereditatis aestimationem consecuturum, quae servus competere non potuit, quae sententia vera est: pretij igitur solummodo heri aestimationem: quia hoc interesse solum substituti videretur. ego autem puto, nec pretij heri aestimationem: quia si heres esset, & liber esset. 2. ¶ Idem Iulianus scribit: si institutus fuero sub conditione, si Stichum manumissus: & Stichus sit occisus post mortem testatoris in aestimatione etiam hereditatis pretium me consecuturum: propter occasionem enim defecit condicio, quod si vivo testatore occisus sit, hereditatis aestimationem cessare: quia retrorsum, quanti plurimi fuit, inspicitur. 3. ¶ Idem Iulianus scribit, aestimationem hominis occisi ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit. & ideo, & si pretioso pictori pollex fuerit praecisus, & intra annum, quo praecideretur, fuerit occisus: posse eum Aquilia agere, pretioque eo aestimandum, quanti fuit prius, quam artem cum pollice amisisset.

¶ Sed

¶ Sed & si servus, qui magnas fraudes in meis rationibus commiserat, furis occisus, de quo quaestiones habere destinaveram, ut fructuum partem crederentur: restituisse Labeo scribit, tanti estimandum, quanti mea intererat, fraudes servus per eum commissas detegi, non quanti noxa eius servus valeat. 5. ¶ Sed & si bonae frugi servus, intra annum mutatis moribus, occisus sit: pretium id aestimatur, quanto valeret prius, quam mores mutaret. 6. ¶ In summa omnia commoda, quae intra annum, quo interfecit, est, pretiosorem servum faceret, haec accedere ad aestimationem eius dicendum est. 7. ¶ Si infans sit occisus nondum anniculus: verius est, sufficere hanc actionem: ut aestimatio referatur ad id tempus, quo intra annum vixit.

¶ Hanc actionem & heredi, ceterisque successores dari constat, sed in heredem, vel ceteros hanc actio non datur, cum sit poenalis: nisi forte ex dolo locupletior heres factus sit.

¶ Si dolo servus occisus sit: & lege Cornelia agere dominum posse constat: & si lege Aquilia egerit, praedictum heri Cornelii non debet.

¶ Hae actio adversus contententem competit in simpliciter adversus negantem in duplum.

¶ Si quis hominem viam falso constitatur occidit, & postea paratus sit ostendere, hominem viam esse Iulianus scribit, cessare Aquiliae: quanti consensus sit, se occidisse, hoc enim solum remittere actori confiteri actionem, ne necesse habeat docere, eum occidisse, ceterum occisum esse hominem a quocumque oportet.

24. Paulus libro 22. ad Edictum

¶ Hoc sperius est circa vulneratum hominem, quem si confessus sit vulnerasse, nec sit vulneratum, aestimationem cuius vulneris faciemus? vel ad quod tempus recurramus?

25. Paulus libro 18. ad Edictum

¶ Proinde si occisus quidem non sit, mortuus autem sit: magis est, ut non tenetur in mortuo, licet factus sit.

¶ Si procurator, aut tutor, aut curator, aut quis alius confiteatur, aut absentem vulnerasse, confiteri in eos vtilis actio danda est.

¶ Notandum, quod in hac actione, quae adversus contententem datur, iudex non rei indicandus, sed aestimandus datur: nam vix partes sunt iudicandi in contententes.

26. Paulus libro 22. ad Edictum

¶ Vta enim, quod, qui convenitur, fateatur se occidisse, & paratus sit aestimationem solvere, & ad praesertim magis litem aestimat.

27. Paulus libro 18. ad Edictum

¶ Si servus servum alienum subripuerit, & occiderit: & Iulianus, & Celsus scribunt, & furis, & damni iniuriae competere actionem.

¶ Si servus communis, id est, meus & tuus servum meum occiderit: legi Aquiliae locus est adversus te, si tua voluntate fecit: & in Proculum existimasse, ut servus referret. quod si non voluntate tua fecit, cessare noxalem actionem: ne sit in potestate servus, ut tibi soli serviat, quod puto verum esse.

¶ Item si servus communis, meus & tuus, sit occisus a servo Titij: Celsus scribit, altarium ex dominis agentem; aut litis aestimationem consecuturum pro parte, aut noxae dedi ei in solidum oportet: quia haec res divisionem non recipit.

¶ Si servus autem occidens nomine dominus reaturus verus, cui bona fide servus, non tenetur. Sed an is, qui servum in fidei habet, tenetur, nomine eius: quia actione, quaeritur: & si Iulianus, leges

ri, est verisimum: cum & Marcellus consentit.

¶ Huius legis secundum quidem capitulum in desuetudinem abiit.

¶ Tertio autem capite, a it eadem lex Aquilia: Ceterum verum, prater hominem, & pecudem occisus, si quis alteri damnum faxit, quod viderit, fregit, ruperit, iniuria: quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum ac domino dare damnas esto.

¶ Si quis igitur non occiderit hominem, vel pecudem: sed vserit, fregit, ruperit: sine dubio ex his verbis legis agendum erit. Proinde, si facem seruo meo obieceris, & eu aduleris, tene veris mihi. 7. ¶ Item si arbutum meum, vel villam meam incendideris: Aquiliae actione habebis. 8. ¶ Si quis insula voluerit me exure: & ignis etiam ad vicini insulam pervenerit: Aquilia tenentur etiam vicino. non minus etiam inquilinis tenentur ob res eorum exurias. 9. ¶ Si fornicarius servus coloni ad fornacem obdormisset, & villa fuerit exusta: Neratius scribit, ex locato conveni prestare debere, si negligens in legendis ministeris fuit, ceterum si alius ignem subiecit fornacis, alius neglegenter custodierit: an tenentur, qui subiecerit, an, qui custodit, nihil fecit: qui reddere ignem subiecit, non peccabit, quid ergo est? puto vtilis competere actionem tam in eum, qui ad fornacem obdormiit, quam in eum, qui neglegenter custodit, nec quisquam dixerit in eo, qui obdormiit rem eum humanam, & naturalem passum: cum deberet vel ignem extinguere, vel ita munire, ne exurgeret. 10. ¶ Si sumum secundum parietem communitum haberes, an damni iniuria tenearis: ait Proculus, agi non posse, quia nec eu eo, qui focum haberet, & ideo aequus puto, in factu actionem dandam: scilicet si paries exustus sit. si autem nondum mihi damnum dederit, sed ita ignem habeat, ut metum, ne mihi damnum des: damni infecti puto sufficere cautionem. 11. ¶ Proculus ait, cum coloni servi villam exussissent, colonum vel ex locato, vel ex lege Aquiliae tenentem: ut colonus possit servum noxae dederit, & si vno iudicio res esset iudicata, altero amplius non agendum. sed haec ita, si culpa colonus careret, ceterum, si noxios servos habuit, damni eum iniuria teneri, cur tales habuit. Idem servandum: circa inquilinorum insulae personas scribit, quae sententia habet rationem. 12. ¶ Si cum spes mea ad tuas aduolasset, tuas exuleris legis Aquiliae actionem competere, Celsus ait.

¶ In quid lex, Ruperit. Ruperit verbum sero omnes veteres sic intellexerunt, corruperit.

¶ Et ideo Celsus quaerit: si lolum, aut adenam in segetem alienam inieceris, quo eam tu inquinares: non solum quod tu aut clam, dominum posse agere, vel si locatus fundus sit, colonum, sed & in factum agendum, & si colonus eam exereuit, cauere eum debet: & amplius non agi, scilicet ne dominus amplius inquietet, nam alia quaedam species damni est, ipsum quid corrumpere, & mutare, ut lex Aquiliae locum habet: alia, nulla ipsius mutatione applicare alio, cuius molesta separatio sit. 13. ¶ Cum eo plantae, qui viam spurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit, agi posse Aquiliae, Celsus ait: quia etiam effusum & acetum factum, corrupti appellatione continetur. 14. ¶ Et non negat, fructum, & vsum contineri corrupti appellatione. sed non esse nouum, si lex, specialiter quibusdam enumeratis, generale subiecit verbum, quo specialis completur, quae sententia vera est.

¶ Ruperit eum vrique accipimus, qui vulneraverit, vel virgi, vel virge, vel pugnis caecidit, vel telo, vel quo alio, ut scinderet alieni corpus, vel tunonem fecerit: sed ita demum, si damnum iniuria datum est. ceterum si nullo seruum pretio, viliore detentione fecerit: Aquilia cessat: iniuriarumque erit agendum dumtaxat. Aquilia enim eas rutiones, quae damna dant, persequitur. Ergo si pretio quidem non sit deceptor servus factus, verum sumptus in salutem eius, & sanationem facti sit: haec mihi videtur dampnum datum, & aliquis ideo, lege Aquiliae

41. Ulpianus libro 41. ad Sabinum.

SI quis testamentum deleuerit, an damni iniuriæ actio competat, videamus. & Marcellus libro quinto Digestorum dubitans negat competere...

42. Iulianus libro 48. Digestorum.

VI tabulas testamenti depositas, aut alicuius rei instrumentum ita deleuit, ut legi non possit...

43. Pomponius libro 19. ad Sabinum.

OB id, quod antequam hereditatem adiret, damnatum admittit in res hereditarias est, legis Aquiliæ actionem habes...

44. Ulpianus libro 42. ad Sabinum.

IN lege Aquilia & leuissima culpa venit. Quotiens sciente domino seruus vulneratus, vel occidit...

45. Paulus libro 10. ad Sabinum.

SCIENTIAM hęc pro patientia accipimus: ut qui prohibere potuit, teneatur, si non fecerit. Quotiens sciente domino seruus vulneratus...

iniuria domino eius tenetur.

46. Ulpianus libro 50. ad Sabinum. Si mortuus seruo, lege Aquilia actum sit: postea...

47. Iulianus libro 26. Digestorum. Ed. h. prore iudicio æstimatione facta, postea...

48. Paulus libro 39. ad Edictum. Si seruus, ante aditam hereditatem, damnatum in re hereditaria dederit...

49. Ulpianus libro 9. Disputationum.

SI quis, sumo factio, apes alienas fugauerit, vel suam necauerit: magis causam mortis præstitisse videtur...

50. Idem libro 6. Opiniorum.

VI domum alienam, inuito domino, demolit: eo loco balneæ extruxit: præter naturale ius...

51. Iulianus libro 36. Digestorum.

ITA vulneratus est seruus, ut eo ictu certum esset moriturum: medio deinde tempore heres institutus est...

xemplum legis Aquiliæ in factum actio.

54. Papinianus libro 37. Questionum.

LEGIS Aquiliæ debitori competit actio, cum reus stipulandi ante moram promissum animal vulnerauit...

55. Paulus libro 23. Questionum.

STICHUM aut Pamphilum promissi Titio: cum Stichus esset decem milium, Pamphilus viginti...

56. Idem libro 2. Sententiarum.

Mulier, si in rem viri damnum dederit, pro tenore legis Aquiliæ conuenitur.

57. Iulianus libro 6. et Posterioribus Labonis.

ECQUUM tibi commodauit, in eo tu cum equitate? & vna cum plures equitare, vnus ex his inruit in equum...

DE HIS QUI EFFUD. VEL DEIEC. rint, vel deiecerint.

TIT. III.

Ulpianus libro 23. ad Edictum.

PRÆTER aut de his qui deiecerint, vel effuderint: unde in cura locum, quo volgo iter fit, vel in quo consistitur...

judicio vnusquisque heredum & rei, & actoris partes sustinet.

3. Gaius libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Planē ad officium iudicis nonnumquam pertinet, ut debita & credita singulis pro folido, aliis alia adtribuat.

4. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Eterae itaque res praeter nomine veniunt in hoc iudicio. Sin autem nomen vni ex heredibus legatum sit, iudicio familiae eriscundae hoc heres consequitur.

5. Gaius libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Si quis sunt cautiones hereditariae eas iudex curare debet, ut apud eum maneat.

6. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Nam ad licitationem rem deducere, ut qui licitatione vicit, hic habeat instrumenta hereditaria, non placet neque mihi, neque Pomponio.

7. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Si heres vnus cum sub conditione adiectum coheredem, aut apud hostes adiectum (eo) haberet, dixerit se heredem esse, & actione expertus fuerit, deinde conditio heredis extiterit, vel postliminio restiterit.

8. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Pomponius scribit, si vni ex heredibus praeregatae fuerint rationes, non prius ei tradendas, quam coheredes descriperint.

9. Paulus libro 23. ad Edictum.

Veniunt in hoc iudicio nonnumquam heredes usufruuntur, cum defuncto traditis essent.

10. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Item praedia, quae nostri patrimonij sunt, quaeque vtriusque heredes non mutuis habent, cum defunctis emiserit.

11. Paulus libro 23. ad Edictum.

Partum quoque edium & post aditam hereditatem.

12. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Et post litem contestatam, Sabinius scribit in familiae eriscundae iudicio venire, & ad iudicari posse.

13. Papius libro 7. Quaestio.

Lienatione enim post iudicium acceptum interdixit, dumtaxat voluntariae, non quae veriusorem causam, & originem iuris habeat necessariam.

14. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Ed & si usucapio fuerit crepta ab eo, qui heres non fuerit, ante litem contestatam, & postea impleta fuerit, rem de iudicio subducit.

15. Paulus libro 23. ad Edictum.

Vel si seruo hereditario usufructus legatus sit, nec enim a personis discedere sine interitu sui potest.

16. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Et prout officio iudicis contineri, ut si volent heredes a communicatione usufructus discedere, moxem ei gerat cautionibus interpositis.

hoc quoque in iudicio venire, Pomponius ait. Nam & omnia quae quis in hereditate dolo aut culpa fecerit, in iudicio familiae eriscundae veniunt.

17. Gaius libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Anno commissio ab vno herede, conueniens est dicere, simpli habendam estimationem in familiae eriscundae iudicio.

18. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

His consequenter Iulianus ait: Si ex pluribus heredibus vni seruis sit generaliter per optionem legatus, & heredes Stichum tabulas hereditariae interseuile dicant, vel corripisse, & propter hoc renunciauerint, ne oparetur seruis, & deinde optionem vindicentur, poterunt, si eis vindicetur, doli mali exceptione uti, & de seruo quaestione habere.

19. Gaius libro septimo ad Edictum Prouinciale.

Item ex diuerso familiae prospicere iudex debet, ut quod vnus ex heredibus ex re hereditaria percipit, stipulatio est, non si sibi sumpsit.

peritneat. Quae ita scilicet consequitur index, si autem reputationes inter eos fecerit, aut si curauit cautiones interponi, quibus inter eos communicauerit commoda & incommoda.

20. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Si filia nupta, quae dotem conferre debuit, per errorem em coheredum ita cauit, ut quod a marito accepisset, pro partibus hereditariis solveret, nihilominus arbitrium familiae eriscundae sic arbitraturum Papianus scribit, ut etiam si constante matrimonio ipsa diem suum obiit, conferatur dotem imperiua (inquit) coheredum, iurisdictionis formam mutare non potuit.

21. Gaius libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Si pater in filios, sine scriptura, bona diuulsi, & onera aris alieni pro modo possessionum distribuit, non videtur simplicem donationem, sed potius supremi iudicij diuisionem, Papianus ait. Planē, inquit, si credidit eos pro portionibus hereditariis conueniant, & vnus placita detrahet, postea cum eo praescriptis verbis agi, quae certa lege permutationem fecerint: scilicet si omnes res diuulsi sunt. Familiae eriscundae iudicium amplius, quam semel agi non potest, nisi causa cognita, quod si quaedam res indiuulsi relictae sunt, communi diuidendo de his agi potest. Papianus ait.

Si vni ex heredibus onus aris alieni iniungitur citra speciem legati, officio iudicis familiae eriscundae cognoscere suscipere eum id oportere: sed non ultra dote tantum portionis suae, vt quadrante illibatam habeat. indemnus igitur coheredes suos prestare cauebit. Idem scribit, & si filius in muneribus publicis, in quibus pater ei consentit, reliquas esse, & pro parte heredis scriptus est, hoc quoque debere praecipere, quia & hoc patris res alienam sunt, sed si qua munera post mortem patris suscepit, ab his heredibus patri solui sunt. Neronius autem respondit, quibus plures filios haberet. vnus ex filiis in muneribus publicis, in quibus pater ei consentit, reliquas esse, & pro parte heredis scriptus est, hoc quoque debere praecipere, quia & hoc patris res alienam sunt, sed si qua munera post mortem patris suscepit, ab his heredibus patri solui sunt.

